

ΓΑΜΟΣ ΚΑΙ ΑΓΑΜΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟ ΠΑΥΛΟ

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΠΑΤΩΝΟΥ

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΣΧΟΛΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΑΤΕΡΙΚΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΣΤΟ Α' ΚΟΡ. 7,1-7 *

Τὰ ἐρμηνευτικά σχόλια πού ἀκολουθοῦν ἔχουν ἓνα βασικό σκοπὸ νὰ φανερώσουν τὴν ἀλήθεια αὐτῶν πού τονίσθηκαν στὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς μελέτης αὐτῆς, καὶ νὰ βεβαιωθοῦμε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά, ἐπίσημα μέσα ἀπὸ τὰ κείμενα, γιὰ τὴ θετικὴ καὶ φιλόνηρωπη στάση τῆς παράδοσής μας στὰ μεγάλα θέματα τῆς ζωῆς, τοῦ γάμου, τοῦ ἔρωτα καὶ τῆς σεξουαλικῆς λειτουργίας. Οἱ ἀποκλίσεις πού ἔχουμε ὑποστεῖ ἀπὸ τὴν παράδοση αὐτὴ δὲν ἐκφράζουν οὔτε τὸ δυναμισμό τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς οὔτε τὸ γόνιμο πνεῦμα τῆς πατερικῆς ἀνθρωπολογίας. Βέβαια τὰ «σχόλια» αὐτὰ εἶναι καθαρὰ ποιμαντικῆς φύσεως καὶ δὲν δίνουν ἀπαντήσεις σὲ γενικότερα θεωρητικὰ θέματα ἐρμηνευτικῆς, πού θὰ μᾶς ἐνδιέφεραν ἴσως ἐμᾶς ἐδῶ, ὥστε ἡ ἐρμηνεία μας νὰ ἐντάσσεται στοὺς αὐστηροὺς κανόνες μιᾶς «σχολῆς». Φανερώνουν, ὅμως, τὸ πνεῦμα πού πρέπει νὰ διέπει τὴν ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κειμένων καὶ ἐκ μέρους μας, ὥστε ν' ἀπολήγει καὶ αὐτὴ στὸν κεντρικὸ ἄξονα τῆς Ἐκκλησίας πού εἶναι τὸ σωτηριολογικὸ γεγονός, καὶ πού πρέπει νὰ εἶναι ὑπόθεση τῆς θεολογίας καὶ τῆς ποιμαντικῆς διακονίας καὶ στὴν ἐποχὴ μας.

Στὰ «ἐρμηνευτικά σχόλια» δὲν ἔγινε καμιὰ ἐπιλογή. Καταχωρίζονται καὶ ἀναλύονται ἐδῶ ὅλα τὰ κείμενα πού βρήκαμε στὴν ἀρχαία ἐκκλησιαστικὴ γραμματεία σχετικὰ μὲ τὴν περικοπὴ Α' Κορ. 7,1-7. Τὰ ἑλλειπῆ καὶ περιορισμένης ἐκτάσεως σχόλια, μὲ ἀπλὲς ἀναφορὲς μόνο σὲ κάποιον ἀπὸ τοὺς στίχους τοῦ κειμένου αὐτοῦ, τὰ μνημονεύσαμε ἤδη στὴν πέμπτη παράγραφο τοῦ Α' Κεφαλαίου. Ἔτσι θὰ ἔχουμε μιὰ σφαιρικὴ εἰκόνα τῆς ἀρχαίας ἐρμηνείας, καὶ

* Ἀποτελεῖ μέρος μιᾶς γενικότερης ἐργασίας μὲ θέμα «Γάμος καὶ ἀγαμία κατὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο».

διὰ μέσου τῆς ποικιλίας πού χαρακτηρίζει τὴν ἔρμηνεία αὐτή, θὰ φτάσουμε στὴ θαυμαστὴ «συμφωνία» πού βρίσκεται στὸν τελικὸ σκοπὸ καὶ στόχο κάθε ἱεροῦ ἐξηγητῆ, καὶ πού εἶναι ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ «ποικιλία» στὴ διατύπωση καὶ στὴν ἔκφραση καὶ ἡ «συμφωνία» στὸ σκοπὸ καὶ στὴν ὑπόθεση ἐνὸς κειμένου εἶναι ἡ διπολικότητα γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία πρέπει νὰ κινεῖται πάντοτε ἡ ὀρθόδοξη ἔρμηνεία, εἴτε στὴν πατερικὴ ἑρμηνευτικὴ παράδοσή της εἴτε στὶς σύγχρονες ἀναζητήσεις της.

Στὴν ἔκθεση πού ἀκολουθεῖ προσπαθοῦμε νὰ εἴμαστε πιστοὶ στὰ κείμενα, καὶ οἱ σχετικοὶ σχολιασμοὶ μας νὰ μὴ παρεκκλίνουν ἀπὸ τὰ πατερικὰ «σχόλια», ἀλλὰ ἀπλῶς νὰ διευκολύνουν στὴν πληρέστερη καὶ ὀρθόδοξη ἀπὸ μέρους μας προσέγγιση καὶ κατανόησή τους. Ἀποφύγαμε μιὰ θεωρητικότερη συστηματικὴ ἔκθεση, μὲ παράλληλους συσχετισμοὺς σὲ ὁμοιότητες καὶ διαφοροποιήσεις, ὥστε ἡ τελικὴ ἐντύπωση πού θὰ βγεῖ νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς κατανόησής τῶν κειμένων καὶ ὄχι κάποιας δικῆς μας θεωρητικῆς προοπτικῆς. Ἀκολουθοῦμε τὰ κείμενα βῆμα πρὸς βῆμα καὶ τὴν ἔρμηνεία στίχο πρὸς στίχο, ὅπως ἀκριβῶς ἐκτίθενται ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς συγγραφεῖς. Στὴ διάταξή τους κυριάρχησε ἡ χρονολογικὴ σειρὰ καὶ ὄχι ἡ ἔνταξή τους σὲ «σχολές» καὶ τάσεις. Αὐτὸ θὰ διευκολύνει νὰ παρακολουθήσουμε τὴ συνέχισή καὶ τὴν ἐξέλιξή μὲ τὸν ἐμπλουτισμὸ νέων στοιχείων τῆς αὐτῆς ἐνιαίας παραδόσεώς μας.

1. Ἑρμηνευτικὰ Σχόλια τοῦ Ὁριγένη.

Ὁ Ὁριγένης θεωρεῖται ὡς «ὁ πρῶτος σπουδαῖος ἑρμηνευτὴς» καὶ ἀναμφίβολα ὁ σημαντικότερος τοῦ τρίτου αἰῶνα. Εἶναι ἰδιαίτερα γνωστὸς γιὰ τὸ ἑρμηνευτικὸ του ἔργο καὶ πιθανῶς ὁ ἱκανότερος «μελετητὴς» θεολόγος κατὰ τὴ χριστιανικὴ ἀρχαιότητα, πού ἐργάσθηκε μάλιστα μὲ ἐπιτυχία καὶ στὸ χῶρο τῆς «κριτικῆς τοῦ κειμένου». Ἡ κολοσσιαία προσπάθειά του γιὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης παραμένει «μυθώδης» γιὰ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ προκαλεῖ καὶ σήμερα ἀκόμη τὸ θαυμασμό, ὅχι τόσο γιὰ τὴν ἐπιτυχία ὅσο «διὰ τὴν φιλοπονίαν τοῦ ἀνδρὸς»¹.

Ὁ Ὁριγένης, ὡς γνωστὸ, ἐρμήνευσε ὁλόκληρη σχεδὸν τὴν Ἀγία Γραφή. Μεταξὺ αὐτῶν πού διασώθηκαν εἶναι καὶ τὰ «σχόλια» τῆς περικοπῆς Α' Κορ. 7,1-7 πού μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐμᾶς ἐδῶ. Παρὰ δὲ τίς πλατωνικὲς ἐπιδράσεις πού εἶχε δεχθεῖ καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐρμήνευσε στὴν προσωπικὴ του ζωὴ κατὰ γράμμα τὸ χωρίο «εἰσὶν εὐνούχοι οἵτινες εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. 19,12), ἐνῶ ὁ ἴδιος ἦταν ἀπὸ τοὺς εἰσηγητὲς τῆς ἀλληγορικῆς ἑρμηνείας, στὰ θέματα τοῦ γάμου καὶ τῶν «συζυγικῶν σχέσεων» κρίνεται ἀντικειμενικὸς καὶ θαυμάσιος στὶς τοποθετήσεις του.

1. Δ. Σ. Μπαλάνου, Ὁριγένης, Εἰσαγωγικά (ΒΕΠΠΣ, 9, σελ. 19).

Σχετικὰ μὲ τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή, ὁ Ὁριγένης ἐκθέτει καταρχὴν τὶς συνθήκες κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει τὰ σχετικὰ μὲ τὸ γάμο καὶ τὴν παρθενία, ἰδιαίτερα στὸ ἔβδομο κεφάλαιο. Διαπιστώνει μιὰ φοβερὴ «ἀκαταστασία» στὴν Ἐκκλησία τῆς Κορίνθου στὰ θέματα τοῦ γάμου καὶ τὴν ἀπαράδεκτη προσπάθεια μερικῶν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν νὰ ἐπιβάλλουν τὴν παρθενία καὶ ἀγαμία σὰν καθολικὴ μορφή ζωῆς μέσα στὶς χριστιανικὲς κοινότητες. Ἐπίσης τὴν προσπάθεια νὰ εἰσηγηθοῦν γιὰ καθιέρωση τῆς ἐγκράτειας καὶ τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τὶς συζυγικὲς σχέσεις σ' ἐκείνους ἀπὸ τοὺς πιστοὺς ποὺ ἤδη ἦσαν ἑγγαμιοί. Ὁ Ὁριγένης εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ εἰσηγεῖται, ὅτι ἡ πρόταση «καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι» (Α' Κορ. 7,1b) εἶναι ἐρώτηση τῶν Κορινθίων ποὺ ἀπευθύνεται στὸν Παῦλο καὶ ὄχι ἀπάντηση τοῦ Ἀποστόλου πρὸς τοὺς Κορινθίους, ἀνοίγοντας ἔτσι τὸ δρόμο γιὰ μιὰ σωστὴ κατανόηση τῆς ὅλης περικοπῆς.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, κατὰ τὸν Ὁριγένη, ἀπαντᾷ γενικὰ στὰ ἐρωτήματα τῶν ἐπιστολέων του μὲ κατανόηση, καὶ ἰδιαίτερα γιὰ τὰ θέματα ἐγκράτειας κάνει τὴν προειδοποίηση ὅτι γιὰ τὴ σεξουαλικὴ ἀποχή πρέπει νὰ ὑπάρχει ἀμοιβαία καὶ ἀβίαστη συγκατάθεση καὶ τῶν δύο συζύγων, γιατί διαφορετικὰ ὑπάρχει ὁ κίνδυνος ὁ ἓνας ἢ ὁ ἄλλος τῶν συζύγων νὰ ὀδηγηθεῖ ἐξαιτίας τῆς ἀποχῆς αὐτῆς στὴν ἁμαρτία. Ἡ ἁμαρτία, κατὰ τὴν εὐστοχὴ παρατήρηση τοῦ Ὁριγένη, διαπράττεται μὲ δύο τρόπους, μὲ τὸ νὰ μὴν ὑπακούει κανεὶς στὶς ἐντολὲς ἢ μὲ τὸ νὰ δείχνει ὑπερβολικὸ ζῆλο στὴν ἐφαρμογὴ τους. Κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς πίστεως οὔτε ὁ γάμος οὔτε ἡ παρθενία πρέπει νὰ ὑποτιμῶνται. Ἡ ὅλη σημασία τῆς στάσεως τοῦ Παύλου καὶ τῶν παραινέσεων του βρίσκεται στὴν προσπάθεια ν' ἀποτρέψει ἀπὸ τὸν ὑπερβολικὸ ζῆλο γιὰ ἐγκράτεια καὶ ἀποχή, καὶ νὰ τονίσει μὲ ἰδιαίτερη ἐμφαση τὴν ἰσότητα καὶ τὴ δικαιοσύνη ποὺ πρέπει νὰ πραγματώνονται σὰν ἀρετὲς μέσα στὸ θεσμὸ τοῦ γάμου.

Καὶ τώρα τὰ συγκεκριμένα «σχόλια» τοῦ «Ὑπομνήματος» τοῦ Ὁριγένη στὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅπως παρουσιάζονται στὸ διασωθὲν κείμενό του². Στὸ τριακοστὸ τρίτο κεφάλαιο τοῦ Ὑπομνήματος, κατὰ τὴν ἔκδοση τοῦ C. Jenkins, ἀσχολεῖται μὲ τὸ Α' Κορ. 7,1-4. Κεντρικὴ ἰδέα εἶναι ἡ διαφύλαξη ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸν ὑπερβάλλοντα ζηλωτισμὸ. Τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἁμαρτάνουν εἴτε μὲ τὴν παράβαση τῶν ἐντολῶν εἴτε μὲ τὴν ὑπέρβασή τους, ὀδηγεῖ τὸν Ὁριγένη στὴν ἐπισήμανση

2. Βλέπε τὴν ἔκδοση τοῦ κειμένου ἀπὸ τὸν C. Jenkins, Documents, Origen on I Corinthians, III, στὸ Journal of Theological Studies, 9 (1907-1908), σελ. 500-514. Ἐμεῖς παραθέτουμε στὶς ὑποσημειώσεις τὸ κείμενο ἀπὸ τὴν ἔκδοση J. A. Cramer, Catenae Graecorum Patrum in Novum Testamentum, τόμος V, Oxford 1967, σελ. 120-125, καθόσον εἶναι περισσότερο γνωστὸ καὶ εὐχρηστο.

ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ πολιτεύεται μέσα στὴν πίστη μὲ γνώση καὶ κρίση. Ἀνάγκη νὰ γνωρίζουμε τὰ ὅρια στὰ ὁποῖα εἶναι δυνατό νὰ κινηθεῖ κανεὶς, χωρὶς νὰ παραβαίνει τὸν κανόνα καὶ νὰ σφάλει. Γιατὶ ὁ ὑπερβολικὸς ζῆλος νὰ κάνουμε τὸ καλύτερο μπορεῖ νὰ μᾶς ὀδηγήσει στὸ χειρότερο. Κανόνας ζωῆς πρέπει νὰ εἶναι ἡ «συμμετρία». Ἡ ἀληθινὴ ζωὴ ἐκφράζεται μὲ τὸ χρυσὸ κανόνα τῆς ἰσορροπίας. Τὸ «σύμμετρον» δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμᾶται· εἶναι μιὰ σωστὴ βάση. Εἶναι πολὺ σπουδαῖο νὰ ξέρει νὰ ζεῖ κανεὶς ἀληθινὰ τὴ μορφὴ ζωῆς ποὺ διάλεξε. Ἡ κάθε μορφὴ ζωῆς ἔχει τὴ δική της «φιλοσοφία» καὶ τὴ δική της «πρακτικὴ», συμπληρώνει θυμόσοφα ὁ Ὁριγένης.

Σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ τοῦ γάμου τὸ Ὑπόμνημα διαγράφει μὲ σαφήνεια καὶ τὴ φιλοσοφία καὶ τὴν καθημερινὴ πρακτικὴ της. Ἐὰν «δέδεσαι μετὰ γυναικός», λέει ὁ Ὁριγένης, αὐτὸ κατ' ἀρχὴν εἶναι μεγάλη ὑπόθεση καὶ εἶναι μιὰ γερὴ βάση, ὅπου πάνω σ' αὐτὴ πρέπει νὰ οἰκοδομήσεις τὴ ζωὴ σου καὶ τὴ συμπεριφορὰ σου. Δὲν μπορεῖ νὰ λὲς τότε, ἀπέχοντας ἀπὸ τὰ συζυγικὰ καθήκοντα, «οὐ φροντίζω τῆς γυναικὸς ἀλλ' ἐγὼ δύναμαι ἐγκρατεῦσθαι καὶ ζῆν καθαρώτερον». Αὐτὸ εἶναι ἐκτροπὴ ἀπὸ τὴ «φιλοσοφία» καὶ τὴν «πρακτικὴ» τοῦ ἔγγαμου βίου. Εἶναι μιὰ στάση ἀπαράδεκτη καὶ πρακτικὰ ἐπικίνδυνη τακτικὴ, γιατί ἔτσι μπορεῖ νὰ χάσεις τὴ γυναῖκα σου, ἐπειδὴ αὐτὴ ἴσως νὰ μὴ μπορεῖ ν' ἀκολουθήσει τὸ δικό σου δρόμο³.

Κάτι τέτοιο, μᾶς θυμίζει ὁ Ὁριγένης, συνέβη στὴν Κόρινθο κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Κι ἔγινε αἰτία μεγάλης ἀκαταστασίας στὴν ἐκεῖ Ἐκκλησίᾳ, ποὺ εἶχε ἐπιπτώσεις καὶ στὴ ζωὴ τῶν πιστῶν. Ἡ ἀναταραχὴ δημιουργήθηκε ἀπὸ τὴν προσπάθεια μερικῶν νὰ ἐπιβάλουν στοὺς ἄνδρες τους ἢ στὶς γυναῖκες τους τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τίς συζυγικὲς ὑποχρεώσεις, χωρὶς τὴ συγκατάθεση τοῦ ἄλλου συντρόφου, καὶ παρὰ τὴν ἐμφανὴ ἀντίδραση τῆς Ἐκκλησίας στὶς τάσεις αὐτές, οἱ ἴδιοι ἐπέμεναν μὲ ἀποτέλεσμα τὸν ἄμεσο κίνδυνο διαλύσεως τῶν οἰκογενειῶν τους.

Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ σκοπὸ, αἰτιολογεῖ στὸ Ὑπόμνημα ὁ Ὁριγένης, ἔγραψαν ἐπιστολὴ οἱ πιστοὶ τῆς Κορίνθου πρὸς τὸν Ἀπόστολο Παῦλο γιὰ νὰ ζητήσουν τὴ δική του γνώμη. Ἐδῶ ὁ Ἀπόστολος, στὴν ἀρχὴ τῆς περικοπῆς, οὐσιαστικὰ «ἀντιγράφει τὰ προγεγραμμένα» ἐκείνης τῆς ἐπιστολῆς τους, καὶ

3. Ὁριγένης, Εἰς τὴν Α' Κορινθίους 7,1-4: «Οἱ ἄνθρωποι ἁμαρτάνοντες γενικῶς λόγῳ διχῶς ἁμαρτάνουσιν· ὑποβαίνοντες τὰς ἐντολὰς ἢ ὑπερβαίνοντες. Ὅτ' ἂν γὰρ μὴ ἀπὸ ἐπιστήμης πολιτευώμεθα, μηδὲ γινώσκοντες τὰ μέτρα τῆς δικαιοσύνης σφαλῶμεθα, καὶ ἔσθ' ὅτε ὑπερβαίνοντες τὸν κανόνα φαντασίᾳ τοῦ ποιεῖν τι χρεῖττον, ἐκπίπτωμεν τοῦ προκειμένου· στάθμιον οὖν ἐστὶν ὃ οὔτε μέγα ἐστὶν οὔτε μικρόν, ἀλλὰ σύμμετρον, τὸ εἰδέναι πῶς δὴ βιοῦν· δέδεσαι μετὰ γυναικός, ἐν στάθμιον μέγα ποιεῖς· οὐ φροντίζεις τῆς γυναικός, ἀλλὰ λέγεις ἐγὼ δύναμαι ἐγκρατεῦσθαι καὶ ζῆν καθαρώτερον. Ἀλλ' ὅρα ὅτι ἡ γυνή σου ἀπόλυται, οὐ δυνάμενη φέρειν τὴν καθαρότητά σου δι' ἣν Χριστὸς ἀπέθανεν» (C r a m e r, Catenae V, σελ. 121, σφ. 1-11).

παίρνοντας άφορμή από την επικρατούσα άκαταστασία, άπαντᾷ στα επίμαχα θέματα τοῦ γάμου και τῆς άγαμίας που τοῦ προτείνουν⁴. 'Ο Παῦλος, στην άπάντησή του που έχουμε έδω, δέν συνηγορεῖ στις άσκητικές τους άντιλήψεις και ούτε δίνει προεκτάσεις στις «περί άγνείας» άπόψεις τους, κι έπομένως δέ μειώνει οὐδὲ κατ' ελάχιστο την άξία τοῦ γάμου. 'Αλλά και πάλι, ούτε τὸ γάμο ὑπερτιμᾷ για νά μειώσει την άξία τῆς παρθενίας. 'Ενεργεῖ σάν καλὸς ποιήμας. 'Η μοναδική του φροντίδα εἶναι ἡ «συμμετρία» και σκοπὸς του νά φέρει μιὰ ἰσορροπία στις άντιλήψεις τῶν πιστῶν μεταξύ γάμου και άγαμίας, μεταξύ καθαρότητος και άγνείας.

'Ο Παῦλος κατανοεῖ τὸ πρόβλημα που ανέκυψε από τις ὑπάρχουσες στην Κόρινθο άσκητικές τάσεις. Θά μπορούσε, μάλιστα, νά συμφωνήσει με τοὺς θιασῶτες τῆς γραμμῆς αὐτῆς και νά καλλιεργήσει τὸ σύνθημά τους για ἐγκράτεια και άγαμία, άφου και ὁ ἴδιος ζοῦσε αὐτὰ στην προσωπική του ζωή, αλλά γνωρίζει καλά την ανθρώπινη αδυναμία και «ἀσθένεια», καθὼς και την καθημερινή ἱστορική πραγματικότητα. Γι' αὐτὸ δέν προτίθεται ν' ἀποκλείσει καμιά μορφή ζωῆς από τοὺς χριστιανούς, ούτε ἐκείνη τῆς άγαμίας ούτε ἐκείνη τοῦ γάμου. Για την χριστιανική πίστη και οἱ δύο δρόμοι εἶναι ἀποδεκτοί. 'Αρκεῖ κανεὶς νά διαλέξει σωστὰ τὸ δικό του δρόμο.

'Ο 'Απόστολος Παῦλος, στην περικοπή, πρῶτα ἀσχολεῖται με τὰ «τελειότερα πράγματα», ἐκεῖνα τῆς άγαμίας και άγνείας, και μετὰ μ' ἐκεῖνα που θεωροῦνται από τὴ χριστιανική κοινότητα τῆς Κορίνθου ὡς «ὑποδεέστερα», δηλαδή τὰ τοῦ γάμου, και τὰ ὁποῖα μάλιστα ἀποδίδονται στοὺς «ἀσθενέστερους» μεταξύ τῶν πιστῶν. 'Ο 'Ωριγένης, ὁ μεγάλος αὐτὸς ἐρμηνευτής, ἐπισημαίνει στα «σχόλιά» του ὅτι ὁ Παῦλος δέν ἔχει καμιά δυσκολία ν' ἀποδεχθεῖ την ἀρχή τῆς άγαμίας ὡς σωστή για τὴ ζωή πολλῶν πιστῶν στην Κόρινθο. Προχωρεῖ μάλιστα πέρα ἀπ' αὐτὸ και «ἐπαινεῖ» ἐκείνους που ἐπιθυμοῦν νά ζήσουν τὴ ζωή τῆς άγαμίας και τῆς ἐγκρατείας στην προσωπική τους ζωή και προσπαθοῦν νά ἐφαρμόσουν τὸ σύνθημα «γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι». 'Ακόμη και στην «ἀποχή» τῶν συζύγων εἶναι ὁ Παῦλος διαλλακτικός, ἀρκεῖ αὐτὴ νά ἐφαρμόζεται κάτω ἀπὸ μερικές βασικές προϋποθέσεις. Πρῶτο, ἡ ἀπόφαση για ζὼν «άγνειας» μέσα στο γάμο νά εἶναι ἐλεύθερη και «ἠθελημένη», και αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι θά ἀπέχουν, ἔστω και προσωρινά, «τῆς μίξεως», νά «ἀγνεύουν» πραγματικά και ὄχι ἐξωτερικά. Καὶ δεύτερο, ἡ ἀπόφαση αὐτὴ νά εἶναι ἔκφραση ἀγάπης πρὸς τὸ ἄλλο πρόσωπο τῆς συζυγίας και νά μὴ εἶναι πράξη ἐγκωεν-

4. 'Ωριγένους, Εἰς τὴν Α' Κορινθ. 7,1-4: «Τοιοῦτόν τι γέγονεν ἐν Κορίνθῳ· και ἦν άκαταστασία ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν ἀδελφῶν· πῇ μὲν ἀνδρῶν, πῇ δὲ γυναικῶν ἐγκρατεῦσθαι πειρωμένων και ἀλλήλων κατεξανισταμένων. 'Εγραψαν οὖν περὶ τούτου ἐπιστολήν οἱ ἐν Κορίνθῳ τῷ 'Αποστόλῳ· και πρὸς τὴν ἐπιστολήν ταύτην ἀντιγράφει ὁ 'Απόστολος τὰ προγεγραμμένα» (Cramer, σελ. 121, στ. 12—16).

τρική, ἀφοῦ τελικὰ «ἡ ἀγάπη οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς». Γιατὶ συνήθως αὐτοὶ ποὺ παίρνουν τὴν ἀπόφαση γιὰ ἀποχή καὶ ἐγκράτεια, χωρὶς συμφωνία, «λογίζονται τὸ ἑαυτῶν μόνον» καὶ ἀδιαφοροῦν γιὰ τὶς ἐπιπτώσεις ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει αὐτὴ ἡ ἀπόφαση στὴν ἄλλη πλευρά⁵.

Στὴ διατύπωση τοῦ Παύλου «διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχεται, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἔχεται», ὁ Ὁριγένης δίνει μιὰ ωραιότατη ἐρμηνεία ποὺ ἀνταποκρίνεται στὸ ὅλο πνεῦμα τοῦ Ἀποστόλου καὶ στὴ θετική του στάση ἔναντι τοῦ γάμου. Ὁ γάμος χωρὶς ἀμφιβολία δὲν εἶναι πορνεία καὶ οὔτε ἔχει τὴν ἔννοια ὅτι ἡ «μίξις» τῶν συζύγων ἔρχεται νὰ ἀντικαταστήσει τὴν πορνεία. Ὁ κίνδυνος τῆς πορνείας δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν πράξη τῆς «μίξεως» τῶν συζύγων ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀλόγιστη ἐγκράτεια ποὺ θέλει νὰ ἐπιβάλλει ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο. Ἐξαιτίας τῆς ἐγκράτειας τῆς γυναίκας, ὁ ἄνδρας κινδυνεύει νὰ ὀδηγηθεῖ στὴν πορνεία καὶ ἐξαιτίας τῆς ἐγκράτειας τοῦ ἄνδρα, κινδυνεύει ἡ γυναῖκα. Ὅταν μιλάμε «διὰ τὰς πορνείας», ἀσφαλῶς, δὲν πρέπει νὰ ἐννοοῦμε ὅτι ὁ γάμος εἶναι τὸ «ἀντίδοτο» τῆς πορνείας γιὰ τὸν ἕγγαμο. Αὐτὸ ὑποτιμᾷ ἀφάνταστα τὸ γάμο.

Γιὰ τὸν Ὁριγένη ἐδῶ δὲν πρόκειται «διὰ τὴν ἑαυτοῦ πορνείαν», ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς «ἐγκρατείας» μας ὑπάρχει ὁ κίνδυνος «μήπως πορνεύσῃ» ὁ ἄλλος τῶν συζύγων καὶ ἔτσι γίνουμε αἰτία πνευματικῆς πτώσεως. Αὐτὸ ποὺ πρωτεύει μέσα στὸ γάμο εἶναι ἡ σωτηρία καὶ τῶν δύο. Τὸ δίλημμα «ἀποχή» ἢ «μίξις» εἶναι λάθος πρόβλημα. Γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ πρακτικὴ, εἶναι προτιμότερο νὰ σωθοῦν καὶ οἱ δύο σύζυγοι «διὰ τῆς μίξεως» καὶ «διὰ τῶν ἔργων τοῦ γάμου», ὅπως τονίζει χαρακτηριστικὰ καὶ ὁ Ὁριγένης, παρὰ μὲ τὴν πρόφαση τῆς ἐγκράτειας τοῦ ἑνὸς νὰ «ἐκπέσει» ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Γιατὶ στὸ τέλος καὶ ὁ ἴδιος ὁ «ἐνοχος», γιὰ τὸν πνευματικὸ «θάνατο» καὶ τὴν ἀπώλεια τοῦ ἄλλου, δὲν μπορεῖ νὰ σωθεῖ. Ἡ σεμνότητα τοῦ ἀνδρός, ὡς παράδειγμα, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι οὔτε «καθαρή» οὔτε ἅγια ὑπόθεση, ἐὰν ἡ ἀσκήση τῆς ἐγκράτειας γιὰ τὴν ἀπόκτησίν της γίνεται χωρὶς τὴ «συμφωνία» τῆς συζύγου του. Πάνω ἀπὸ ὅλα, λοιπόν, στέκεται ἡ ἐνότητα καὶ ἡ οὐσιαστικὴ κοινωνία τῶν προσώπων μέσα στὸ γάμο. Διὰ μέσου

5. Ὁριγένης, Εἰς τὴν Α' Κοριν. 7,1-4: «Καὶ οὔτε ἐπέτεινεν τὸν περὶ ἀγνείας λόγον, καὶ ἀνεῖλεν τὸν περὶ γάμου, οὔτε τὸν περὶ γάμου προκρίνας, ἀνεῖλεν τὸν περὶ παρθενης, ὡς καλὸς οἰκονόμος. Ἀλλὰ τηρεῖ δι' ὅλου τοῦ λόγου τὸ βούλημα αὐτοῦ τινα τρόπον, καὶ προτρέπει καὶ καθαρεύειν καὶ συγχωρήσας συγκαταβαίνειν, προτρέπει πάλιν ἀσκεῖν τὴν ἀγνείαν καὶ προτρεψάμενος ἀσκεῖν τὴν ἀγνείαν, πάλιν φέρει ἐπὶ τῷ δεῖν τῇ ἀσθeneίᾳ συγκαταβαίνειν τῶν ἀσθενεστέρων· ἤρξατο δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν ὑποδεεστέρων, οὐ γὰρ ἔπρασεν· ἀλλ' ἀπὸ τῶν τελειοτέρων πραγμάτων, λέγων· «περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι· καλὸν ἀνθρώπων γυναικὸς μὴ ἀπτεσθαι»· οἶον, ἐπαινῶ ὑμᾶς ὅσον ἐπὶ τῷ ἡθεληκέναι ἀγνεύειν τοὺς ἀποστάντας τῆς μίξεως τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα· ἀλλὰ λογίσασθε μὴ τὸ ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς γυναικός· ἡ γὰρ ἀγάπη οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς» (Cramer, σελ. 121, στ. 17-29).

αὐτῆς τῆς κοινωνίας καὶ τῆς ἐνότητος πραγματοποιεῖται ἡ σωτηρία. Σ' αὐτὸν τὸ ὕψιστο σωτηριολογικὸ καὶ θεοποιητικὸ σκοπὸ πρέπει νὰ ὑποτάσσονται τὰ πάντα: καθαρότητα, ἐγκράτεια, μίξις καὶ προσευχή· ὅλα δηλαδὴ τὰ «ἔργα τοῦ γάμου», γιατί πράγματι ὅλα αὐτὰ ἀνήκουν στὸ γάμο⁶.

Ὁ στίχ. 3, μὲ τὴν ἐννοια μιᾶς ὑποχρεωτικῆς ἀποδόσεως τῆς «ὀφειλῆς», θὰ μπορούσε νὰ παρεξηγηθεῖ καὶ νὰ ἐκληφθεῖ ὡς ἀνελεύθερη καὶ δουλικὴ ἐνέργεια. Ὁ γάμος ὅμως δὲν κάνει «δούλους» καὶ ἀνελεύθερους ἀνθρώπους. Οὔτε τὸ «δόσιμον» τοῦ ἐνὸς πρὸς τὸν ἄλλο μπορεῖ νὰ ἐκληφθεῖ ὡς πράξις κάποιας ἠθικῆς δεοντολογίας. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δὲν ἀπηύθυνε ἐκεῖνο, τὸ «τὴν ὀφειλὴν ἀποδιδότω» πρὸς τὴ μιὰ πλευρὰ ἀλλὰ πρὸς τοὺς δύο συζύγους. Μετά, ἐκεῖνο τὸ «ἐκ συμφωνοῦ», δηλαδὴ «μὴ χωρὶς συμφωνίας ἤκειν ἐπὶ τὴν ἄσκησιν τῆς καθαρότητος», ὅπως τὸ κατανοεῖ ὁ Ὁριγένης, οἰκοδομεῖται στὴν ἐλευθερία καὶ ἔρχεται νὰ «θεραπεύσει» τὴν ἀνθρώπιν ἀνάγκη. Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὴν «ἐξουσίαν» τοῦ στίχ. 4, ποὺ ἔχουν οἱ σύζυγοι ὁ ἓνας ἐπάνω στὸ σῶμα τοῦ ἄλλου. Ὅποια ἐξουσία ἔχει ὁ ἄνδρας τὴν ἴδια ἔχει καὶ ἡ γυναίκα. Μέσα στὸ γάμο δὲν ὑπερέχει κανεὶς καὶ σὲ τίποτε. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ ξέρει καὶ ὁ ἄνδρας. Δὲν ὑπερέχει σὲ τίποτε ἐναντὶ τῆς γυναικὸς του. Στὸ γάμο «ὁμοιότης ἐστὶ καὶ ἰσότης τοῖς γεγαμηκόσι πρὸς ἀλλήλους»⁷.

Ἐνῶ στοὺς προηγούμενους στίχους ὁ Ὁριγένης ἦταν πολὺ σύντομος καὶ περιληπτικὸς στὰ σχόλιά του, στὸ στίχ. 5 γίνεται περισσότερο εὐγλωττος καὶ ἀναλυτικὸς. Τὴν ὅλη του σκέψη οἰκοδομεῖ πάνω σὲ παραδείγματα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ σὲ παραδείγματα παρμένα ἀπὸ τὸν ἐλληνιστικὸ κόσμο

6. Ὁριγένης, Εἰς τὴν Α' Κορινθ. 7,1-4: «Διὰ τοῦν τὰς πορνείας, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω· καὶ ἐκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα· οὐ διὰ τὴν ἑαυτοῦ πορνείαν ὁ ἰσχυρότερος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, ἀλλὰ μήπως πορνεύσῃ τῇ ἐγκρατεῖα τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ· αἰρετώτερον γὰρ τοὺς δύο σωθῆναι, εὐρισκομένους ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ γάμου. Ἡ τῇ προφάσει τοῦ ἐνὸς τὸν ἕτερον ἐκπεσεῖν τῆς ἐλπίδος τῆς ἐν Χριστῷ· πῶς γὰρ καὶ σωθήσεται ἕνοχος ὢν τῷ θανάτῳ τῆς γυναικὸς· οὐκ ἔστιν οὖν καθαρὰ ἡ σεμνότης ἡ τοῦ ἀνδρός, ὅτε μὴ ἐκ συμφωνίας τῆς γυναικὸς γίνηται ἡ ἄσκησις ἀμφοτέροις ὑπὲρ τοῦ σχολάζειν ταῖς κατὰ Θεὸν εὐχαῖς» (Cramer, σελ. 121, στ. 30. σελ. 122, στ. 5).

7. Ὁριγένης, Εἰς τὴν Α' Κορινθ. 7,1-4: «Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλὴν ἀποδιδότω· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ. Προενοήσατο καὶ τοῦ θεραπεύσαι τὴν ἀσθένειαν τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ τὸ εὐσχημονέστατα οἰκονομῆσαι τὸ κατὰ τοὺς τόπους. Διόπερ εἶπεν ὀφειλὴν ὀφείλεσθαι ἀπὸ τοῦ ἀνδρός, καὶ τῷ ἀνδρὶ ἀπὸ τῆς γυναικὸς. Εἴτα ἵνα μὴ δυσωπήσῃ τοὺς ἐν γάμῳ ὡς δούλους ἀλλήλων τυγχάνοντας· μὴ χωρὶς συμφωνίας ἤκειν ἐπὶ τὴν ἄσκησιν τῆς καθαρότητος φησίν· «ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ· ὁμοίως καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή». Ἐξουσίαν οὖν ἔχει ὁ ἀνὴρ τοῦ σώματος τῆς γυναικὸς· καὶ ἐξουσίαν... οὖν ἔχει ἡ γυνὴ τοῦ σώματος τοῦ ἀνδρός· καὶ οὐ δύναται μὴ χρῆσασθαι τῇ ἐξουσίᾳ· τὸ δὲ ὁμοίως δις κείμενον, δίδωσι νοεῖν ὅτι μὴ νομιζέτω ὁ ἀνὴρ ἐν τοῖς κατὰ τὸν γάμον πράγμασιν ὑπερέχειν τῆς γυναικὸς· ὁμοιότης ἐστὶ καὶ ἰσότης τοῖς γεγαμηκόσι πρὸς ἀλλήλους» (Cramer, σελ. 122, στ. 5-23).

για να κάνει συγκρίσεις και να δώσει έμφαση σε μια «ἐκ συμφώνου» απόφαση για την «ἀποχή» ἐν ὅψει τῆς περιόδου τῆς νηστείας και τῆς προσευχῆς. Ὁ Ὁριγένης κάνει σαφή διάκριση μεταξύ τῆς «προσευχῆς», πού γίνεται ὅταν οἱ σύζυγοι ἀπέχουν ἀπό τίς συζυγικές τους σχέσεις, και τῆς καθημερινῆς προσευχῆς, πού εἶναι κανόνας ζωῆς για τοὺς πιστοὺς και δὲν ἐπιβάλλεται διακοπὴ τῆς «συζυγικῆς κοινωνίας». Τὴν πρώτη ὀνομάζει «εὐχὴ ἀπὸ καθαρότητος» και τὴ δεύτερη «εὐχὴ ἀπὸ κοινωνίας». Βέβαια ὁ ἴδιος ἀποφεύγει νὰ κάνει κάποια ἀπευθείας σύγκριση μεταξύ τῶν δύο «εὐχῶν». Ἀλλ' ὅταν τονίζει τὸ παραδειγμα τῶν Ἑλλήνων, ὅτι αὐτοὶ «ἀγνεύουσι» προτοῦ προσέλθουν για τὴ λατρεία τῶν εἰδώλων, εὐκολα ὀδηγεῖται κανεὶς στὸ συμπέρασμα τῆς ἐγκρατείας πρὸ τῆς λειτουργικῆς «εὐχῆς»· «πόσω πλέον σὺ ὁ τῷ Θεῷ τῶν ὅλων εὐχόμενος». Καὶ οἱ δύο σύζυγοι, πρέπει νὰ ξέρουν, μᾶς λέει ὁ Ὁριγένης, ὅτι ἐνῶ στὴν καθημερινή τους ζωὴ και «διὰ τὴν ἀσθένειαν» τοῦ ἀνθρώπου «ἐστὶ τὸ συγκαταβαίνειν» στὴ συζυγικὴ κοινωνία, τὴν ἄλλη εἰδικὴ περίοδο (τῶν εὐχῶν) πρέπει νὰ κυριαρχεῖ τὸ «ἀνέχειν», δηλαδὴ ὅτι οἱ σύζυγοι πρέπει «ν' ἀντέχουν στὴν ἐγκράτεια».

Καὶ «εὐχὴ» ἐδῶ δὲν εἶναι ἡ κοινὴ και καθημερινὴ προσευχή, ἀλλὰ εἰδικὴ λατρευτικὴ περίοδος, ὅπως ἐκείνη τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἀγνισμοῦ, και γι' αὐτὸ πολλοὶ συσχέτισαν τὴν «ἀποχή» στὸ σημεῖο αὐτὸ μὲ τὸ ἱερατεῖο. Καὶ ὁ Ὁριγένης πιθανῶς νὰ ὑπονοεῖ ἐδῶ τοὺς ἱερεῖς οἱ ὁποῖοι τελοῦν τὸ μυστήριό τῆς θείας Εὐχαριστίας και «ὀφείλουν» νὰ εἶναι «καθαροὶ ἀπὸ γυναικός». Τὰ παραδείγματα πού προσκομίζει ἐνισχύουν τὴν ἀποψη αὐτή. Ὁ ἱερέας Ἀβιμέλεχ, ὁ ὁποῖος για νὰ λάβει τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως για τὴ σωτηρία τοῦ Δαβίδ, ἔπρεπε νὰ εἶναι «καθαρὸς ἀπὸ γυναικός», και ὁ Μωϋσῆς για ν' ἀγνίσει τὸ λαὸ τοῦ καλεῖ ὅλους ὅπως ἐπὶ «τρεῖς ἡμέρας μὴ προσέλθωσι γυναικί». Ἡ ἀναφορὰ ἐδῶ εἰς «εὐχάς» ἴσως νὰ συσχετίζεται μὲ τὴ θεία Εὐχαριστία και μὲ τοὺς λειτουργοὺς οἱ ὁποῖοι τελοῦν αὐτήν, και προκειμένου «τοὺς μείζονας τῆς προθέσεως λάβη ἄρτους... ὀφείλει τις εἶναι καθαρῶτερος»⁸.

8. Ὁριγένης, Εἰς τὴν Α' Κορινθ. 7,1-4: «Ὁφείλετε γὰρ ἀμφοτέροι εἰδέναι, ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ αὕτη εὐχὴ ἀπὸ καθαρότητος ἀνδρὸς και γυναικός, και εὐχὴ ἀπὸ κοινωνίας· εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν εἰδώλων Ἑλληνες ἔστιν ὅτε ἀγνεύουσι, πόσω πλέον σὺ ὁ τῷ Θεῷ τῶν ὅλων εὐχόμενος· καλὸν οὖν ἐστὶ συγκαταβαίνειν μὲν διὰ τὴν ἀσθένειαν, ἀνέχειν δὲ διὰ τὰς εὐχάς· και Μωϋσῆς μὲν ἀγνίζει τὸν λαόν, και λέγει, 'τρεῖς ἡμέρας μὴ προσέλθῃτε γυναικί'. "Ἰνα δυνηθῶσιν ἐκ τοῦ προκεκαθαρευέμενοι ἀκροαταὶ γενέσθω τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις δὲ ἁγίους ἄρτους βούλεται παραστῆσαι τῷ Δαβίδ, φεύγοντι τὴν τοῦ Σαουλ ἐπιβουλὴν, Ἀβιάθαρ ἡ Ἀβιμέλεχ ὁ ἱερεὺς. Καὶ βουλόμενος ἁγίους ἄρτους παραθεῖναι, τί φησί; 'πλὴν εἰ καθαρὰ τὰ παιδάκια ἀπὸ γυναικός' οὐχ οἷον δὲ ἀπὸ ἀλλοτρίας γυναικός, ἀλλ' ἀπὸ γαμετῆς' εἴτα ἵνα μὲν ἄρτους προθέσεως λάβη, καθαρὸς εἶναι ὀφείλει ἀπὸ γυναικός. "Ἰνα δὲ τοὺς μείζονας τῆς προθέσεως λάβη ἄρτους, ἐφ' ὧν ἐπικέκληται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ και τοῦ Χριστοῦ και τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, οὐ πολλῶ πλέον ὀφείλει τις εἶναι καθαρῶτερος· ἵνα ἀληθῶς εἰς σωτηρίαν λάβη τοὺς ἄρτους, και μὴ εἰς κρίμα;» (C r a m e r, σελ. 123, στ. 11-28).

Για την παύλεια διατύπωση «μη άποστερείτε αλληλους», ο 'Ωριγένης κάνει τη διευκρίνιση, ότι είναι λάθος αυτό που νομίζουν πολλοί, ότι «τὸ ἀποστερεῖν ἐπὶ μόνου χρυσίου ἢ ἀργυρίου ἢ τινὸς τῶν τοιούτων λέγεσθαι». Ἡ «ἀποστέρησις» ἐδῶ ἀναφέρεται στὰ θέματα τῶν ἰδιαιτέρων σχέσεων τῶν συζύγων καὶ σημαίνει τὴν «ἀκαίρως καὶ χωρὶς συμφωνίας» ἄσκηση τῆς ἐγκράτειας. Ἐὰν κανεὶς δὲν ἀποδίδει στὸν ἄλλο «τὸ ὀφειλόμενον», εἶναι εὐνόητο ὅτι «ἀποστερεῖ» αὐτὸν ἀπὸ κάτι ποὺ τοῦ ἀνήκει. Καὶ ἡ σεξουαλικὴ κοινωνία μέσα στὸ γάμο εἶναι ἀπὸ τὰ πρῶτιστα «ὀφειλόμενα» τῆς συζυγικῆς ζωῆς⁹.

Στὸ στίχ. 6, «τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην οὐ κατ' ἐπιταγὴν», κατὰ περίεργο τρόπο δὲν ἔχουμε σχόλια ἀπὸ τὸν 'Ωριγένη σ' αὐτὴ τὴ συνάφεια ἢ καὶ ἂν ὑπῆρχαν δὲν διασώθηκαν. Δύο μελετητές, ὅμως, εἰδικοί, ὁ M. Crouzel καὶ ὁ J. M. Ford, ἐπισημαίνουν ὅτι ὁ 'Ωριγένης σὲ ἄλλα κείμενά του μνημονεύει τὴν ποικιλία τῶν γνωμῶν ποὺ ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν ἐξηγητῶν ὡς πρὸς τὸ ἐὰν ἡ παραχώρηση ποὺ κάνει ἐδῶ ὁ Παῦλος ἀναφέρεται στὸ γάμο ἢ στὴν παρθενία. Καὶ ὁ μὲν Crouzel πιστεύει ὅτι ὁ 'Ωριγένης θεωροῦσε πὼς ἀναφερόταν στὸ γάμο¹⁰, ὁ δὲ Ford ὑποστηρίζει ὅτι γιὰ τὸν 'Ωριγένη τὸ θέμα τοῦ χωρίου αὐτοῦ δὲν πρέπει νὰ εἶχε καμιά σχέση οὔτε μὲ τὴν παρθενία οὔτε μὲ τὸν πρῶτο γάμο, ἀλλὰ νὰ ἦταν μιὰ παραχώρηση σεξουαλικῶν σχέσεων μέσα στὸ δεύτερο γάμο, ποὺ ἰδιαίτερα τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἐθεωρεῖτο ἓνα εἶδος «μοιχείας»¹¹.

Ἰδιαίτερη ἔμφαση δίνει ὁ 'Ωριγένης στὸ χαρισματικὸ στοιχεῖο τοῦ γάμου, μὲ ἀφορμὴ τὸν ἔβδομο στίχο τῆς περικοπῆς, ὅπου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, συμβιβάζοντας τίς δύο ἀντιτιθέμενες ἀντιλήψεις, ρίχνει τὸ βάρος στὸ «θέλω δὲ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἑμαυτόν· ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως ὃς δὲ οὕτως». «Ὅταν ὑπάρχει ἡ ἐλευθερία τῆς γνώμης καὶ τῆς συμφωνίας, καὶ διατηρεῖται ὁ σεβασμὸς γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ ἄλλου, τότε «ὁ γάμος χάρισμά ἐστι» καὶ «πνέει» ἄνεμος ἀλήθειας. Χάρισμα στὸ γάμο, πρακτικά, σημαίνει εἰρήνη καὶ συνεργασία. Ἡ ἀσυμφωνία καὶ ἡ ἀκαταστασία δὲν φανερώνουν τὸ «ἐκ Θεοῦ χάρισμα». Ἡ πίστη εἶναι βασικὴ προϋπόθεση γιὰ ἓνα ἀληθινὸ γάμο, γι' αὐτὸ καὶ δὲν μποροῦμε νὰ μιλήσουμε γιὰ χαρισματικὸ γάμο στοὺς ἐθνικοὺς καὶ στοὺς ἀπίστους. Ἡ πίστη καὶ ἡ σωτηρία ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν πίστη, γίνονται καὶ τὰ δυὸ προϋπόθεση ἀλλὰ καὶ ἀρχὴ γιὰ ἓνα οὐσιαστικὰ χαρισματικὸ γάμο¹².

9. Ὁριγένους, Εἰς τὴν Α' Κορινθ. 7,1-4: «Οἱ πολλοὶ μὲν οἶονται τὸ ἀποστερεῖν ἐπὶ μόνου χρυσίου ἢ ἀργυρίου ἢ τινὸς τῶν τοιούτων λέγεσθαι. Σαφῶς δὲ ὁ Ἀπόστολος καὶ ἐπὶ τῶν ἐν γάμοις ὄντων καὶ ἀκαίρως καὶ χωρὶς συμφωνίας ἀγνεῖαν ἀσκούντων, ἀποστέρησιν ὀνόμασεν. Ἀπαξ δὲ ἀπλῶς ὁ τὸ ὀφειλόμενον μὴ ἀποδιδούς, ἀποστερεῖ ἐκείνον ὃ ὀφείλει, μὴ ἀποδιδούς τὸ ὀφειλόμενον» (Cramer, σελ. 124, στ. 13-18).

10. M. Crouzel, *Virginité et Mariage selon Origen*, Paris 1962, σσμ. 54, 58 κ.έξ.

11. J. M. Ford, *St. Paul, The Philogamist*, σελ. 330.

12. Ὁριγένους, Εἰς τὴν Α' Κορινθ. 7,1-4: «θέλω δὲ πάντας ἀνθρώπους εἶναι

Σε αντίθεση οι αίρετικοί, και ιδιαίτερα εκείνοι της αίρέσεως του Μαρκίωνος, ἔχιν μονάχα δὲ δέχονται τὸ γάμο ὡς χάρισμα ἀλλὰ καὶ ἀποτρέπουν τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' αὐτόν, γιατί θεωροῦν τὸ γάμο ὡς κάτι τὸ κακὸ καὶ διακηρύσσουν κατὰ ἓνα διαρκιχὸ τρόπο, ὅτι μόνο ἡ ζωὴ τῆς ἀγνείας εἶναι πρόσταγμα τοῦ «καλοῦ Θεοῦ», ἐνῶ ὁ γάμος εἶναι πρόσταγμα «τοῦ ἄλλου Θεοῦ» τῆς κακῆς δημιουργίας. Ἡ αίρετικὴ αὐτὴ διαρκιχὴ ἀντίληψη ἔχει ἐπεισέλθει καὶ στὴν ἐρμηνεία τῶν ἱερῶν κειμένων, μὲ ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις καὶ συνέπειες στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ «μὲν οὕτως, τὸ δὲ οὕτως» σημαίνει, τέλος, γιὰ τὸν Ὁριγένη, πὼς ἐὰν ἡ ἀγαμία εἶναι χάρισμα, τότε χάρισμα πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὁ γάμος. Κατὰ συνέπεια, ἐὰν ὁ γάμος εἶναι χάρισμα δὲν δικαιούμαστε οὔτε ν' ἀμφισβητοῦμε τὸ ἀγιοποιητικὸ τοῦ στοιχεῖο οὔτε νὰ παρεμποδίζουμε τοὺς ἀνθρώπους νὰ προσφεύγουν σ' αὐτό. Εἶναι φανερό, λοιπόν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἓνας καὶ ἀδιάρρητος, καὶ ὁ ἓνας αὐτὸς Θεὸς δίνει στὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν παρθενία καὶ τὸ γάμο. Αὐτὸς ὁ ἓνας Θεὸς εἶναι ὁ Θεὸς τοῦ Νόμου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ποὺ δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο («ἔρσεν καὶ θῆλυ») καὶ «κατήγγειλαν» οἱ Προφῆτες σ' ὅλο τὸν κόσμον, καὶ ὁ Θεὸς τοῦ Εὐαγγελίου τῆς Καινῆς Διαθήκης ποὺ φανερώθηκε στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ποὺ εὐλόγησε τὸ γάμο στὴν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας¹³.

Ἡ προσφορὰ αὐτὴ τοῦ Ὁριγένη γιὰ τὴν κατανόηση τῆς περικοπῆς Α' Κορ. 7,1-7 καὶ γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων τοῦ γάμου ἦταν ἀνυπολόγιστης ἀξίας. Ἀπ' αὐτόν καὶ τὸν Κλήμεντα, τοὺς δύο μεγάλους ἐκπροσώπους τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς, ἀρχίζει οὐσιαστικὰ ἡ Ἀνατολὴ νὰ διαμορφώνει στὰ θέματά μας τὸ δικό της ἥθος καὶ τὴ δική της παράδοση. Ὁ θρίαμ-

ὡς καὶ ἐμαυτὸν· ἀλλ' ἕκαστος ἴδιον ἔχει χάρισμα ἐκ Θεοῦ· ὃς μὲν οὕτως· ὃς δὲ οὕτως. Πνέει χαρίσματος ὁ γάμος, ὅτε τὰ μέτρα τηρεῖται τὰ ἐκ συμφωνίας· καὶ ἀληθῶς ἐστὶ εἰπεῖν ἐπὶ τινῶν· ὅτι τοῦτ' ὁ γάμος χάρισμα ἐστίν· ὅτε οὐκ ἀκαταστασία, ὅτε πᾶσα εἰρήνη, πᾶσα συμφωνία· εἰπεῖν μέντοι γε ὅτι χάρισμα ἐκ Θεοῦ ἐστὶν ὁ γάμος πιστοῦ πρὸς ἔθνικόν καὶ ἐθνικοῦ πρὸς πιστόν, τοῦτο οὐκ ἂν εἴποιμι· οὐ γὰρ δύναται τὸ χάρισμα τοῦ Θεοῦ φθάνειν ἐπὶ τοῖς ἔθνικοις· ἐὰν πιστεύσῃ, ἐὰν σωθῇ, τότε ἀρχὴν λήψεται τοῦ χαρίσματος» (Cramer, σελ. 125, στ. 4-13.).

13. Ὁριγένους, Εἰς τὴν Α' Κορινθ. 7,1-4: «Χρῶνται δὲ τῷ ρητῷ τοῦτ' καὶ οἱ ἀπὸ Μαρκίωνος. Καὶ ἀναισθήτως καλοῦσι τὸν γάμον· λέγοντες, τὴν ἀγνείαν πρόσταγμα εἶναι τοῦ ἄλλου Θεοῦ, ὃν ἂν ἐπλάσαν παρὰ τὸν δημιουργόν. Πλὴν ἐκ τοῦ ρητοῦ ἐστὶν αὐτοὺς συμβιβάζει, ὅτι κακῶς καλοῦσι τὸν γάμον, κακῶς καὶ διαιροῦσι τὴν θεότητα. Εἰ γὰρ χάρισμα ἐστὶ τὸ μὲν οὕτως, τὸ δὲ οὕτως, χάρισμα ἐστὶ καὶ ὁ γάμος. Εἰ χάρισμα καὶ ὁ γάμος, κακῶς καλύπτεται τὸ χάρισμα ὁ γάμος. Εἰ ὁ μὲν οὕτως, ὁ δὲ οὕτως ἀπὸ Θεοῦ, δῆλον ὅτι εἰς Θεὸς ὁ δεδικῶς τὴν ἀγνείαν καὶ ὁ δεδικῶς τὸν γάμον· καὶ εἰς ὁ τοῦ νόμου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου Θεὸς ἐστὶν, ὃν κατήγγειλαν πρότερον μὲν οἱ προφῆται, ὕστερον δὲ Χριστὸς Ἰησοῦς» (Cramer, σελ. 125, στ. 14-24.).

βος τῆς πληρότητας ἤρθε μὲ τὰ νέα στοιχεῖα ποὺ προσέφερε ἡ Ἀντιοχειανὴ σχολή. Ἡ παρουσία μάλιστα μεγάλων Καππαδοκῶν ἐρμηνευτῶν ἀπὸ τὸν τέταρτο αἰῶνα καὶ ἐξῆς κρίνεται ἀποφασιστικῆς σημασίας. Τόσο, ποὺ ὅταν μιᾶμε καὶ σήμερα ἀκόμη γιὰ ἐρμηνευτικὴ πατερικὴ παράδοση, ὁ νοῦς μας στρέφεται ἀποκλειστικά στὸν ἱερὸ Χρυσόστομο καὶ τοὺς συνεχιστὲς τοῦ πνευματός του. Αὐτοὶ μποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν συγχρόνως καὶ οἱ μεγάλοι διαμορφωτὲς τῆς «ὀρθόδοξης θεολογίας τοῦ γάμου».

2. Ἑρμηνευτικὰ Σχόλια Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, μέγας ἐρμηνευτὴς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας τοῦ τετάρτου αἰῶνα, ἀφιερώνει μιὰ ἀρκετὰ ἐκτεταμένη ὁμιλία, τὴν δέκατη ἑνατὴ τοῦ Ὑπομνήματός του στὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή, στὸν πρῶτο στίχο τοῦ ἐβδόμου κεφαλαίου¹⁴, καὶ ἄλλες τρεῖς συμπληρωματικὲς ὁμιλίες, ὑπομνηματικοῦ χαρακτήρα καὶ αὐτές, σὲ χωρία τῆς ἴδιας ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, μὲ θέμα τὰ προβλήματα τοῦ γάμου¹⁵. Ὁ σαφὴς ποιμαντικὸς σκοπὸς ἀλλὰ καὶ τὸ βαθὺ κριτικὸ πνεῦμα ποὺ διακρίνουν τὰ κείμενα αὐτά, ἀναδεικνύουν τὸν ἱερὸ Πατέρα βαθυστόχαστο ἐρμηνευτὴ τῶν Γραφῶν.

Ἀνάγκη νὰ ἐπισημανθεῖ ἐδῶ, εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὅτι ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἐπέδρασε ἀποφασιστικὰ στὴν ὅλη μεταγενέστερη ἐρμηνευτικὴ παράδοση τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Χαρακτηρίσθηκε μάλιστα ἡ ἐπίδρασή του αὐτὴ «καταλυτικὴ» γιὰ τὴν περαιτέρω οὐσιαστικότερη κατανόηση καὶ ἐμβάθυνση τῶν κειμένων, καθὼς καὶ γιὰ μιὰ νέα ἀνανέωση καὶ προαγωγή τῆς «ἐπιστήμης» τῆς ἐρμηνείας, ἀφοῦ οἱ περισσότεροι μετὰ ἀπ' αὐτὸν ἐρμηνευτὲς Πατέρες ἀκολούθησαν πιστὰ τὴ γραμμὴ τοῦ Χρυσοστόμου, ἢ ἐπαναλάμβαναν

14. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Πρῶτην πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν, Ὅμιλία ιθ' (PG. 61, 151-160). Ἡ ὁμιλία αὕτη ἔχει σὰν ἀφορμὴ τὸν πρῶτο στίχο τῆς Α΄ Κορ. 7, ἀλλ' ἐπεκτείνεται σὲ ἐρμηνευτικὸ σχολιασμὸ καὶ τῶν ὑπολοίπων στίχων τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ.

15. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ρητὸν «διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχετω», Α΄ Κορ. 7,2 (PG. 51, 207-218). Εἰς τὸ «γυνὴ δέδεταί νόμῳ ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὕτης· ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ἐλευθέρᾳ ἐστὶν ᾧ θέλει γαμῆθῃναι, μόνον ἐν Κυρίῳ. Μακαριώτερα δὲ ἐστίν, ἐὰν οὕτω μείνῃ», Α΄ Κορ. 7,39-40 (PG. 51, 217-226). καὶ Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον «καὶ περὶ ποίᾳς δεῖ ἄγεσθαι γυναῖκας» (PG. 51, 225-242). Οἱ τρεῖς αὐτὲς εὐκαιριακὲς ὁμιλίαι σὲ χωρία τῆς Α΄ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς, ἔξω ἀπὸ τὸν κορμὸ τοῦ Ὑπομνήματος, ἔχουν ὡς κύριο θέμα τὸ μυστήριον τοῦ γάμου καὶ ἰδιαίτερα περιλαμβάνουν ἐρμηνευτικὰ σχόλια στὸ Α΄ Κορ. 7,1 μὲ ἀμεση ἀναφορὰ στὰ προβλήματα τῶν συζυγικῶν σχέσεων.

τις πιό πολλές φορές τις ιδέες και τις ίδιες τις φράσεις ακόμη τῶν ἐρμηνευτικῶν του ἔργων.

Ὁ ἐρμηνευτὴς Χρυσόστομος, ἐκθέτοντας ἢ σχολιάζοντας τις ἀπόψεις τοῦ Παύλου, πιστεύει ὅτι αὐτὲς δὲν εἶναι ἀπλὲς προσωπικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Ἀποστόλου, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἔκφραση τοῦ πνεύματος τοῦ Θεοῦ ποὺ ἐνοικεῖ μέσα του¹⁶, καὶ ἐπομένως ἔχουν ἐγκυρότητα ὡς πρὸς τὴν ἀλήθεια καὶ μεγάλη βαρύτητα γιὰ τὴν Ἐκκλησία, γιὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν πνευματικὴ οἰκοδομὴ ὅλων τῶν πιστῶν.

1. Μὲ τὴν ἐναρξὴ τῆς πρώτης ὁμιλίας του, ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ἀναφέρει εἰσαγωγικὰ στοὺς τρεῖς βασικοὺς σκοποὺς γιὰ τοὺς ὁποίους, κατὰ τὴ γνώμη του, γράφτηκε ἡ Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴ ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο: Ἡ Ἐκκλησία τῶν Κορινθίων ταλανίζεται ἐντονα ἀπὸ τις διασπαστικὲς τάσεις τῶν διαφόρων ὁμάδων ποὺ ἔχουν παρουσιασθεῖ στὸ προσκήνιο καὶ δημιουργοῦν ἔριδες καὶ κινδύνους γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκεῖ χριστιανικῆς κοινότητος. Τὸ δεύτερο θέμα εἶναι ἡθικῆς φύσεως καὶ ἀναφέρεται στὴν περίπτωση τοῦ πόρνου αἱμομίχτη ποὺ μὲ τὴ συμπεριφορὰ του ταλαιπωρεῖ τὴν Ἐκκλησία. Καὶ τὸ τρίτο εἶναι ἡ στάση τοῦ πλεονέκτη ποὺ πραγματικὰ ἐγκυμονεῖ ἄμεση κοινωνικὴ ἀναστάτωση.

Ὁ Ἀπόστολος προσπαθεῖ μὲ τὴν ἐπιστολὴ του αὐτὴ νὰ «διορθώσει» τὰ τρία αὐτὰ «χαλεπὰ ἐγκλήματα», χρησιμοποιώντας τὴν παιδαγωγικὴ μέθοδο τοῦ «ἡμερου λόγου», γιὰ νὰ ἐκτονωθεῖ ἡ ἐκρηκτικὴ ἀτμόσφαιρα. Στὴ συνέχεια προχωρεῖ σὲ παραινέσεις καὶ συμβουλὲς γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση μερικῶν ἄλλων θεμάτων καὶ ἐρωτημάτων ἡθικῆς καὶ σεξουαλικῆς φύσεως τῇ φορὰ αὐτὴ ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ γάμο καὶ τὴν παρθενία, καὶ τὰ ὁποῖα προβλήματα εἶχαν ἀρχίσει νὰ γίνονται «φορτικά», ἐξαιτίας τῶν «ἀσκητικῶν τάσεων» τῶν διαφόρων μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ποὺ παρὰ τὴν εἴσοδό τους στὴ νέα πίστη συνέχιζαν ἀκόμη νὰ ἐπηρεάζονται ἀπὸ τις ἀσκητικὲς ἀντιλήψεις τοῦ ἐλληνιστικοῦ πνεύματος¹⁷.

Αὐτὴ ἡ κατάσταση ἐπέτεινε τὸν κίνδυνο δημιουργίας μέσα στοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας μιᾶς παραδόσεως ξένης πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὴ θεολογία τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἦδη οἱ θέσεις τοῦ Κυρίου ἐναντι τοῦ γάμου καὶ ἡ γενικότερη διδασκαλία του γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν κοινωνία εἶχαν

16. Βλέπε Θ. Ν. Ζήση, Τέχνη Παρθενίας, σελ. 110.

17. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ὁμιλία ιθ': «Διορθώσας τὰ χαλεπώτερα τρία ἐγκλήματα, ἐν μὲν τὸ διεσπᾶσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, δεύτερον δὲ τοῦ πεπορνευκότος, τρίτον τὸ τοῦ πλεονέκτου, κέχρηται λοιπὸν ἡμερωτέρῳ λόγῳ· καὶ μεταξὺ τίθῃσι παραινέσεις καὶ συμβουλὴν τὴν περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς παρθενίας, ἀπὸ τῶν φορτικωτέρων ἀναπαύων τὸν ἀκροατὴν» (PG., 61, 151).

δημιουργήσει μιὰ ἰσχυρὴ θετικὴ παράδοση γιὰ τὰ θέματα αὐτὰ ποὺ ἐπηρέασε ἀργότερα καὶ τὴ σχετικὴ θεολογία τῆς πρώτης Ἐκκλησίας.

Ἡ συνέχεια μᾶς συνδέει μὲ τὸ κύριο πρόβλημα τῆς «σχέσεως» ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς. Ὁ ἱερὸς ἐρμηνευτὴς Πατὴρ, σχολιάζοντας τὸ «περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι», δέχεται ἀνεπιφύλακτα πὼς τὸ «καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι» εἶναι θέση τῶν Κορινθίων καὶ ὄχι τοῦ Παύλου, καὶ ὅτι οἱ Κορινθιοὶ εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι μὲ ἐπιστολὴ τους ρωτοῦν τὸν Ἀπόστολο «εἰ δεῖ ἀπέχεσθαι γυναικὸς, ἢ μή». Τὸ κύριο θέμα τῆς περικοπῆς εἶναι ὁ γάμος καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἔρχεται ὁ Παῦλος καὶ «νομοθετεῖ», ὑψώνοντας τὸν κοινωνικὸ θεσμὸ τοῦ γάμου σὲ «μυστηριακὴ» θρησκευτικὴ πράξη. Ὁ λόγος περὶ παρθενίας ποὺ συνδέεται ἐδῶ μὲ τὴ σχετικὴ πρὸς τὸ γάμο περικοπὴ τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, εἰσάγεται, κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, ἐντελῶς εὐκαιριακά. Τὸ κύριο βάρος, λοιπόν, ἐδῶ πέφτει στὰ θέματα τοῦ γάμου¹⁸.

Ὁ ὑπομνηματισμὸς ποὺ ἀκολουθεῖ γιὰ τὴν περικοπὴ Α' Κορ. 7,1-7 γίνεται κατὰ στίχο καὶ μερικὲς φορὲς ἐμμένει ἰδιαίτερα στὸ σχολιασμὸ μερικῶν φράσεων ἢ λέξεων ποὺ θεωροῦνται ἀπὸ τὸν ἐρμηνευτὴ Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας («κλειδιά») γιὰ τὴ σωστὴ κατανόηση τοῦ ὅλου θέματος, δηλαδή, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα μὲ μιὰ δόση ὑπερβολῆς, τοῦ θέματος τῆς «παυλείου θεολογίας περὶ γάμου», ἀφοῦ ἐδῶ δὲν ἔχουμε ἀσφαλῶς κάποιο θεολογικὸ δοκίμιο τοῦ Παύλου γιὰ τὸ γάμο. Ἡ διάκριση τοῦ θέματος τοῦ γάμου ἀπὸ τὴν παρθενία εἶναι σαφής, ἀλλ' ἀντιπαράθεση θεολογικὴ δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχει πουθενά. Ἀπὸ τὸ γενικότερο σχολιασμὸ συμπεραίνει, ἀκόμη, κανεὶς πὼς καὶ οἱ δυὸ μορφὲς ζωῆς εἶναι καταξιωμένες πνευματικὰ μέσα στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἂν ἡ παρθενία ἔχει τὸ «ὑπερέχον» στοιχεῖο, ὁ γάμος ἔχει τὸ «ἀσφαλές» μέσα στὴν καθημερινὴ πορεία γιὰ τελείωση καὶ εἴσοδο τοῦ ἀνθρώπου στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Στὸ «καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι», ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος σχολιάζει: Ἐὰν κανεὶς ζητᾷ τὸ «καλὸν» καὶ τὸ «σφόδρα ὑπερέχον» αὐτῆς τῆς πνευματικῆς πορείας, τότε τὸ «βέλτιον» εἶναι τὸ «μηδ' ὅλως ὁμιλεῖν γυναικὶν»· ἐὰν ὅμως ἐπιζητεῖ τὸ «ἀσφαλές καὶ τὸ βοηθοῦν» τὴν ἀνθρώπινη «ἀσθένεια» μέσα στὸν παρόντα αἰῶνα τῶν πειρασμῶν, τότε ἐπιβάλλεται ἡ κοινωνία τοῦ γάμου. Ὁ γάμος μὲ τὸ «φιλόνητο» στοιχεῖο τοῦ βοηθῆ οὐσιαστικὰ τὸν πιστὸ στὸν πνευματικὸ του ἀγώνα. Καὶ αὕτη εἶναι μιὰ ἀντίληψη ποὺ ἀφορᾷ στὴ ζωὴ καὶ τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναίκας. Αὐτὸ ἐξάλλου φανερώνει ἡ χρῆση τοῦ γενικοῦ ὅρου «ἄνθρωπος» στὸν πρῶτο στίχο τῆς περικοπῆς, ἀντὶ τοῦ ὅρου «ἄνθρω» ὅπως θὰ περίμενε κανεὶς.

18. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ὁμιλία ιθ': «Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι». Ἐγράψαν γὰρ αὐτῷ, εἰ δεῖ ἀπέχεσθαι γυναικὸς, ἢ μή. Καὶ πρὸς ταῦτα ἀντιγράφων καὶ περὶ τοῦ γάμου νομοθετῶν, εἰσάγει καὶ τὸν περὶ παρθενίας λόγον» (PG. 61, 151).

Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ συσχετίζαν τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὸ στίχο αὐτὸ μὲ κάποιαν κατηγορίαν ἀνθρώπων, τοὺς ἱερεῖς καὶ πνευματικούς διδασκάλους παραδείγματος χάριν, ὁ Χρυσόστομος τονίζει ὅτι τὸ κείμενο ἔχει γενικότερο σκοπὸ καὶ ἀναφέρεται σὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ ὅλη συνάφεια τῶν λεγομένων μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτή. Καὶ ἡ παραίνεση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἔχει σαφῶς καθολικὴ ἰσχὺ. Ὁ γάμος ἢ ἡ ἀγαμία εἶναι μορφές ζωῆς βιώσιμες καὶ δυνατὲς γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ἀρκεῖ νὰ ὑπάρχει τὸ σχετικὸ «χάρισμα» πρὸς τοῦτο¹⁹.

Τὸ «διὰ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω», δὲν ἔχει τὴν ἔννοια τῆς μειώσεως τοῦ γάμου, ἀλλὰ τῆς ἐμφάσεως ὅτι ὁ γάμος εἶναι «ἀναιρετικὸν φάρμακον» κατὰ τῆς μοιχείας καὶ πορνείας, ὅπως τονίζει ἄλλοις ὁ ἱερὸς Πατὴρ²⁰. Λόγοι, λοιπόν, ποιμαντικῆς φύσεως καὶ ἔντονη διάθεσις προστασίας τῶν πιστῶν ἀπὸ τῆς ἡθικῆς παρεκτροπῆς, ὁδηγοῦν τὸν Παῦλο νὰ πεῖ τὴ φράση ἐκείνη «διὰ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω». Καμιὰ μειωτικὴ κατὰ τοῦ γάμου πρόθεσις. Ὁ γάμος «ἄγει εἰς ἐγκράτειαν» οὐσιαστικὴν καὶ εἶναι τροχοπέδη στοὺς ἐπικίνδυνους καὶ ὀλισθηροὺς δρόμους τῆς πορνείας καὶ μοιχείας, λέει ὁ Χρυσόστομος.

«Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην τιμὴν ἀποδίδτω· ὁμοίως καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί». Ὁ ἱερὸς ἐρμηνευτὴς ἀκολουθεῖ τὴ γραφὴ «ὀφειλομένην τιμὴν» ἀντὶ τοῦ «ὀφειλομένην εὐνοίαν», ἃν καὶ δὲν ἀγνοεῖ καὶ τὴ γραφὴ περὶ «ὀφειλῆς», ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ σχόλια τοῦ χωρίου. Ἡ «ὀφειλομένη τιμὴ» ἀναφέρεται, κατὰ τὸν Χρυσόστομο, ἄμεσα στὸ χωρὶ τῆς ἡθικῆς, μὲ τὴ στενὴ ἔννοια τῆς λέξεως, καὶ ὅχι ὅπως πολλοὶ τὴν ἐρμήνευσαν, δηλαδὴ σὰν γενικὴς πνευματικὴς ὑποχρεώσεως τῶν συζύγων μεταξύ τους. Τὸ θέμα βρίσκεται στὴ «χρῆσις» τοῦ σώματος. Καὶ ὁ ἀνδρὶς καὶ ἡ γυναῖκα δὲν ἐξουσιάζουν ὁ καθένας τὸ δικό του σῶμα, κι ἐπομένως δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ τὸ «χρησιμοποιοῦν» σύμφωνα μὲ τὶς προσωπικὲς τοὺς ἐπιθυμίες. Τὸ σῶμα τοῦ ἀνδρὸς ἀνήκει στὴ γυναῖκα καὶ τῆς γυναίκας ἀντίστοιχα στὸν ἀνδρᾶ. Αὐτὸ σημαίνει γάμος. Μὲ

19. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ὁμιλία ιθ': «Εἰ μὲν γὰρ τὸ καλὸν καὶ σφόδρα ὑπερέχον ζητεῖς, φησί, βέλτιον μὴδ' ὅλως ὁμιλεῖν γυναικὶ· εἰ δὲ τὸ ἀσφαλὲς καὶ βοηθοῦν σου τῇ ἀσθενείᾳ, ὁμιλεῖ γάμῳ. Ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν, ὅ καὶ νῦν γίνεται, τὸν μὲν ἀνδρᾶ βούλεσθαι, τὴν δὲ γυναῖκα μηκέτι, ἢ καὶ τὸ ἐναντίον, ὅρα πῶς περὶ ἐκατέρων διαλέγεται. Καὶ τινες μὲν φασιν, ὅτι πρὸς ἱερέας ὁ λόγος οὗτος αὐτῷ εἴρηται· ἐγὼ δὲ ἀπὸ τῶν ἐξῆς σκοπῶν, νῦν ἂν φαίην τοῦτο οὕτως ἔχειν· οὐδὲ γὰρ ἂν καθολικῶς ἔθηκε τὴν παραίνεσιν. Εἰ δὲ ἱερεῖσι μόνον ταῦτα ἔγραψεν, εἶπεν ἂν· καλὸν τῷ διδασκάλῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι· νῦν δὲ καθόλου αὐτὸ τέθεικε, καλὸν ἀνθρώπῳ, λέγων, οὐχ ἱερεῖ μόνον» (PG. 61, 151).

20. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ρητὸν «Διὰ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω» (PG. 51, 210). Βλέπε σχετικὰ καὶ Γ. Πατρώνου, Ὁ γάμος στὴ θεολογία καὶ στὴ ζωὴ, Ἀθήνα 1983³, σελ. 146.

αὐτὴ τὴν ἔννοια ἡ γυναίκα εἶναι καὶ «δούλη» καὶ «δέσποινα». Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ μὲ τὸν ἄνδρα.

Κατὰ συνέπεια, ὅταν ὁ ἄνδρας-σύζυγος προκαλεῖται ἀπὸ πόρνη ἢ ἀπὸ ἄλλη γυναίκα ποὺ παίρνει θέση πόρνης, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ «διαθέσει» τὸ σῶμα του σ' αὐτὴν γιατί αὐτὸ ἀνήκει στὴ γυναίκα του. "Ομοία καὶ ἡ γυναίκα σὰν σύζυγος δὲν τῆς ἐπιτρέπεται νὰ καταλύσει «τὴν σωφροσύνην» της. Τὸ σῶμα της ἀνήκει στὸ σύζυγο· «οὐκ ἔστιν ἐμὸν τὸ σῶμα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τοῦ ἀνδρός». Στούς ἐγγάμους μὲ αὐτὰ γίνεται πρόσκληση γιὰ ἀλληλοσεβασμὸ καὶ ἀγάπη, γιὰ ἰσότητά στα δικαιώματα καὶ στίς ὑποχρεώσεις. 'Ενιαία καὶ «μία ἡ ἐξουσία» καὶ γιὰ τοὺς δύο. Αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς δὲν ὑπάρχουν διαφορές. 'Ο ἄνδρας «πλεονεκτεῖ» σὲ πολλὰ καὶ κυρίως ἐξωτερικὰ στοιχεῖα. Στὰ οὐσιώδη ὅμως τοῦ ἔγγαμου βίου πρέπει νὰ ὑπάρχει «πολλὴ ἰσοτιμία» καὶ ἀσφαλῶς «οὐδεμία πλεονεξία». Καὶ ἂν «ἰσοτιμία» παρατηρεῖται στὰ οὐσιώδη, «πολλῶ μᾶλλον» πρέπει νὰ ὑπάρχει στὰ ἐπουσιώδη καὶ στὰ καθημερινά.

'Η θέση αὐτὴ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου γιὰ τὴν ἰσότητα τῶν δύο φύλων, τοῦ ἀνδρα καὶ τῆς γυναίκας μέσα στὸ γάμο, εἶναι θαυμαστὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ του καὶ ὑψώνει τὸ γάμο σὲ ὕψιστη ἀξία καὶ λειτουργία γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου. Βλέπει τὴν ἰσότητα κατὰ ἓνα θετικὸ καὶ δυναμικὸ τρόπο. Δὲν πρόκειται μόνον γιὰ ἰσότητα δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων μέσα στὴν κοινωνία, γιὰ ἰσότητα νομικὴ, οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ. Δὲν πρόκειται πολὺ περισσότερο γιὰ «πάλη διεκδικήσεων», σύμφωνα μὲ τὸ σύγχρονο φεμινισμό. 'Αλλὰ πρόκειται γιὰ κάτι οὐσιαστικότερο. Γιὰ ἰσότητα «πνευματικὴ» καὶ «σωματικὴ». Τίθεται πρόβλημα ἰσότητας στὴν ἐλευθερία ἀλλὰ καὶ στὴν «ἐξουσία». Πράγματι οἱ διαπροσωπικὲς σχέσεις μέσα στὸ γάμο κρίνονται ἀπὸ τὴ στάση μας ἐναντὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐλευθερίας ἀλλὰ καὶ τοῦ δικαιώματος ποὺ ἔχει ὁ καθένας, καὶ ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναίκα, γιὰ ἀσκηση ἴσης «ἐξουσίας» πάνω στὸ σῶμα ἀλλὰ καὶ πάνω στὴν ἐλευθερία τοῦ ἄλλου²¹.

21. 'Ιωάννου Χρυσοστόμου, 'Ομιλία ιθ': «Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην τιμὴν ἀποδιδότω· ὁμοίως καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ. Τί δέ ἐστιν ἡ ὀφειλομένη τιμή; 'Η γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλὰ καὶ δούλη καὶ δέσποινα ἐστὶ τοῦ ἀνδρός. Κἂν ἀποστής τῆς δουλείας τῆς προσηκούσης, προσέχρουςας τῷ Θεῷ· εἰ δὲ ἀποστήναι βούλει, ὅταν ὁ ἀνὴρ ἐπιτρέπη, κἂν πρὸς βραχὺ τοῦτο γίνηται. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὀφειλὴν τὸ πρᾶγμα ἐκάλεσεν, ἵνα δείξῃ μηδένα κύριον ὄντα ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἀλλήλων δούλους. "Όταν οὖν ἴδῃς πόρνην πειρώσαν σου, εἰπέ· Οὐκ ἔστι ἐμὸν τὸ σῶμα τὸ ἐμόν ἀλλὰ τῆς γυναικός. Ταῦτα καὶ ἡ γυνὴ λεγέτω πρὸς τοὺς βουλομένους αὐτῆς διορίζαι τὴν σωφροσύνην· Οὐκ ἔστιν ἐμὸν τὸ σῶμα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τοῦ ἀνδρός. Εἰ δὲ σώματος οὐκ ἐξουσιάζει ὁ ἀνὴρ ἢ ἡ γυνή, πολλῶ μᾶλλον χρημάτων. 'Ακούσατε ὅσοι ἄνδρες ἔχετε, καὶ ὅσοι γυναῖκες. Εἰ γὰρ σῶμα ἔχειν ἴδιον οὐ χρῆ, πολλῶ μᾶλλον χρήματα. 'Αλλὰ· χοῦ μὲν οὖν πολλὴν δίδωσι τῷ ἀνδρὶ τὴν προεδρίαν καὶ ἐν τῇ Καινῇ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ λέγων· Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστrophή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει· ὁ δὲ Παῦλος διαιρῶν οὕτω καὶ γράφων· Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα·

«Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου». Ἡ ἀπόλυτη «ἰσότης», γὰρ τὴν ὁποία μίλησε πρὸ πάντων ὁ ἱερός ἐρμηνευτὴς στὰ θέματα τῶν συζυγικῶν σχέσεων, βρῖσκει τὴν ὑψιστὴ ἐκφρασὴ τῆς στὴ σωστὴ κατανόηση αὐτοῦ τοῦ «ἐκ συμφώνου». Οἱ ἐγκρατευτικὲς τάσεις, εἴτε στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἴτε στὴν ἐποχὴ τοῦ ἱεροῦ Χρυσόστομου, καὶ ἀσφαλῶς σὲ κάθε ἐποχῇ; δημιούργησαν καὶ δημιουργοῦν τεράστια προβλήματα ποιμαντικῆς φύσεως. Ἡ συνοχὴ καὶ ἡ ὁμαλὴ λειτουργικότητά τοῦ γάμου πολλὰ φορὲς κλονίσθηκε ἀπὸ τὶς ἐκάστοτε ἀσκητικὲς καὶ «μανιχαϊκὲς» τάσεις ποὺ ἤθελαν νὰ ἐπιβάλλουν στοὺς συζύγους ἓνα τρόπο ζωῆς ἀφιλόκλινος καὶ ξένο πρὸς τὴ φύση τοῦ ἑγγαμου βίου καὶ τὴ χριστιανικὴ ἀνθρωπολογία.

Ἡ ἐγκράτεια ἢ ἡ «ἀποστέρησης» τῆς χαρᾶς ποὺ ἐμπίπτει στὶς βασικὲς συζυγικὲς ὑποχρεώσεις, εἶναι ἀνεπίτρεπτη ὅταν γίνεται χωρὶς τὴν ἐλεύθερη καὶ αὐτόβουλη «συμφωνία» τῶν δύο, εἴτε «τοῦ ἀνδρὸς ἁκοντος» εἴτε «τῆς γυναικὸς μὴ βουλομένης». Καὶ τοῦτο γιὰ τὸν μέγα κίνδυνος γιὰ τὴ συζυγικὴ συνοχὴ καὶ ἐνότητα προέρχεται, κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, κυρίως ἀπὸ τὶς ἐγκρατευτικὲς εὐσεβιστικὲς τάσεις καὶ ἀπὸ τὸν ὑπερβολικὸ ζῆλο, ὅπως εἶδαμε καὶ στὸν Ὁριγένη. Ἡ ψυχρότητα καὶ ἡ ἀπομάκρυνση τῶν συζύγων, ἡ μοιχεία καὶ ἡ πορνεία τῶν ἐγγάμων, ἡ διάλυση τῆς οἰκογένειας, εἶναι ἀποτελέσματα καὶ τῆς «ἀποχῆς».

Πράγματι, «μεγάλα ἐκ τῆς ἐγκρατείας ταύτης τίκεται κακά». Ἡ συζυγικὴ «ἀφειλὴ», πρὸς τὴν ὁποία καλοῦνται οἱ σύζυγοι νὰ εἶναι συνεπεῖς ἀντίκειται στὴν ἀκούσια «ἀποστέρησης». Ἀκόμη, ἡ «ἀποχὴ» ἀποστερεῖ τοὺς συζύγους ἀπὸ μιὰ βασικὴ συγκρατικὴ «παραμυθία», ἡ ὁποία ὄντως τοὺς ἐκινεῖ νὰ καταναγκάσουν τὶς προσβολὰς τοῦ πονηροῦ καὶ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὶς ποικίλες δυσκολίες τοῦ παρόντος. Γιατὶ ἡ καθημερινὴ πραγματικότητά μᾶς ἔχει δεῖξει, πὼς πολλοὶ ἄνδρες, ἀν καὶ εἶναι ἑγγαμοὶ καὶ ἔχουν τὶς δικές τους γυναῖκες, πορνεύουν. Τί θὰ συμβεῖ, ἀν ἀποστερηθοῦν καὶ τῆς συζυγικῆς αὐτῆς «παραμυθίας», ἐξαιτίας μιᾶς ἀκούσιας ἀποχῆς μὲ τὴν ὁποιαδήποτε αἰτιολογία, εἶναι εὐκολο νὰ ἀντιληφθεῖ κανεὶς. Ὁ κανόνας τῆς ἀποχῆς δὲν εἶναι ὁ καλῦτερος σύμβουλος.

Ἀλλὰ ἡ ἀκούσια ἐγκράτεια εἶναι καὶ μιὰ πραγματικὴ «ἀποστέρησης» δικαιώματος. Καὶ ἀκούσια ἐγκράτεια, λέει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, εἶναι καὶ ὅταν ἡ «ἀποχὴ» ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὸν ἓνα ἀπὸ τοὺς συζύγους εἴτε διὰ τῆς σκόπιμης καὶ βίαιης μεθοδεύσεως, παρὰ τὴ θέληση τοῦ ἄλλου, εἴτε διὰ τῆς «πειθοῦς», χρησιμοποιοῦντας ἓνα πλῆθος δικαιολογιῶν. Ἰδιαίτερα πρὸς τὴν κατεύ-

ἐνταῦθα δὲ οὐκέτι τὸ μεῖζον καὶ τὸ ἑλαττον, ἀλλὰ μία ἡ ἐξουσία. Τί δήποτε; Ἐπειδὴ περὶ σωφροσύνης ὁ λόγος ἦν αὐτῶν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις πλεονεκτεῖται, φησὶν, ὁ ἀνὴρ· ἐνθα δὲ σωφροσύνης λόγος, οὐκέτι. Ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, οὐδὲ ἡ γυνή. Πολλὴ ἡ ἰσότης, καὶ οὐδεμία πλεονεξία» (PG. 61, 152).

θυσία αὐτῇ τῆς ἀκούσιας ἀποχῆς καὶ τῆς ἀποστερήσεως τῆς συζυγικῆς «παραμυθίας» καὶ χαρᾶς συνήθως καταφεύγουν οἱ γυναῖκες σύζυγοι. Γι' αὐτὸ καὶ φέρουν μεγάλη εὐθύνη στὶς περιπτώσεις «ἀσελγείας τοῦ ἀνδρός» των. Καὶ τοῦτο εἶναι καὶ ἄδικο καὶ ἀμάρτημα. Διότι ἔτσι προσβάλλουν τὴν ἐνότητα τοῦ γάμου καὶ τὴν ὑποχρέωση γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῆς συζυγικῆς «ὀφειλῆς»²².

Σκοπὸς ὅμως τοῦ γάμου εἶναι ἡ ἐνότητα. Πάση θυσίᾳ πρέπει αὐτὴ νὰ ἐπιδιώκεται καὶ νὰ πραγματοποιεῖται. Ἡ συζυγικὴ «ὁμόνοια» πρέπει νὰ προτιμᾶται περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο. Πρὸς χάριν τῆς ἀξίζει νὰ θυσιάζει κανεὶς τὶς ὅποιεςδήποτε προσωπικὲς ἀπόψεις καὶ προτιμήσεις. Στὸ γάμο τὸ «κυριώτερο» ὅλων εἶναι ἡ «ὁμόνοια» καὶ ἡ «εἰρήνευση» τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων τῶν συζύγων. Καὶ ἡ ἀντίληψη γιὰ «ἐγκράτεια», εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξετάζεται κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν προοπτικὴ. Ἄν δηλαδὴ βοηθᾷ τὴν ὁμόνοια. Ἡ πείρα δείχνει πὼς μιὰ ἀκούσια ἐγκράτεια ποτὲ δὲν βοηθεῖ. Γιατὶ καὶ ἂν ἀκόμη ὁ σύζυγος δὲν ὀδηγηθεῖ στὴν πορνεία, θὰ ἔχουμε ὅπωςδήποτε ἄλλες ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις. Θὰ ἐπικρατήσῃ τὸ ἄγχος καὶ ἡ ψυχικὴ ἀναστάτωση. Ἡ ἐπιθυμία καὶ ἡ «πύρσις» εἶναι κακοὶ σύμβουλοι. Ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ἡ διαμάχη καὶ ἡ σύγκρουση. Καὶ συνέπεια ὅλων αὐτῶν «μύρια κακὰ», ἰδιαίτερα γιὰ τὴν γυναῖκα. Τότε, ποιὸ τὸ κέρδος ἀπὸ τὴ συζυγικὴ «νηστεία» καὶ τὴ σεξουαλικὴ «ἐγκράτεια»; Κανένα. Ἀντίθετα, ἔχουμε γκρέμισμα τῆς συζυγικῆς ἀγάπης, ἔνταση στὴ σχέση καὶ τὴ συμπεριφορά, «πόλεμος» τῶν δύο συζύγων μὲ ὅλα τὰ ἐπακόλουθα αὐτῆς τῆς «διερρηγμένης» ἀγάπης²³.

Καὶ ὅταν σ' ἓνα σπίτι ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναῖκα βρῖσκονται σὲ διάσταση

22. Ἰωάννου Χρυσόστομου Ὁμιλία ιθ': «Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου. Τί δὴ τοῦτό ἐστι; Μὴ ἐγκρατευσθῶ, φησὶν, ἡ γυνή, τοῦ ἀνδρὸς ἄκοντος, μήτε ὁ ἀνὴρ, τῆς γυναικὸς μὴ βουλομένης. Τί δὴποτε; Ὅτι μεγάλα ἐκ τῆς ἐγκρατείας ταύτης τικτεται κακὰ· καὶ γὰρ καὶ μοιχεύει καὶ πορνεῖαι καὶ οἰκιῶν ἀνατροπαὶ πολλάκις ἐντεῦθεν ἐγένοντο. Εἰ γὰρ ἔχοντες τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, πορνεύουσι, πολλῶ μᾶλλον, ἂν αὐτοὺς τῆς παραμυθίας ταύτης ἀποστερήσῃς. Καὶ καλῶς εἶπε, Μὴ ἀποστερεῖτε, ἀποστέρησιν ἐνταῦθα καὶ ὀφειλὴν ἀνωτέρω εἰπὼν, ἵνα δείξῃ τῆς δεσποτείας τὴν ἐπίτασιν. Τὸ γὰρ ἄκοντος θάτέρου ἐγκρατεῦσθαι θάτερον, ἀποστερεῖν ἐστίν· τὸ δὲ ἐκόντος, οὐκέτι. Οὐδὲ γάρ, εἰ πείσας με λάβοις τι τῶν ἐμῶν, ἀποστερεῖσθαι φημι. Ὁ γὰρ ἄκοντος καὶ βιαζομένου λαβὼν, ἀποστερεῖ· ὅπερ ποιοῦσιν πολλὰι γυναῖκες, μέλζονα τῆς δικαιοσύνης ἁμαρτίαν ἐργαζόμεναι, καὶ τῆς ἀσελγείας τοῦ ἀνδρὸς ὑπεύθυνοι γινόμεναι ταύτῃ, καὶ διασπῶσαι πάντα» (PG. 61, 152-153).

23. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ὁμιλία ιθ': «Δεῖ δὲ πάντων προτιμᾶν τὴν ὁμόνοιαν, ἐπειδὴ καὶ πάντων τοῦτο κυριώτερον, καὶ εἰ βούλει, καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτὸ ἐξετάσωμεν. Ἔστω γὰρ γυνὴ καὶ ἀνὴρ, καὶ ἐγκρατευσθῶ ἡ γυνὴ μὴ βουλομένου τοῦ ἀνδρός· τί οὖν, ἂν ἐκεῖνος ἐντεῦθεν πορνεύῃ, ἢ μὴ πορνεύῃ μὲν, ἀλγῇ δὲ καὶ θορυβῆται καὶ πυρῶται καὶ μάχεται, καὶ μυρία τῇ γυναικὶ πράγματα παρέχῃ; τί τὸ κέρδος τῆς νηστείας καὶ τῆς ἐγκρατείας, ἀγάπης διερρηγμένης; Οὐδέν. Πόσας γὰρ ἔνθεν λοιδορίας, πόσα πράγματα, πόσον ἀνάγκη γίνεσθαι πόλεμον;» (PG. 61, 153).

και σύγκρουση τότε τὸ «καράβι» δὲν προχωρεῖ, μένει ἀκυβέρνητο καὶ εἶναι χειρότερα ἀπὸ ἓνα φυσικὸ καράβι ποὺ θαλασσοδέρνεται. Ἡ ἀποχή καὶ ἡ «ἀποστέρηση» εἶναι ἐπιτρεπτή μόνο σὲ περίπτωση «ἡθελημένης συμφωνίας» τῶν δύο, καὶ πάλι «πρὸς καιρὸν» καὶ γιὰ κάποιο συγκεκριμένο σκοπὸ καὶ περιορισμένο χρονικὸ διάστημα. Ἡ ἀποχή δὲν εἶναι κανόνας ἀλλὰ ἐξαίρεση. Ὁ κανόνας τῆς συζυγικῆς ζωῆς εἶναι τὸ ἀποστολικὸ «ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ πάλι συνέρχεσθε».

Ἡ πρόταξη τῆς «προσευχῆς» ὡς αἰτίας γιὰ ἀποχή καὶ ἐγκράτεια εἶναι χαρακτηριστικὴ γιὰ τὸ «ἐκτακτο» τοῦ γεγονότος, καὶ τοῦτο δὲν σημαίνει, κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, τὴν ὑπαρξὴ κάποιας ἀντιθέσεως μεταξύ πνευματικῆς ζωῆς καὶ συζυγικοῦ βίου. Ἀσφαλῶς ὄχι. Γιὰ τοὺς ἀληθινὰ πνευματικούς ἀνθρώπους εἶναι δυνατὴ ἡ ἁρμονία μεταξύ τοῦ «ὀμιλεῖν γυναικὶ» καὶ «εὐχῇ προσέχειν» συγχρόνως. Ὅμως, ἐὰν κάποιο ζευγάρι θέλει μιὰ ἰδιαίτερη καὶ συγκεκριμένη περίοδο νὰ τὴν ἀφιερῶσει σὲ «ἀδιάλειπτη» προσευχή, δηλαδὴ σὲ εἰδικὴ λειτουργικὴ ζωὴ ποὺ θὰ πάρει τὴ μορφή πραγματικῆς «ἀσχολίας», τότε εἶναι αὐτονόητο ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξει χρόνος καὶ διάθεση γιὰ ἄλλες ὑποθέσεις καὶ ἀπασχολήσεις.

Ἡ «μετὰ πλείονος σπουδῆς προσευχή», ποὺ ὑπονοεῖται στὸ χωρίο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ἀπαιτεῖ τὴν «ἐκ συμφώνου καὶ πρὸς καιρὸν» ἀποχή. Ἀλλὰ γιὰ τὸν καθημερινὸ καὶ συνήθη βίον, πρέπει νὰ γίνεи σαφές, ὅτι οὔτε ἡ προσευχὴ «κωλύει» τοὺς συζύγους καὶ τίς συζύγους νὰ εἶναι συνεπεῖς στὶς συζυγικὲς τοὺς ὑποχρεώσεις («ὀφειλὴ») οὔτε τὰ καθήκοντα αὐτὰ παρεμποδίζουν τὴν προσευχὴ καὶ τὴν πνευματικὴν ζωὴν. Πνευματικότητα καὶ συζυγικὲς σχέσεις δὲν εἶναι ἀσυμβίβαστα μεταξύ τους. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος βλέπει ἀπλὰ καὶ μὲ πολὺ φυσικὸ τρόπο τὴ σεξουαλικὴ λειτουργία καὶ ζωὴ μέσα στὸ γάμο, καὶ τονίζει σὲ ἄλλη συνάφεια τὸ «γάμος γὰρ ἔστι καὶ μίξις σωμάτων». Δὲν πρόκειται μόνο γιὰ «πνευματικὴ» κοινωνία ἀλλὰ καὶ γιὰ «σωματικὴ». Βασικὴ τοῦ ἐρμηνευτικῆς ἀρχῆς εἶναι ἡ θαυμαστὴ αὐτὴ σύνθεση «σωματικοῦ» καὶ «πνευματικοῦ» μέσα στὸ γάμο. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία γιὰ τὸ Χρυσόστομο ὅτι ὅλα στὸ γάμο καθαγιαζόνται καὶ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. Βασικὴ ἀρχὴ τοῦ γάμου εἶναι: «οὐ γὰρ ἡ μίξις πονηρόν».

Γι' αὐτὸ ἡ ἀπόφαση τῆς ἀποχῆς μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς ἓνα ἐπικίνδυνον ἐγχείρημα μέσα στὸ συζυγικὸ βίον, ὅταν ἐπιχειρεῖται νὰ καθιερωθεῖ ὡς «κανόνας» καθημερινῆς σχέσης καὶ ὅταν ἐφαρμόζεται ἄκριτα, χωρὶς κοινὴ συμφωνία καὶ χωρὶς συγκεκριμένο σκοπὸ. Ἡ εἰδικὴ καὶ συγκεκριμένη «αἰτία» ποὺ ἀπαιτεῖται γιὰ τὴν ἀποχή ἀπὸ τὸ ἀποστολικὸ κείμενο, φανερώνει ἀκριβῶς τὸ γενικὸ κανόνα τοῦ «ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθε» καὶ τὴν ἐξαίρεση τῆς «ἐγκρατείας». Ὁ Σατανᾶς καιροφυλακεῖ. Ἡ παράταση τῆς ἀποχῆς ἀνοίγει τὸ δρόμο γιὰ τίς διαβολικὲς ἐνέργειες. Καὶ δὲν εἶναι μόνο ὁ πειρασμὸς τῆς

πορνείας καὶ τῆς μοιχείας. Αὐτὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ γιὰ χίλιες-δυὸ ἄλλες παρεκτροπές²⁴.

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ στίχου ποὺ ἀκολουθεῖ ἔχει τὴ δυσκολία της. Ὅπως δυσκολία εἶχε καὶ ἡ διατύπωση ἀπὸ μέρους τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, γιὰ τὴν ὁποία μάλιστα ζητάει ὁ ἴδιος καὶ «συγγνώμη» ἀπὸ τοὺς Κορινθίους πιστοὺς τῆς πρώτης Ἐκκλησίας. Ἡ δυσκολία βρίσκεται κυρίως στὸν κίνδυνο παρερμηνείας τῆς προσωπικῆς του γνώμης ποὺ πρόκειται νὰ διατυπώσει. Καὶ οἱ φόβοι τοῦ Ἀποστόλου, δυστυχῶς, ἐπαληθεύτηκαν. Τὸ «θέλω πάντας ἀνθρώπους εἶναι, ὡς ἐμαυτόν», ποὺ λέει ὁ Παῦλος κάτω ἀπὸ εἰδικές προϋποθέσεις, καὶ μάλιστα «κατὰ συγγνώμην» καὶ «οὐ κατ' ἐπιταγὴν», γιὰ μιὰ ζωὴ «ἐγκρατείας», ὅπως τονίζει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, ἐρμηνεύθηκε ὡς κανόνας ζωῆς γιὰ ὅλους τοὺς πιστοὺς. Ἀλλὰ ὁ Ἀπόστολος, θέτοντας τὸν ἑαυτό του ἐδῶ ὡς κριτήριο βιώσεως τῆς χριστιανικῆς ζωῆς («ὡς ἐμαυτόν») καὶ ἄλλοι μὲ τὸ «μιμηταί μου γίνεσθε», οὔτε προτίθεται νὰ προβάλλει ἕνα «πρότυπο» γιὰ τοὺς ἄλλους ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν προσωπικὴ ἰδιαιτερότητα τοῦ καθενός, καὶ μάλιστα ὅταν παραδέχεται καὶ ὁ ἴδιος ὅτι «ἐκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ». Κριτήριο, λοιπόν, δὲν εἶναι ἡ α ἢ β ἀντίληψη τοῦ κάθε διδασκάλου ἢ ἐρμηνευτῆ, ἀλλὰ τὸ «χάρισμα» ποὺ ἔχει ὁ καθένας ἀπὸ τὸ Θεό. Καὶ αὐτὸ σημαίνει προσωπικὴ ἰδιαιτερότητα καὶ θαυμαστὴ «ποικιλία» μέσα στὴ ζωὴ.

Τὸ θέμα ποὺ θίγεται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶναι πράγματι δύσκολο. Αὐτὴ τὴ δυσκολία ἐπισημαίνει καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος: «περὶ δυσκόλων παραινεῖ πραγμάτων». Καὶ ἐπειδὴ «σφόδρα» κατηγορήσε τοὺς Κορινθίους γιὰ «ἀκρασίαν», προσπαθεῖ στὴ συνέχεια νὰ τοὺς παραμυθήσῃ. Καὶ ἡ «παραμυθία» ἐδῶ, τὸ φιλότιμο τῆς χριστιανικῆς θεωρήσεως τῆς ζωῆς, βρίσκεται στὸ πῶς οὐσιαστικὸ ἀνθρωπολογικὸ γεγονός τῆς προσωπικότητος ἐκάστου, ποὺ εἶναι «τὸ ἴδιον χάρισμα». Ἐτσι ὁ γάμος ἢ ἡ ἀγαμία οὐσιαστικὰ δὲν εἶναι

24. Ἰωάννου Χρυσόστομος, Ὁμιλία ιθ': «Ὅταν γὰρ ἐν οἰκίᾳ ἀνὴρ καὶ γυνὴ διεστηκότες ὦσιν, οὐδὲν νηὸς χειμαζομένης ἀμεινον ἢ οἰκία διακίεσται, τοῦ κυβερνήτου πρὸς τὸν πρῶτά διαστασιάζοντος. Διὸ τοῦτο φησι, «Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρόν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ» τὴν μετὰ πλείονος σπουδῆς προσευχὴν ἐνταῦθα λέγων. Εἰ γὰρ καλῶς τοὺς συνιόντας ἀλλήλοις εὐχεσθαι, τὸ ἀδιαλείπτως εὐχεσθαι πῶς ἂν ἔχοι καιρόν; Ἔστι τοίνυν καὶ ὁμιλεῖν γυναικί, καὶ εὐχῇ προσέχειν· ἀλλ' ἐγκρατεία ἀκριβεστέρα γίνεται αὕτη. Οὐ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, ἵνα προσεύχησθε, ἀλλ' ἵνα σχολάζητε, ὡς ἀσχολίαν ἐμποιοῦντος τοῦ πράγματος, ἀλλ' οὐκ ἀκαθαρσίαν. Καὶ πάλιν· ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὸ συνέχεσθε, ἵνα μὴ πειράζη ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς. Ἴνα γὰρ μὴ δόξῃ νομοθεσίας εἶναι τὸ πρᾶγμα, προστίθῃσι καὶ τὴν αἰτίαν. Ποία δὲ ἔστιν αὕτη; Ἴνα μὴ πειράζη ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς. Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ὁ διάβολος αὐτὸ μόνον ἐργάζεται τὸ τῆς μοιχείας, ἐπήγαγε. Διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν» (PG. 61, 153).

«κατόρθωμα» ἡθικὸν κάποιου, ἀλλὰ φυσικὸς καρπὸς τοῦ χαρίσματος ποὺ ἔχουμε ἐκ Θεοῦ. Καὶ ἐκεῖ βρίσκεται ἡ ἀξία, νὰ οἰκοδομεῖ κανεὶς ἐπάνω στὸ χάρισμα του. Εἶναι ἀφιλόνητο νὰ προτείνεις σὲ κάποιον τὴ ζωὴ «ἐγκρατείας», ὅταν ὁ ἴδιος δὲν τὴν μπορεῖ.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, «οὐκ ἀναγκάζει τὸν μὴ φθάνοντα». Καὶ τοῦτο, διότι ἐνδιαφέρεται κυρίως γιὰ τὰ ἀποτελέσματα. Ἕνας βίος ἀναγκαστικῆς ἐγκρατείας εἶναι φυσικὸ νὰ μᾶς ὀδηγήσει σὲ «παραπτώματα» καὶ δυσμενῆ ἀποτελέσματα. Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι ἡ ἀνεκπλήρωτη «ἐπιθυμία» θὰ γίνῃ πραγματικὴ «τυραννία» στὸ τέλος. Καὶ ἀφοῦ ὁ γάμος δὲν εἶναι «παράπτωμα» καὶ δίνει μάλιστα λύση σὲ πολλὰ προβλήματα, ὁ Παῦλος συνιστᾷ στοὺς ἀγάμους καὶ τὶς χῆρες, ἰδιαίτερα ὅταν βασανίζονται ἀνυπόφορα ἀπὸ σαρκικοὺς πειρασμοὺς νὰ μὴ διστάσουν νὰ προχωρήσουν στὸν ἐγγαμο βίον. Γιατὶ εἶναι κακὸ νὰ βασανίζεται κανεὶς καὶ νὰ ὑποφέρει σὲ ὅλη του τὴ ζωή.

Τὸ «πυροῦσθαι» ἀπὸ ἐπιθυμίες δὲν εἶναι ἓνα θέμα ποὺ μπορεῖ εὐκόλως νὰ τὸ παραβλέπει ὁ ἄνθρωπος. Πρέπει ἢ νὰ προχωρήσει στὸ γάμο ἢ νὰ ἀποδυθεῖ σὲ διαρκὴ καὶ σκληρὸ ἀγώνα. Καὶ ἂν ἀκόμη κάποιος εἶναι ἀληθινὸς ἀγωνιστὴς καὶ ἀσκεῖ πνευματικὴ «βία» στὸν ἑαυτὸ του καὶ πραγματικὰ ὑπομένει τὴν «πύρωσιν», καὶ πάλι δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾷ πὼς ὁ μόνος τρόπος γιὰ νὰ φέρεται σὲ πέρας αὐτὸ τὸν ἀγώνα καὶ νὰ μὴ «περιτραπῇ», νὰ μὴν ὑποστεί ὑποτροπὴ, εἶναι νὰ μὴ σταματήσει τοὺς «πόνους καὶ ἰδρώτες» τῆς πνευματικῆς ζωῆς²⁵.

Ἡ προτροπὴ τοῦ Ἀποστόλου ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι «μείνωσιν» καθὼς καὶ αὐτὸς («ὡς καγὼ»), δηλαδὴ σὲ ἐγκρατεία καὶ ἀγαμία, πρέπει νὰ

25. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ὁμιλία ιθ': «Τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην οὐ κατ' ἐπιταγὴν. Θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι, ὡς καὶ ἑμαυτὸν ἐν ἐγκρατείᾳ. Τοῦτο πολλοῦ ποιεῖ, ὅταν περὶ δυσκόλων παραινέται πραγμάτων· ἑαυτὸν ἐν μέσῳ τίθῃσι, καὶ φησὶ· Μιμηταί μου γίνεσθε. Ἀλλ' ἕκαστος τὸ ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως. Ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα αὐτῶν κατηγόρησε εἰπὼν, Διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν, πάλιν αὐτοὺς παρεμυθίσαστο ἐπαγαγὼν· Ἐκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ· οὐ τοῦτο δηλῶν, ὅτι τῆς ἡμετέρας σπουδῆς οὐ δεῖται τὸ κατόρθωμα, ἀλλ' ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, παραμυθούμενος αὐτοὺς. Εἰ γὰρ χάρισμα ἐστὶ, καὶ οὐδὲν ἄνθρωπος εἰς τοῦτο εἰσφέρει, πὼς ἐπάγει; Λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις· καλὸν αὐταῖς, ἐὰν μείνωσιν· ὡς καγὼ. Εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεῦνται, γαμήσασαν; Εἶδες τὴν σύνεσιν τοῦ Παύλου, πὼς καὶ βελτίονα δείκνυσιν τὴν ἐγκρατείαν, καὶ οὐκ ἀναγκάζει τὸν μὴ φθάνοντα, δεδοικὼς μὴ τι παράπτωμα γένηται; Κρεῖττον γὰρ ἐστὶ γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι. Ἐνέφηνεν ὅση τῆς ἐπιθυμίας ἡ τυραννίς. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Εἰ πολλὴν ὑπομένεις βίαν, φησί, καὶ πύρωσιν, ἀπαλλάγηθι πόνων καὶ ἰδρώτων, μήποτε καὶ περιτραπῇς» (PG. 61, 153).

κατανοηθεῖ, κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, κάτω ἀπὸ τὴν ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ τῆς «ἐνεστώσης ἀνάγκης» καὶ τοῦ «συνεσταλμένου καιροῦ» τοῦ παρόντος. Ἡ προοπτικὴ ἐνὸς «ἐπικειμένου» τέλους καὶ ἡ πραγματικότητά τῆς πολλῆς «θλίψεως» ποὺ συνεπάγεται ὁ ἔγγαμος βίος ὁδηγεῖ τὸν Παῦλο στὴ συμβουλὴ αὐτὴ πρὸς τοὺς πιστοὺς τῆς Ἐκκλησίας. Γιατὶ πράγματι ὁ γάμος ἐπιφορτίζει τὸν ἄνθρωπο μὲ πολλὰ βάσανα καὶ πολλὴ θλίψη.

Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὴ αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία τῶν ἀντιλήψεων τοῦ Παύλου γιὰ τὸ γάμο καὶ τὴν ἀγαμία ἀπὸ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο. Ἡ ἀντιμετώπιση τῶν θεμάτων αὐτῶν κάτω ἀπὸ μιὰ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ ἀναδεικνύει τὸν ἀρχαῖο ἐρμηνευτὴ Πατέρα σοφοῦ Διδάσκαλο ὃχι μόνον γιὰ τὴν ἐποχὴ του ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ δική μας. "Ὅταν ὁ Χρυσόστομος ὁδηγεῖται στὴν ἔξαρση τῆς παρθενίας ὡς τοῦ «ἰδανικοῦ τρόπου ζωῆς», αὐτὸ δὲν τὸ κάνει κινούμενος ἀπὸ κάποιες διαρχικὲς γνωστικὲς ἀντιλήψεις, ἀλλὰ σαφῶς ἐμφορούμενος ἀπὸ τὴν ἐσχατολογικὴ καὶ χριστολογικὴ προοπτικὴ τῆς θεολογίας καὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ τῆς ὅλης Καινῆς Διαθήκης γενικότερα²⁶.

Πράγματι, κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, μόνον κάτω ἀπὸ τὸ ἐσχατολογικὸ αὐτὸ πρῖσμα εἶναι δυνατό νὰ κατανοήσουμε σωστὰ τὴν προτροπὴ τοῦ Παύλου γιὰ μιὰ «καθολικὴ» ἀγαμία ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἡ «βραχύτητα» καὶ τὸ «συνεσταλμένον» τοῦ καιροῦ μᾶς ὑπενθυμίζει πιὸ πολὺ τὴ «θλίψη» παρὰ τὴν «ἡδονή» μέσα στὴ ζωὴ. Τὸ περισσότερο βέβαιον μέσα στὸ παρὸν εἶναι ἡ «θλίψη». Γι' αὐτὸ καὶ καλεῖται ὁ ἄνθρωπος νὰ «ἀποδημεῖ» συνεχῶς ἀπὸ τὸ παρὸν καὶ νὰ μὴν εἰσέρχεται στὰ «ἐνδότερα» τοῦ βίου, ὅπου ὁ γάμος «πολλὰ ἐπισύρεται» καὶ δύσκολα. Ὁ γάμος, ἂν καὶ δὲν εἶναι γεγονός «ἐπαχθές», συντείνει πολὺ πρὸς τὴ «θλίψη» καὶ ἐπιβαρύνει τὸν ἄνθρωπο μὲ δυσβάστακτο «φορτίον». "Ὅταν, λοιπόν, κανεὶς ἐπείγεται νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὰ παρόντα καὶ νὰ εἰσέλθῃ στὰ μέλλοντα, τότε δὲν ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ ἐγγάμου καὶ ἀγάμου βίου· «καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, φησὶν, ἵνα ὡς μὴ ἔχοντες ὦσιν» (πρβλ. Α' Κορ. 7,29).

Ἀλλὰ ἡ ἀντιμετώπιση τῶν πραγμάτων τοῦ παρόντος μόνον ἐσχατολογικὰ θὰ δημιουργοῦσε τεράστια προβλήματα καὶ θὰ ἐσήμαινε φοβερὴ μονομέρεια. Ἀκόμη θὰ ὁδηγοῦσε σὲ ἀπαράδεκτες γενικεύσεις καὶ ὑποτίμηση τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς σημασίας τοῦ παρόντος. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, μετὰ τὴν ἐμφαση τῆς ἐσχατολογικῆς σημασίας τῶν πραγμάτων τῆς ζωῆς, στρέφει τὸ λόγο του ἀπὸ τὰ μέλλοντα στὰ παρόντα, ἀπὸ τὰ αἰώνια στὰ ἱστορικά, ἀπὸ τὰ πνευματικὰ στὰ ἀπλὰ καθημερινὰ καὶ κοινωνικὰ. Κι ἐδῶ ἔχει μεγάλη σημασία ἡ ὑπογράμμιση ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸ Χρυσόστομο, ὅτι ἡ συμβουλὴ τοῦ Παύλου γιὰ ἐγκράτεια καὶ

26. Πρβλ. Θ. Ν. Ζήση, «Ἡ περὶ γάμου διδασκαλία Ἰωάννου Χρυσοστόμου», σελ. 293 καὶ 306.

ἀγαμία, παρὰ τὴν ἐσχατολογικὴ τῆς σπουδαιότητα δὲν μπορεῖ νὰ γενικευθεῖ καὶ νὰ θεωρηθεῖ κανόνας καὶ «νομοθεσία» γιὰ τὴ ζωὴ. Παραμένει ἀπλή συμβουλή καὶ μάλιστα κάτω ἀπὸ μιὰ ἐντονη ἐσχατολογικὴ θεώρηση τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ζωῆς²⁷.

Τὰ ἐρμηνευτικὰ σχόλια τοῦ Χρυσοστόμου, τὰ ἀναφερόμενα στὸν πρῶτο στίχο τοῦ ἑβδόμου κεφαλαίου τῆς Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς, σὲ συσχετισμὸ πρὸς τὴν ὅλη περικοπὴ 7,1-7, τελειώνουν στὸ σημεῖο αὐτό. Παρὰ τὴν ἔκταση τῆς ὁμιλίας, ὁ πάντοτε πληθωρικὸς ἐρμηνευτὴς Πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας ἔχει τὴ συνείδηση ὅτι εἴπε πάρα πολὺ ὀλίγα. Γιατί, πράγματι, ἡ σημασία τοῦ χωρίου αὐτοῦ γιὰ τὴ ζωὴ τῶν πιστῶν καὶ τὴν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ οἱ ἐρμηνεῖς ποὺ μποροῦν νὰ δοθοῦν, εἶναι τεράστιας σπουδαιότητος γιὰ τὴ σωστὴ διαποίμανση καὶ καθοδήγηση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ στὰ καθημερινὰ του προβλήματα. Γι' αὐτὸ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος καταλήγει τὴ σχετικὴ ὁμιλία του μὲ τὴν ἐντυπωσιακὴ φράση: «Καὶ γὰρ ὁλόκληρον ἡμῖν βιβλίον εἰς τοῦτο σύγκειται τὸ χωρίον»²⁸.

2. Τὸ περιεχόμενο τῆς δευτέρας ὁμιλίας, ἐνῶ κινεῖται στὸ ἴδιο πνεῦμα μὲ ἐκεῖνο τῆς προηγούμενης, εἰσέρχεται σὲ πρακτικότερης φύσεως θέματα. Κι ἐδῶ ὁ ἱερὸς ἐρμηνευτὴς τῆς Ἐκκλησίας ἀντιμετωπίζει τὰ θέματα τοῦ γάμου μὲ μιὰ θαυμαστὴ εὐρύτητα ἀντιλήψεως καὶ κατανόηση τῆς ἐποχῆς του καὶ τῶν συνθηκῶν, μέσα στίς ὁποῖες καλοῦνται νὰ ζήσουν οἱ πιστοί. Ὁ ποιμαντικὸς σκοπὸς καὶ τῆς ὁμιλίας αὐτῆς εἶναι ἐμφανής.

Τὰ σχόλια ἀναφέρονται στοὺς πρῶτους κυρίως στίχους τῆς περικοπῆς Α' Κορ. 7,1-7, ὅπου βλέπει ὁ ἐρμηνευτὴς τὸν Ἀπόστολο Παῦλο ν' ἀντιπαρθέτει τὸ νέο πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως στὰ παλιὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῆς

27. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, 'Ομιλία ιθ': «Εἶτα ἵνα μὴ δόξη νομοθεσίαν εἶναι τοῦτο, ἐπήγαγεν· Ἐὰν δὲ καὶ γήμης, οὐχ ἡμαρτες. Εἶτα τὰ παρόντα αἰτιᾶται, τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην καὶ τὸν συνεσταλμένον καιρὸν καὶ τὴν θλίψιν. Πολλὰ γὰρ ὁ γάμος ἐπισύρεται, ἅπερ ἠνίξατο καὶ ἐνταῦθα, καὶ ἐν τῷ περὶ ἐγκρατείας λόγῳ, ἐκεῖ μὲν εἰπὼν, ὅτι Οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ἑαυτῆς ἡ γυνή, ἐνταῦθα δὲ εἰπὼν· Δέδεσαι. Ἐὰν δὲ καὶ γήμης, οὐχ ἡμαρτες· οὐ περὶ τῆς παρθενίαν ἐλομένης· ἥδη γὰρ αὕτη ἡμαρτεν. Εἰ γὰρ αἱ χῆραι κρῖμα ἔχουσι δευτέροις ὁμιλοῦσαι γάμοις, ἐὰν ἀπαξ ἔλυνται χηρεῖν, πολλῶ μᾶλλον αἱ παρθένοι. Θλίψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἐξοῦσιν οἱ τοιοῦτοι. Ἀλλὰ καὶ ἡδονήν, φησίν. Ἀλλὰ καὶ ταύτην ὅρα πῶς ἀνέστειλε τῇ βραχύτητι τοῦ καιροῦ, εἰπὼν· Ὁκαίρὸς συνεσταλμένος ἐστὶ — τοῦτέστιν, Ἀποδημεῖν κελευόμεθα καὶ ἐξιέναι λοιπόν, σὺ δὲ ἐνδοτέρω τρέχεις. Καίτοι εἰ καὶ μὴδὲν εἶχεν ἐπαχθὲς ὁ γάμος, καὶ οὕτως ἐπιείεσθαι πρὸς τὰ μέλλοντα ἔδει — ὅταν δὲ καὶ θλίψιν ἔχῃ, τί δεῖ φορτὶον ἐπισύρεσθαι; τί χρὴ λαβεῖν τοσοῦτον ὄγκον, ὅταν καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν οὕτω δέοι χρῆσθαι, ὥς μὴ ἔχοντα; καὶ γὰρ, Οἱ ἔχοντες γυναικας, φησίν, ἵνα ὥς μὴ ἔχοντες ᾧσιν. Εἶτα ἐνθεῖς τι καὶ τῶν μελλόντων, πάλιν πρὸς τὸ παρὸν ἤγαγε τὸν λόγον...» (PG. 61, 159).

28. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, 'Ομιλία ιθ' (PG. 61, 160).

έποχης του και να καλεϊ τους πιστους όπως στην κάθε έποχή αναζητουν τη «σωφροσύνη» του μυστηρίου του γάμου άντι της «άσχημοσύνης» των κοσμικών συνηθειών των ανθρώπων του κόσμου τούτου. 'Η «σωφροσύνη» έδω παίρνει μια γενικότερη έννοια και χαρακτηρίζει τη χριστιανική ζωή έναντι της ζωής των ανθρώπων της άμαρτίας. "Όπως άκριβώς και ή πορνεία και μοιχεία ως ζωή των ανθρώπων στον κόσμο των ειδώλων.

«Περί δέ ων έγγραφατέ μοι... και έκάστη τον ίδιον άνδρα». Στους δύο αυτούς πρώτους στίχους βλέπει ο ιερός Χρυσόστομος τον 'Απόστολο να «νομοθετεί» και όχι άπλως να συμβουλεύει για τις σχέσεις των συζύγων και για τη συμπεριφορά μεταξύ τους. Και έπισημαίνει με έμφαση, πώς ο Παύλος άν και όμιλεί και νομοθετεί για εύαίσθητα της ζωής θέματα, τά όποια για πολλούς είναι μεμπτά, αυτός «οὐκ αἰσχύνεται, οὐδὲ ἐρυθριᾷ». Και «καλά κάνει», κατά τὸ Χρυσόστομο, αφού τά θέματα αυτά κατά τη χριστιανική αντίληψη είναι ιερά και όχι ευτελή, όπως θά νόμιζαν πολλοί «εὐσεβεῖς» και «καθαροί» της έποχής του.

'Εξάλλου και ή στάση του Κυρίου μας έναντι του γάμου δέν ήταν άρνητική και ο ίδιος «οὐκ έπησχύνθη» να τιμήσει κάποιο γάμο με την παρουσία Του και να «κοσμήσει» τὸ γεγονός. Και μάλιστα με τη μεταβολή του ύδατος σέ οίνο στο γάμο της Κανᾶ πρόσφερε τὸ μεγαλύτερο δώρο του θαύματος που θά μπορούσε κανείς να προσφέρει. Τότε, γιατί ο Παύλος που είναι δούλος του Κυρίου να ντρέπεται και να «κοκκινίζει», όταν άσχολείται με τὸ γάμο και «νομοθετεί» σχετικά μ' αυτόν; διερωτᾶται ο ιερός Χρυσόστομος²⁹.

'Ο γάμος, για την αρχαία έρμηνευτική παράδοση των Πατέρων της 'Εκκλησίας, δέν είναι «πονηρόν πρᾶγμα» που ν' αντίκειται στους σκοπούς της πνευματικής ζωής του ανθρώπου. «Πονηρόν» είναι κάθε τι που προσβάλλει και καταλύνει στὰ θεμέλιά του τὸ γάμο. «Πονηρόν» είναι ή μοιχεία και ή πορνεία. Γι' αυτό ο γάμος θεωρεῖται ως τὸ πλέον θεραπευτικό μέσο για τὴ δημιουργία μιᾶς ήθικῆς κοινωνίας, όπου ή άγνότητα και ή καθαρότητα θά κυριαρχούν στις σχέσεις των ανθρώπων. "Αν, πράγματι, ή 'Εκκλησία και οί πνευματικοί παράγοντες της κοινωνίας ενδιαφέρονται για τὴν ήθικότητα των ανθρώπων και για τὴν έξάλειψη της διαφθοράς, τότε πρέπει να προσέξουν τὸ γάμο που είναι κατά κυριολεξία «πορνείας αναιρετικόν φάρμακον», κατά χρυσοστόμεια διατύπωση.

29. 'Ιωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ρητὸν «Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχεται»: «Περί δέ ων έγγραφατέ μοι... και έκάστη τον ίδιον άνδρα'. Περὶ γάμων ο Παῦλος νομοθετεῖ και οὐκ αἰσχύνεται, οὐδὲ ἐρυθριᾷ· και μάλα εἰκότως. Εἰ γάρ ο Δεσπότης αὐτοῦ γάμον ἐτίμησε, και οὐκ έπησχύνθη, ἀλλὰ και τῇ παρουσίᾳ και τῷ δώρῳ τὸ πρᾶγμα ἐκόσμησε (και γάρ και δώρα τῷ γάμῳ μελίζονα ἀπάντων εἰσήνεγκε, τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν εἰς οἶνον μεταβαλὼν), πῶς ο δούλος ἡρυθρίασεν ἂν περὶ γάμου νομοθετῶν;» (PG. 51, 210).

Αὕτῃ ἡ στάση ἔναντι τοῦ γάμου σημαίνει συγχρόνως καὶ τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἱερότητος καὶ τοῦ μυστηριακοῦ του στοιχείου. Δὲν πρόκειται γιὰ ἕναν ἀπλὸ καὶ συνηθισμένο κοινωνικὸ θεσμό. Τὸ γεγονός τοῦ γάμου στὴν Κανὰ τῆς Γαλιλαίας, ποὺ προβάλλει ὡς παράδειγμα τὸ ἱερὸ Εὐαγγέλιο, μᾶς φανερώνει μὲ ἔμφαση τὴν ἄμεση χριστοκεντρικότητα τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ. Ὁ Χριστὸς πρέπει νὰ εἶναι «ἐν μέσῳ» τῶν συζύγων, ἀλλὰ καὶ τὸ κέντρο ἀναφορᾶς τους, τὸ «μέσον» διὰ τοῦ ὁποίου θὰ πραγματοποιεῖται ἡ τέλεια συζυγικὴ ἐνότητα καὶ συγχρόνως ἡ τελείωση τῶν συζύγων ὡς πνευματικῶν προσωποποιήτων. Χωρὶς τὸ Χριστὸ δὲ νοεῖται μυστήριον γάμου ἀλλ' οὔτε εἶναι δυνατὴ καὶ ἡ πραγμάτωση τῶν πνευματικῶν του σκοπῶν ποὺ εἶναι ἡ ἀνέλιξη τῆς προσωπικότητος καὶ ἡ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀκόμη, χριστοκεντρικότητα σημαίνει καὶ ἐκκλησιολογικὴ-μυστηριακὴ κατανόηση τοῦ γάμου. Ὅπως τότε στὴν Κανὰ εὐλόγησε ὁ Χριστὸς τὸ γάμο, ἔτσι γάμος σήμερα πρέπει νὰ σημαίνει εὐλογία τῆς ἐνώσεως τῶν συζύγων στὴν Ἐκκλησία ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς καὶ ἑναρξὴ τῶν «σημείων» τελειώσεως καὶ θεώσεώς των. Γιὰ ν' ἀποκτήσουν οἱ σύζυγοι τὸ Χριστό, αὐτὸ θὰ πραγματοποιηθεῖ «δι' αὐτῶν τῶν ἱερέων» μέσα στὸ μυστήριον τοῦ γάμου τῆς δικῆς τους Κανᾶ. Ὅποιοι δέχονται τοὺς ἱερεῖς νὰ εὐλογήσουν τὸ γάμο καὶ τὴν ἔνωσή τους, εἶναι σὰν νὰ δέχονται τὸ Χριστὸ «ἐν μέσῳ αὐτῶν»³⁰. Εἶναι γνωστὴ ἐξάλλου στὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ ἡ θέση τῆς ἀρχαιότερης μεταποστολικῆς παραδόσεως, ὅτι αὐτοὶ ποὺ πρόκειται νὰ προσέλθουν σὲ γάμο, πρέπει «μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τὴν ἔνωσιν ποιεῖσθαι, ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ Κύριον καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν», ὅπως χαρακτηριστικὰ λέει ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος³¹.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει ἀσφαλῶς τὴν κατάργηση τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας στὴν ἐκλογὴ συζύγου, ἀλλὰ θέλει νὰ τονίσει τὴν οὐσιαστικὴ ἔνταξη τῆς ὅλης ὑποθέσεως τῆς λειτουργίας τοῦ γάμου ὡς μυστηρίου σωτηριολογικοῦ μέσα στὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν πραγμάτωση τῆς ἐνώσεως τῶν δύο κατ' ἐνώπιον Θεοῦ. Ὁ γάμος ἀπὸ κοινωνικὸς θεσμός, ἀπὸ ὑπόθεση νομικὴ ἀτόμων καὶ πολιτείας, γίνεται ὑπόθεση πνευματικὴ καὶ σωτηριολογικὴ, ὑπόθεση μυστηριακὴ καὶ θεοποιητικὴ τῆς Ἐκκλησίας. Συνέπεια αὐτῆς τῆς ἐκκλησιολογικῆς κατανόσεως τοῦ γάμου εἶναι ἡ οὐσιαστικὴ διαφοροποίηση τοῦ γάμου τῶν

30. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ρητόν...: «Οὐ γὰρ πονηρὸν ὁ γάμος πρᾶγμα, ἀλλὰ πονηρὸν ἡ μοιχεία, πονηρὸν ἡ πορνεία· γάμος δὲ πορνείας ἀναιρετικὸν φάρμακον. Μὴ τοίνυν αὐτὸν ἀτιμάζωμεν ταῖς διαβολικαῖς πομπαῖς· ἀλλ' ὅπερ ἐποίησαν οἱ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ οἱ νῦν γυναῖκας λαμβάνοντες ποιεῖτωσαν, τὸν Χριστὸν ἐχέτωσαν μέσον. Καὶ πῶς δυνατόν τοῦτο γενέσθαι, φησί; Δι' αὐτῶν τῶν ἱερέων· Ὁ δεχόμενος γὰρ, φησὶν, ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται» (PG. 51, 210).

31. Ἰγνατίου, Πρὸς Πολύκαρπον 5,2 (ΒΕΠΕΣ, 2, 1955, σελ. 283, στ. 40-σελ. 284, στ. 1).

χριστιανῶν ἀπὸ τὸ «γάμο» τῶν κοσμικῶν. Γιὰ τοὺς μὲν εἶναι ἀγιοποιητικὸ μυστήριον, ὑπόθεσις τῆς ὅλης Ἐκκλησίας, ὁδὸς τελειώσεως καὶ σωτηρίας, γιὰ τοὺς δὲ εἶναι κοινωνικὸς θεσμός, νομικὴ σχέση δύο ἀτόμων, «πολιτικὸς γάμος» καὶ κοσμικὸ γεγονός. Καὶ ἡ διαφοροποίηση αὐτῇ τοῦ γάμου τῶν χριστιανῶν πρέπει νὰ εἶναι καθολικὴ, στὰ οὐσιώδη ἐσωτερικὰ καὶ στὰ ἐπουσιώδη ἐξωτερικὰ καὶ κοινωνικὰ. Ἀπὸ τῇ μία ὁ Χριστὸς συνδαιτυμόνας τῆς γαμήλιας τράπεζας γιὰ τοὺς πιστοὺς καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλῃ ὁ διάβολος εἰσβολέας καὶ ἐμπνευστὴς κάθε ἐκδηλώσεως ντροπῆς καὶ ἀσχημοσύνης γιὰ τοὺς ἀπίστους.

Γιὰ νὰ γίνῃ, ὅμως, ὁ Χριστὸς πραγματικὸς συνδαιτυμόνας, μαζὶ μὲ τὴ Μητέρα του Παναγία καὶ τοὺς «ἀδελφοὺς» Ἀποστόλους, ὅπως ἀκριβῶς στὴν Κανὰ, πρέπει ὅπωςδήποτε ὁ διάβολος νὰ ἐκδιωχθεῖ μακριὰ καὶ νὰ σταματήσουν ὅλες ἐκεῖνες οἱ ἐκδηλώσεις τῆς τελετῆς τοῦ γάμου ποὺ φανερώνουν αἰσχρότητα, πορνικότητα καὶ διαβολικότητα. Τὰ τραγούδια ἐκεῖνα καὶ οἱ χοροί, τὰ ἀστεῖα καὶ τὰ πειράγματα ποὺ προκαλοῦν θόρυβο καὶ ἄπρεπα γέλια καὶ ποὺ ἐκφράζουν ἀνθηλικότητα καὶ ἀσχημοσύνη, πρέπει νὰ ἀποβληθοῦν. Βέβαια, γιὰ πολλοὺς αὐτὰ θεωροῦνται ἀναγκαῖα καὶ εἶναι «παλαιὸν ἔθος» νὰ γίνονται ἔτσι, δύσκολο ἐπομένως ν' ἀποκοποῦν. Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, ὅμως, ἐπιμένει πῶς οἱ χριστιανοὶ παραταῦτα πρέπει νὰ διαφοροποιοῦνται καὶ στὸ σημεῖο αὐτό, γιὰτὶ τελικὰ αὐτὴ εἶναι ἡ πνευματικὴ «ὠφέλειά» τους. Καὶ ὅπου ὑπάρχει ἁμαρτία, ἀναγκαῖο εἶναι νὰ ἀποτολμᾶται καὶ αὐτὴ ἡ κατάργησις τοῦ «ἔθους» καὶ τῶν ἐθίμων.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ ὁ ἱερὸς Πατὴρ ἔχει τὴ συνείδηση ὅτι μὲ αὐτὰ ποὺ προτρέπει πιθανῶς νὰ γίνῃται «φορτικὸς». Δὲν ἐπιδιώκει ὅμως ἀπὸ τοὺς ἀκροατὲς τοῦ οὔτε ἐπαίνους οὔτε χειροκροτήματα. Αὐτὸ ποὺ τὸν ἐνδιαφέρει εἶναι ἡ σωστὴ καθοδήγησις τῶν πιστῶν καὶ τὸ πνευματικὸ «κέρδος» ὅλων. Ἐὰν ἓνα «ἔθος» μηχανεύεται πράγματα «πονηρά», πρέπει νὰ «καταλύεται». Ἄν ἔχῃ θετικὰ στοιχεῖα, τότε πρέπει νὰ φροντίσουμε μὲ ἐπιμέλεια ὅχι μόνο γιὰ τὴ συνέχισις τῆς παραδόσεως αὐτῆς ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ μεταφύτευσί της κι ἄλλοῦ. Ἡ παράδοσις ἔχει ἀξία μόνο ὅταν εἶναι ὀρθὴ καὶ διαφυλάσσει τὴ «σοφία» τοῦ παρελθόντος³².

32. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ρητόν...: «Ἄν τοίνυν τὸν διάβολον ἀπελάσῃς, ἂν τὰ πορνικὰ ἔσματα, καὶ τὰ κεκλασμένα μέλη, καὶ τὰς ἀτάκτους χορείας, καὶ τὰ αἰσχρὰ ῥήματα, καὶ τὴν διαβολικὴν πομπήν, καὶ τὸν θόρυβον, καὶ τὸν κεχυμένον γέλωτα καὶ τὴν λοιπὴν ἐξελάσῃς ἀσχημοσύνην, εἰσαγάγῃς δὲ τοὺς ἁγίους Χριστοῦ δούλους, καὶ ὁ Χριστὸς δι' αὐτῶν παρέσται πάντως μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν. Ὅς γὰρ ἂν ποιήσῃ, φησί, τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου, οὕτως μου ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μῆτηρ ἐστί. Καὶ οἶδα ὅτι βαρὺς τισιν εἶναι δοκῶ καὶ φορτικὸς, ταῦτα παραινῶν καὶ παλαιὸν ἔθος ἐκκόπτων. Πλὴν ἄλλ' οὐδὲν μοι τοῦτου μέλει· οὐ γὰρ τῆς χάριτος τῆς παρ' ὑμῶν, ἀλλὰ τῆς ὠφελείας δέομαι τῆς ἡμετέρας· οὐ τῶν κρότων καὶ τῶν ἐπαίνων, ἀλλὰ τοῦ κέρδους καὶ τῆς φιλοσοφίας. Μή μοι λεγέτω τις,

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ παράδοση καὶ τὸ «ἔθος» ἔχουν στὸ θρησκευτικὸ χῶρο πάντα κάποια ἀξία, ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος τονίζει, ὅτι οἱ «ἀσχημοσύνες» μὲ ἀφορμὴ τὴν τελετὴ τοῦ γάμου οὐσιαστικὰ δὲν ἐκφράζουν «παλαιὸν ἔθος» ἀλλὰ νεωτερισμὸ ἐπιβλαβὴ καὶ ἐφάμαρτο. Ὡς παραδείγματα προσάγονται οἱ γάμοι τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τῆς Ρεβέκκας, τοῦ Ἰακώβ καὶ τῆς Ραχὴλ, ποὺ μνημονεύονται καὶ στὴ Γραφή. Ἐκεῖ καμιὰ ἀσχημοσύνη δὲν ἀναφέρεται, ἀν καὶ προσφέρθηκε στοὺς καλεσμένους γαμήλιο δεῖπνο, καὶ πραγματοποιήθηκε γλέντι μεγάλο, καὶ μάλιστα «τοῦ συνήθους φαιδρότερον». Ἀπὸ τοὺς παλιούς ἐκείνους γάμους δὲν ἔλλειψαν οὔτε τὰ ὄργανα γιὰ χορό, οὔτε τὰ ποτὰ γιὰ νὰ εὐφρανθοῦν οἱ καλεσμένοι. Ἀπουσίαζε ὅμως κάθε μορφὴ ἀσχημοσύνης.

Στοὺς γάμους τοὺς σημερινούς, λέει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, ἀκούγονται τραγούδια ἐρωτικά, χορεύονται αἰσθησιακοὶ χοροί, πραγματοποιοῦνται παράνομοι ἔρωτες καὶ μοιχεῖες, καταστρέφονται γάμοι. Ἀποτέλεσμα τῶν ἁσέμων τραγουδιῶν, τῶν αἰσχρῶν πειραγμάτων, τῆς μέθης καὶ τῶν ἀθέμιτων συναντήσεων, εἶναι νὰ διαπράττονται πολλὰ ἀνεπίτρεπτα καὶ νὰ διαπομπεύεται στὸ τέλος καὶ ἡ ἴδια ἡ νύφη δημόσια. «Ὅλα αὐτὰ μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀσεβοῦς ζωῆς. Ὅστερα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ποὺ συμβαίνουν καὶ μὲ τόση μάλιστα «ἀναίδεια» ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας ἡμέρα τοῦ γάμου, πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ περιμένουμε σωφροσύνη ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους; διερωτᾶται ὁ ἅγιος ἐρμηνευτὴς τῆς Ἐκκλησίας³³.

Ὁ γάμος δὲν εἶναι ἓνα γεγονὸς ποὺ μᾶς εἰσάγει στὴν ἀσέλγεια καὶ στὴν πορνεία, ἀλλὰ στὴ σωφροσύνη. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, μάλιστα, γιὰ νὰ ἀποτρέψει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν πορνεία προβάλλει τὸ γάμο καὶ λέει μὲ ἔμφαση ἐκεῖνο τὸ «ἐκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχέτω, καὶ ἐκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἔχέτω». Γιὰ δύο πράγματα, λοιπόν, προτείνεται ὁ γάμος: γιὰ τὴν πραγμάτωση

ὅτι ἔθος ἐστίν· ὅπου ἁμαρτία τολμᾶται, ἔθος μὴ μνησθῆς· ἀλλ', εἰ μὲν πονηρὰ τὰ γινόμενα, καὶ παλαιὸν ἔθος ἦ, κατάλυσον· ἀν δὲ μὴ πονηρὰ, καὶ συνήθεια μὴ ἦ εἰσάγαγε καὶ καταφύγευσον» (PG. 51, 210).

33. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ρητόν...: «Ὅτι δὲ οὐ παλαιὸν ἔθος ἦν τὸ τοιαῦτα ἀσχημονεῖν, ἀλλὰ καινοτομία τις ἐστὶ τὰ γινόμενα, ἀναμνήσθητι, πῶς ἔγρημεν ὁ Ἰσαὰκ τὴν Ρεβέκκαν, πῶς ὁ Ἰακώβ τὴν Ραχὴλ. Καὶ γὰρ τῶν γάμων αὐτῶν μέμνηται ἡ Γραφή, καὶ πῶς εἰς τὰς οἰκίας τῶν νυμφίων ἤχθησαν αὐταὶ αἱ νύμφαι λέγει, καὶ οὐδενὸς τοιοῦτου μέμνηται· ἀλλὰ συμπόσιον μὲν καὶ δεῖπνον ἐποίησαντο τοῦ συνήθους φαιδρότερον, καὶ τοὺς προσήκοντας ἐκάλεσαν εἰς τοὺς γάμους· αὐλοὶ δέ, σύριγγες καὶ κύμβαλα, καὶ τὰ οἰνώδη σκιρτήματα, καὶ ἡ λοιπὴ ἡ νῦν ἀσχημοσύνη πᾶσα ἐκποδὼν ἦν. Οἱ δὲ ἐφ' ἡμῶν καὶ ὕμνους εἰς τὴν Ἀφροδίτην ᾄδουσι χορεύοντες, καὶ μοιχεύει πολλὰς, καὶ γάμων διαφθοράς, καὶ ἔρωτας παρανόμους, καὶ μίξεις ἀθέσμους, καὶ πολλὰ ἕτερα ἀσεβείας καὶ αἰσχύνης γέμοντα ἄσχημα κατ' ἐκείνην ᾄδουσι τὴν ἡμέραν, καὶ μετὰ μέθην τοσαύτην ἀσχημοσύνην δι' αἰσχρῶν ρημάτων δημοσίᾳ τὴν νύμφην πομπεύουσι. Πῶς οὖν αὐτὴν ἀπαιτεῖς σωφροσύνην, εἰπέ μοι, εἰς τοσαύτην ἀναίδειαν ἐκ πρώτης αὐτὴν παιδοτριβῶν τῆς ἡμέρας;» (PG. 51, 210-211).

τῆς σωφροσύνης καὶ γιὰ τὴν τεκνογονία. Κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, ὁ λόγος τῆς σωφροσύνης προηγεῖται τῆς τεκνογονίας. "Ἔτσι, πρῶτιστος σκοπὸς τοῦ γάμου δὲν εἶναι ἡ τεκνογονία ἀλλὰ ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ προαγωγή καὶ τελείωση τῶν συζύγων.

Μὲ τὴ γέννηση τῆς ἐρωτικῆς ἐπιθυμίας ἔχουμε καὶ τὴ δημιουργία τοῦ γάμου ὡς ἀπάντηση στὴν ἀνάγκη τῆς «μίζεως» καὶ γιὰ νὰ φέρει στὸν ἄνθρωπο τὴ διαταραχθεῖσα ἰσορροπία. Ἡ «παιδοποιεῖα» δὲν εἶναι πάντοτε καρπὸς τοῦ γάμου. Ἡ παιδοποιεῖα δὲν τίθεται ὡς πρωταρχικὸ στοιχεῖο τοῦ γάμου. "Ἐρχεται μετὰ καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς μεταγενέστερης καὶ εἰδικῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ποὺ εἶπε «αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν». Αὐτὸ ἐξάλλου μαρτυρεῖ καὶ ἡ καθημερινὴ ἐμπειρία, ποὺ ἐνῶ πολλοὶ ὁδηγῆθηκαν σὲ γάμο δὲν ἔγιναν γονεῖς παιδιῶν, παρὰ τὸν διακαῆ τους πόθο γιὰ τεκνογονία, ὑπογραμμίζει ὁ ἱερὸς Πατὴρ. Ἡ ἀτεκνία δὲν μπορεῖ νὰ ἀναιρέσει τὴν ἐγκυρότητα ἑνὸς γάμου. Ἀλλὰ καὶ ἡ θέσπιση τῆς μονογαμίας ἀπὸ τὸ Χριστιανισμό, καὶ ἀκόμη σὲ περίπτωση ἀτεκνίας, αὐτὸ τὸ γεγονὸς ἐπικυρώνει.

"Ὡστε, λοιπόν, ἡ σωφροσύνη εἶναι ἡ κύρια αἰτία γιὰ τὸ γάμο καὶ προηγεῖται καὶ αὐτῆς τῆς τεκνογονίας, καὶ μάλιστα σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ὁ κόσμος ἔχει ὑπερπληθυνθεῖ ἀπὸ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, γράφει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος κατὰ τὸν τέταρτο αἰῶνα. Τί ἄραγε θὰ ἔγραφε στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα, σὲ μιὰ ἐποχὴ ὑπερπληθυσμιακῆς ἑξαρσης; Ἡ σωφροσύνη ἐπομένως «πρόφασις» γιὰ τὸ γάμο, ἀλλὰ καὶ ὁ γάμος «φάρμακον» κατάλληλο γιὰ κάθε εἶδους ἠθικὸ παράπτωμα καὶ ἀνηθικότητα στὸν κόσμο³⁴.

Ἡ κατανόηση τοῦ χωρίου «τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὖ νοῖαν ἀποδιδότω» χρειάζεται ἰδιαίτερη προσοχή. Δὲν πρόκειται γιὰ κάποια «ὀφειλὴ» οἰκονομικὴ τοῦ ἀνδρὰ πρὸς τὴ γυναῖκα, ὅπως θὰ νόμιζαν μερικοί. Τὰ οἰκονομικὰ καὶ κοινωνικὰ ἐνδιαφέροντα εἶναι ἐκτὸς τοῦ στίχου αὐτοῦ. Τὰ χρήματα, ἡ πρόικα, τὰ πολυτελῆ φορέματα, οἱ διασκεδάσεις καὶ ἡ ἄνετη καθημερινὴ ζωὴ, θὰ μπορούσαν ἴσως νὰ θεωρηθοῦν μεταξὺ τῶν ὑποχρεώσεων τοῦ ἀνδρὰ

34. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ρητόν...: «Γάμος γὰρ οὐχ ἵνα ἀσελῶμεν εἰσενήνεκται, οὐδ' ἵνα πορνεύωμεν, ἀλλ' ἵνα σωφρονῶμεν. "Ακουσον γοῦν τοῦ Παύλου λέγοντος· Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχέτω, καὶ ἐκείνη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἔχέτω. Δύο γὰρ ταῦτά ἐστι, δι' ἅπερ εἰσενήνεκται γάμος, ἵνα τε σωφρονῶμεν, καὶ ἵνα πατέρες γινώμεθα· τῶν δὲ δύο τούτων προηγουμένη ἡ τῆς σωφροσύνης ἐστὶ πρόφασις. Ἐπειδὴ γὰρ εἰσῆλθεν ἐπιθυμία, εἰσῆλθε καὶ γάμος τὴν ἀμετρίαν ἐκκόπτων, καὶ πείθων μὴ χρῆσθαι γυναικί. Τὰς γὰρ παιδοποιεῖας οὐχ ὁ γάμος ποιεῖ πάντως, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ρῆμα τοῦ Θεοῦ τὸ λέγον, Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν· καὶ μαρτυροῦσιν ὅσοι γάμψ μὲν ἐχρήσαντο, πατέρες δὲ οὐκ ἐγένοντο. "Ὡστε προηγουμένη αὕτη ἡ αἰτία, ἡ τῆς σωφροσύνης, καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε ἡ οἰκουμένη πᾶσα τοῦ γένους ἡμῶν ἐμπέπληται... "Ὡστε μία τις ἐστὶ γάμου πρόφασις, τὸ μὴ πορνεύειν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ φάρμακον εἰσενήνεκται τοῦτο» (PG. 51, 213).

πρὸς τὴ γυναίκα του. Ἀλλὰ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ σαφῶς ἐδῶ γιὰ θέματα συζυγικῶν σχέσεων, γιὰ «σωφροσύνη» καὶ «σεμνότητα». Μέσα στὸ γάμο ὑπάρχει μιὰ θαυμασία ἀμοιβαιότητα. Τὸ σῶμα τοῦ ἀνδρα δὲν ἀνήκει στὸν ἴδιο ἀλλὰ στὴ γυναίκα του, κι ἐπομένως ὀφείλει νὰ τὸ διατηρήσει «σῶ» καὶ ἀδιάφθορο. Καμιὰ ἡθικὴ μείωση δὲν ἐπιτρέπεται. Γι' αὐτὸ ὅταν ὁ ἀνδρας προκαλεῖται ἀπὸ δελεαστικὴ πόρνη, ποὺ ἐπιβουλεύεται τὴν ἡθικὴ ἀκεραιότητά του, πρέπει ἡ ἀπάντηση νὰ εἶναι: «τὸ σῶμα μου δὲν μοῦ ἀνήκει· ἀνήκει στὴ γυναίκα μου· δὲν μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ τὸ καταχρασθῶ, οὔτε νὰ τὸ προσφέρω σ' ἄλλη γυναίκα». Τὸ ἴδιο πρέπει νὰ πράττει καὶ ἡ γυναίκα. Ἐδῶ βλέπουμε μιὰ θαυμαστὴ ἰσότητα τῶν φύλων καὶ μιὰ ἀξιοπρόσεκτη «ἰσοτιμία» ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἔστω καὶ ἂν σὲ ἄλλες περιπτώσεις δίνει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὸν ἀνδρα «πολλὴν ὑπεροχήν», ἐπισημαίνει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, κυρίως στὰ ἐξωτερικὰ καὶ κοινωνικὰ θέματα³⁵.

Θὰ νόμιζε κανεὶς, πὼς ἡ στάση αὐτὴ τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας γιὰ τὰ δύο φύλα, ὅπως διατυπώθηκε ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο καὶ ἐρμηνεύθηκε ἀπὸ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, ἐκφράζει ἀσκητικὲς τάσεις καὶ μειώνει τὴν ἀξία καὶ σημασία τοῦ ἐρωτικοῦ καὶ σεξουαλικοῦ θέματος μέσα στὸ γάμο. Ἀντίθετα, μάλιστα, σκοπὸς εἶναι ἡ ἐπαύξηση τῆς σημασίας τοῦ ἔρωτα μεταξὺ τῶν συζύγων. Γιὰ νὰ παραμείνει «ποθητὴ» καὶ νὰ γίνεται συνεχῶς «ποθεινοτέρα» ἡ γυναίκα μέσα στὸ γάμο ἐξαρτᾶται κυρίως καὶ ἀπὸ τὴ στάση τοῦ συζύγου. Ὁ ἀνδρας δὲν πρέπει ν' ἀποσύρει τὴ λαχτάρα καὶ τὴν ἐπιθυμία του ἀπὸ τὴ δική του γυναίκα καὶ νὰ τὴ στρέφει πρὸς ἄλλη. Ὀφείλει μάλιστα ν' ἀνταποκρίνεται πλήρως στὶς συζυγικὲς του ὑποχρεώσεις. Ἡ στάση του αὐτὴ θὰ κάνει τὴ γυναίκα του «ποθεινότερη», τὸν ἴδιο δὲ «σεμνότερο».

Δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει «ἰσχυρότερο» καὶ ἀνθηκότερο πράγμα ἀπὸ τὸ νὰ πορνεύει ὁ ἀνθρωπος μετὰ τὸ γάμο του. Καὶ καταλήγει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος στὴν ἐρμηνευτικὴ του αὐτὴ ὁμιλία μὲ μιὰ ποιητικὴ διατύπωση καὶ λυρική ἔκφραση, ποὺ σπάνια βρίσκει κανεὶς καὶ σὲ δικὰ μας σύγχρονα θεολογικὰ

35. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ρητόν...: «Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν ἀποδίδτω. Τί ποτε δηλοῦν βουλόμενος τοῦτο εἶπεν; ἄρα ἵνα τὰς προσόδους αὐτῇ τῶν χρημάτων διατηρήσῃ; ἵνα τὴν προίκαν σώαν; ἵνα ἱμάτια παράσχῃ πολυτελεῖ; ἵνα τράπεζαν δαψιλεστέραν; ἵνα ἐξόδους λαμπράς; ἵνα οἰκετῶν θεραπείαν πολλήν; Τί λέγεις, ποῖον εὐνοίας εἶδος ζητεῖς; καὶ γὰρ ταῦτα πάντα εὐνοίας ἐστίν. Οὐδέν τι τοιοῦτον λέγω, φησίν, ἀλλὰ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν σεμνότητα. Τὸ σῶμα τοῦ ἀνδρὸς οὐκέτι τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τῆς γυναικός. Τηρεῖται τοίνυν αὐτῇ τὸ κτῆμα σώον, καὶ μὴ μειούτω, μηδὲ παραφθειρέτω... Ὅταν τοίνυν ἴδῃς πόρνην δελεάζουσαν, ἐπιβουλεύουσαν, ἐρῶσαν τοῦ σώματος, εἰπὲ πρὸς αὐτήν· Οὐκ ἔστιν ἐμὸν τὸ σῶμα, τῆς γυναικός ἐστι τῆς ἐμῆς· οὐ τολμῶ καταχρῆσθαι, οὔτε ἐτέρᾳ τοῦτο ἐνδοῦναι γυναικί. Τοῦτο καὶ γυνὴ ποιεῖτω. Πολλὴ γὰρ ἐνταῦθα ἡ ἰσοτιμία· καίτοι γε ἐν τοῖς ἄλλοις πολλὴν δίδωσιν ὑπεροχὴν ὁ Παῦλος» (PG 51, 214).

και θρησκευτικά κείμενα, απευθυνόμενος πρὸς τὸ σύζυγο: "Ἐχεις πηγή ὕδατος καθάρια, τί τρέχεις σὲ λάκκο γεμάτο ἀκαθαρσίες; Ἡ ξένη γυναίκα εἶναι ἀκάθαρτη, κρύβει βρωμιά, ἔχει μέσα της τὴν κόλαση. Καμιὰ δικαιολογία δὲν ὑπάρχει γιὰ τὸν ἄνδρα, καμιὰ συγγνώμη. Τί θ' ἀπολογηθεῖ τὴν ὥρα τῆς Κρίσεως;³⁶

Τὸ ἴδιο ἐξάλλου ἔχει συμβουλευθεῖ ὁ ἱερὸς Πατὴρ, σὲ ἄλλη συνάφεια, καὶ γιὰ τὰ νεαρὰ ἀγόρια. Συμβουλεύει φιλόστοργα καὶ πατρικὰ τοὺς γονεῖς: «Ἄν προορίζεις τὸ παιδί σου γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ κόσμου, φέρε του γρήγορα τὴ νύφη. Μὴν περιμένεις πρῶτα νὰ στρατευθεῖ ἢ ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὰ πράγματα τοῦ βίου. Πρῶτα ἀπ' ὅλα πρέπει νὰ φροντίσεις γιὰ τὴν ψυχὴ του καὶ μετὰ γιὰ τὴν κοσμικὴ δόξα. Νομίζεις, ὅτι εἶναι μικρὸ πράγμα νὰ συνδέσεις σὲ γάμο ἓνα νέο μὲ μιὰ παρθένο; Κάτι τέτοιο εἶναι χρήσιμο ὄχι μόνο γιὰ τὴ σωφροσύνη τοῦ νέου ἀλλὰ καὶ τῆς νέας. Δὲν θὰ εἶναι ἡ ἀγάπη τότε πιὸ καθαρή;... Κάνε τὸν νέο νὰ ἔχει στὸ νοῦ του τὸν ἔρωτα. Ἄν συλληφθεῖ ἀπὸ τὸν πόθο αὐτό, τότε θὰ περιφρονήσει κάθε ἄλλη γυναίκα»!³⁷

3. Στὶς ἐπόμενες δύο ὁμιλίες τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, μὲ θέμα καὶ πάλι τὸ γάμο, δὲν ἔχουμε πρόσθετα νέα στοιχεῖα καὶ οὔτε πλούσιο ὑπομνηματικὸ ὕλικό, ὅπως στὶς προηγούμενες, πού ἤδη παρουσιάσαμε τὶς βασικές τους θέσεις. Ἡ μία μάλιστα ὁμιλία³⁸ εἶναι γενικῆς φύσεως καὶ ἐκτίθενται ἐκεῖ ἰδιαίτερα τὰ προβλήματα τοῦ διαζυγίου, τοῦ δευτέρου γάμου, καὶ ἄλλα παρόμοια θέματα πού δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν ἐδῶ ἄμεσα, ἀφοῦ δὲν ἀναφέρονται ἀπευθείας στὴν περικοπὴ Α' Κορ. 7,1-7. Ἡ δευτέρα³⁹ παρουσιάζει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον σὲ μερικὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα καὶ ἐκθέτουμε στὴ συνέχεια. Κι ἐδῶ ὁ ἱερὸς Πατὴρ ἐμφανίζεται φιλόανθρωπος καὶ σοφὸς ποιμένας καὶ παιδαγωγός. Ἡ ἱερατικὴ καὶ μοναχικὴ ιδιότητά του δὲν τὸν παρεμποδίζουν νὰ

36. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ρητόν...: «Καὶ οὕτω καὶ ἡ γυνὴ πάλιν ἔσται σοι ποθεινότερα, οὐδεμιᾶς ἐπιθυμίας τὴν πρὸς αὐτὴν εὐνοίαν ὑποσυρούσης· οὐχ ἡ γυνὴ δὲ ἔσται ποθεινότερα μόνον, ἀλλὰ καὶ σὺ σεμνότερος πολλῶ καὶ ἐλευθεριώτερος δόξεις εἶναι. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἐστιν, οὐδὲν αἰσχρότερον ἀνθρώπου μετὰ γάμον πορνεύοντος... Πηγὴν ὕδατος ἔχων καθάραν, τί τρέχεις ἐπὶ λάκκον βορβόρου γέμοντα, γεέννης ὄζοντα, καὶ κολάσεως ἀφάτου; Ποίαν ἔξεις ἀπολογία; τίνα συγγνώμην;» (PG. 51, 215-217).

37. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Περὶ κενοδοξίας καὶ ὅπως δεῖ τοὺς γονεῖς ἀνατρέφειν τὰ τέκνα (Sources Chrétiennes 188, σελ. 188).

38. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τὸ «Γυνὴ δέδεταὶ νόμῳ ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἄνθρωπος αὐτῆς· ἐὰν δὲ κοιμηθῇ, ἐλευθέρα ἐστὶν ὧ θέλει γαμῇ ἢ ναι, μόνον ἐν Κυρίῳ. Μακαριώτερα δὲ ἐστὶν, ἐὰν οὕτω μείνη» (PG. 51, 217-226).

39. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον, Καὶ περὶ τοῦ ποίας δεῖ ἀγεσθαι γυναῖκας (PG. 51, 225-242).

βλέπει σωστά τὸν ἄνθρωπο καὶ νὰ κατανοεῖ ὀρθὰ τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα τοῦ παρόντος. Ἀντίθετα, ἡ ἀσκησις τὸν κάνει νὰ βλέπει τὴ ζωὴ καὶ τοὺς ἀνθρώπους καθαρότερα καὶ ἀληθινότερα. Οἱ ἀντιλήψεις του διακρίνονται γιὰ σαφήνεια καὶ εὐρύτητα, ποὺ ἐντυπωσιάζει.

Τὸ κεντρικὸ τοῦ θέματος εἶναι κι ἐδῶ ὁ γάμος. Γιὰ τὴν «ὑπόθεσιν» αὐτὴ θὰ ὁμιλήσει σχολιάζοντας χωρὶα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ὁ ὁμιλητὴς καὶ σχολιαστὴς ἔχει τὴ συνείδησιν πὺς τὸ θέμα τοῦ γάμου εἶναι ἐξαιρετικὰ σπουδαῖο, πρωτεύον μέσα στὴ ζωὴ καὶ ἰδιαίτερα βασικὸ γιὰ τὴν πνευματικὴ προαγωγή καὶ τελείωσιν τοῦ ἀνθρώπου. «Ὅλοι καλοῦνται νὰ βοηθήσουν, ὥστε τοὺς βουλομένους εἰς γάμον ἐλθεῖν, πολλὴν ὑπὲρ τοῦ πράγματος τούτου ποιῆσθαι πρόνοιαν»⁴⁰. Εἶναι λάθος νὰ ὑποτιμᾶται ὁ γάμος, εἴτε ἀπὸ τοὺς ἄμεσα ἐνδιαφερομένους εἴτε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀσκοῦν ἀγωγή. Ἡ φροντίδα τῆς προετοιμασίας γιὰ τὸ γάμο καὶ ἡ μύηση στὸ μυστήριον τοῦ ἔρωτα εἶναι ἱερὰ καὶ θεῖα ὑπόθεσις.

«Ὅσοι μέμφονται τὸ γάμο καὶ τὸν ἔρωτα δὲν ἐκφράζουν τὸ ἀληθινὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἐκφράζουν ἴσως τίς προσωπικὲς τοὺς ἀντιλήψεις ἢ τίς ἀσκητικὲς τοὺς τάσεις, ὅχι ὅμως τὸ πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς πίστεως ποὺ βγαίνει μέσα ἀπὸ τὰ ἱερὰ κείμενα τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως. Ὁ γάμος εἶναι «μυστήριον μέγα». Μυστήριον ἐκκλησιολογικόν. Εἶναι ἡ μυστηριώδης «εἰκὼν τῆς Ἐκκλησίας». «Τύπος τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐστὶν ὁ γάμος» καὶ «μυστήριον ἐστὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας»⁴¹. Ἡ «τυπολογία» αὕτη τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου φανερώνει τὴ βαθύτατη θεολογικὴ σημασία ποὺ ἔχει ὁ γάμος γιὰ τὴν ὅλη θεολογικὴ κατανόησιν καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἔρωτας, ποὺ «ἐγκατέσπειρε» ὁ Θεὸς στὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συνήθη ἐννοία ἔχει καὶ οὐσιαστικὴ θεολογικὴ καὶ πνευματικὴ σημασία, γιατί αὐτὸς μᾶς ἀνεβάζει ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον στὸ θεῖο ἔρωτα, ὅπου μποροῦμε ἐκεῖ νὰ κατανοήσουμε σωστὰ τὴ σχέση καὶ τὴν ἔνωσιν τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Θεό.

Ἔτσι ὁ ἔρωτας ἔχει καὶ αὐτὸς τὴ δική του οὐσιαστικὴ θέσιν καὶ τὴ θαυμαστὴ λειτουργικότητά του μέσα στὸ γάμο καὶ στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἔρωτας δόθηκε στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸ Θεὸ καὶ παρασκευάσθηκαν οἱ καρδιὲς κατάλληλες γι' αὐτόν, ὥστε οἱ ἄνθρωποι διακαῶς νὰ τὸν ἀναζητοῦν καὶ μέσα στὸ γάμο «μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιεῖν». Ὁ γάμος, ἐπομένως, ἐρχεται νὰ περισώσει καὶ νὰ διασφαλίσῃ τὸ «μυστήριον τοῦ ἔρωτα» καὶ ἀπὸ πρόσκαιρο καὶ ἱστορικὸ νὰ τὸ καταστήσῃ αἰώνιον, μὲ βαθιὰ ἐσχατολογικὴ σημασία. «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶ»⁴².

40. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον (PG. 51, 226).

41. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς Κολοσ., Ὁμιλία 12,6 (PG. 62, 387 καὶ 389-390).

42. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον: «Ἄλλ' ὁ Θεὸς

Ὁ γάμος καὶ ὁ ἔρωτας εἶναι μιὰ ἐσώτερη καὶ πολὺ οὐσιαστικὴ ὑπόθεση τῆς ζωῆς. Ἀγγίζει τίς πιὸ βασικὲς πλευρὲς τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἔγγαμος ἄνθρωπος κρίνεται πραγματικὰ μέσα στοῦ γάμου του. Ἐκεῖ θὰ φανεῖ ἡ πνευματικότητά του καὶ ἡ ὀριμότητά του. Ἐκεῖ βασικά θὰ ἀποδείξει τὴν ἐσωτερικὴ ποιότητα τῆς προσωπικότητάς του. Ὁ γάμος δὲν εἶναι ὑπόθεση ἐξωτερικὴ, μόνο κοινωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ, «ὅπως χρήματα ἔχουμεν», ἀλλ' εἶναι καὶ ὑπόθεση ἐσωτερικὴ, ἀνεξίτητος τῆς προσωπικότητος. Ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνη καὶ ἡ ἁρμονία μέσα μας, ποὺ θεωροῦνται ἀπὸ τὸν Ἀποστολὸ Παῦλο ὡς χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Γαλ. 5,22), γίνονται ἐδῶ καρποὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Καὶ ἡ πληρότητα, ἡ χαρά, μαζὶ μὲ τὴν «ἡδονή» στὴν πιὸ οὐσιαστικὴ τῆς ἔννοια, μποροῦν νὰ γίνουν καθημερινὰ βιώματα μέσα στοῦ γάμου⁴³. Ὁ γάμος μπορεῖ νὰ ἀνακεφαλαιώσῃ ὅλες τίς ἀρετὲς τῆς ζωῆς.

Οἱ πόλεμοι καὶ οἱ διαμάχες, οἱ συγκρούσεις καὶ οἱ φιλονεικίες, ἡ διάσταση καὶ ἡ ρήξη τῶν συζύγων, ποὺ καθιστοῦν «ἀβίωτον τὸν βίον», δὲν εἶναι καρποὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου. Δὲν μποροῦν νὰ ἐκφράζον οἱ καταστάσεις αὐτὲς τὸ χριστιανικὸ γάμο καὶ τὴ μυστηριακὴ χάρη. Ὁ γάμος δίνεται ὡς λιμάνι, γιὰ νὰ βρῖσκουμε ἐκεῖ προστασία καὶ «καταφυγή», γαλήνη καὶ ἡρεμία, δίνεται ὡς χάρισμα γιὰ νὰ ἀποκομίσουμε τὴν πιὸ οὐσιαστικὴ «βοήθεια», ἀπὸ τὴν ὁποία ἔχει ἀνάγκη ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ νικήσῃ τίς δυσκολίες τῆς ζωῆς καὶ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ «ἐπικείμενα κακὰ» τοῦ βίου. Ὁ γάμος εἶναι πραγματικὴ «παραμυθία». Γι' αὐτὸ καλούμαστε ὄχι μόνο μὲ περισσὴ φροντίδα νὰ ἐτοιμαζόμαστε γιὰ τὸ γάμο, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκλογὴ συζύγου νὰ γίνεταί μὲ ἀνάλογα κριτήρια. Ἡ δὲ ἐπικοινωνία μας καὶ ὁ «διάλογος ζωῆς» μὲ τὴ γυναῖκα σύζυγο νὰ γίνεταί «μεθ' ἡδονῆς» καὶ χαρᾶς πολλῆς καὶ ὄχι μετὰ πικρίας καὶ πόνου⁴⁴.

Ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, «διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχεται, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἔχεται», κατὰ τὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, δὲν πρέπει νὰ κατανοεῖται μόνο σὲ σχέση μὲ τίς σεξουαλικὲς ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ εὐρύτερα, σὲ σχέση μὲ τίς πνευμα-

τοὺς ἔρωτας τούτους ἐγκατέσπειρε, καὶ τοὺς ἐκδιδόντας καὶ τοὺς ἐκδιδομένους μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιεῖν παρεσκεύασε φησίν· Τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶ» (PG. 51, 230).

43. Σχετικὰ μὲ τὴ χαρὰ καὶ τὴ σχέση τῆς μὲ τὴν ἡδονή, βλ. Γ. Πατρώου, Ἡ χαρὰ στὴν Καινὴ Διαθήκη, Ἀθήνα 1983.

44. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον: «Μὴ τοίνυν τοῦτο ζητῶμεν ὅπως χρήματα ἔχουμεν, ἀλλ' ὅπως εἰρήνην, ὅπως ἡδονὴν ἀπολαύωμεν· διὰ τοῦτο γάμος, οὐχ ἵνα πολέμου καὶ μάχης τὰς οἰκίας ἐμπιπλῶμεν, οὐχ ἵνα ἔρεις καὶ φιλονεικίας ἔχουμεν, οὐχ ἵνα πρὸς ἀλλήλους διαστασιάζωμεν καὶ ἀβίωτον τὸν βίον ποιῶμεν, ἀλλὰ ἵνα βοηθείας ἀπολαύωμεν, καὶ λιμένα ἔχουμεν καὶ καταφυγὴν, καὶ παραμυθίαν τῶν ἐπικειμένων κακῶν, ἵνα μεθ' ἡδονῆς τῇ γυναικὶ διαλεγώμεθα» (PG. 51, 231-232).

τικές του ανάγκες. Βέβαια ή συμβουλή για πλήρη έρωτική κοινωνία τῶν συζύγων και για σεξουαλική ἄρμονία μέσα στο γάμο, ἔχει ὡς ἄμεσο σκοπὸ και «ἵνα πορνείας φύγωμεν» και «ἵνα τὴν ἐπιθυμίαν καταστείλωμεν». Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως δὲν εἶναι μόνο αὐτά. Αὐτὴ εἶναι ἡ μιὰ πλευρά, ἡ σωματική και ἐρωτική. Ὑπάρχει και ἡ ἄλλη πλευρά, ἡ πιδ οὐσιαστική και πνευματική τοῦ γάμου και τῆς σεξουαλικῆς ἄρμονίας μέσα σαυτο, «ἵνα σωφροσύνη ζήσωμεν» και «ἵνα εὐαρεστήσωμεν Θεῷ».

Ἐδῶ ἔχουμε μιὰ θαυμαστὴ ὑπερύψωση τῆς ἐρωτικῆς λειτουργίας ἀπὸ σωματική και γήϊνη σὲ πνευματική και αἰώνια. Ἡ πίστη και ἡ χάρη τοῦ μυστηρίου καθαγιαζει τὰ πάντα. Παύει νὰ ὑπάρχει ἡ διάκριση ὕλικοῦ και πνευματικοῦ, σωματικοῦ και ψυχικοῦ. Ὁ ὅλος ἄνθρωπος μὲ τὸ σῶμα και τὸ πνεῦμα του εὐαρεστεῖται στὸ Θεό. Ἀκόμη, ἡ «ἐχθρα» μεταξὺ τῶν δύο φύλων ἐδῶ καταλύεται. Τὰ δύο, τὸ ἄρσεν και τὸ θῆλυ, ἐνοποιοῦνται και γίνονται ἕνα: «και ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν». Τὸ ἐσχατολογικὸ αὐτὸ γεγονὸς, τῆς συμφιλίωσης τοῦ ἄρρενος και τοῦ θήλεος και τῆς μεταμορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ φύλο και ἄτομο σὲ πρόσωπο και κοινωνία προσώπων, εἰσέρχεται διὰ τοῦ γάμου στὸ παρὸν και γίνεται ἱστορικὴ πραγματικότητα και βίωμα καθημερινό. Ἱστορικὸ και ἐσχατολογικὸ ἐνώνονται και συμπορεύονται.

Αὐτὴ ἡ μεγαλειώδης σύνθεση εἶναι γεγονὸς χαρισματικὸ στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ εἶναι «τοῦτο τοῦ γάμου τὸ δῶρον», εἶναι «καρπὸς» μυστηριακός, εἶναι «κέρδος» πνευματικὸ. Ἀλλὰ και ὅλα τοῦτα τὰ θαυμαστὰ και ἀναπάντεχα νὰ ἔλλειπαν, μᾶς λέει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος, και μόνο ἡ ἀποφυγὴ τῆς ἁμαρτίας και τῆς πορνείας νὰ πραγματοποιοῦνταν μὲ τὸ γάμο, ὁ γάμος και πάλι ὡς θεσμὸς κοινωνικὸς και ὡς μυστήριό τῆς Ἐκκλησίας θὰ ἦταν πλήρως καταξιωμένος στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους και στὴν ἱστορία τῆς σωτηρίας. Καὶ μόνο γι' αὐτὸ τὸ λόγο, λέει χαριτολογώντας ὁ ἱερὸς ἐρμηνευτής, θὰ ἄξιζε κανεὶς «νὰ πάρει γυναῖκα»⁴⁵.

Ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος μὲ ὅλα αὐτὰ μᾶς δίνει μιὰ νέα προοπτικὴ γιὰ τὸ γάμο. Οἱ ἀπόψεις του, πραγματικὰ ρηξικέλευθες γιὰ τὴν ἐποχὴ του και γιὰ τὴ δικὴ μας ἀκόμη, ἀνοίγουν εὐρεῖς ὀρίζοντες και δίνουν τὴ δυνατότητα και σὲ μᾶς σήμερα γιὰ μιὰ ριζικὴ ἀναθεώρηση τῶν «στενῶν» και μικρόψυχων ἀντιλήψεων μας γιὰ τὸ γάμο και τὶς σχέσεις τῶν δύο φύλων. Ὁ Χρυσόστομος, ἐρμηνεύοντας τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, μᾶς ἔδωκε τὶς βάσεις και τὶς οὐσιαστικὲς

45. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον: Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἑκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχέτω, καὶ ἐκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἔχέτω... Ἰνα πορνείας φύγωμεν, ἵνα τὴν ἐπιθυμίαν καταστείλωμεν, ἵνα σωφροσύνη συζήσωμεν, ἵνα εὐαρεστήσωμεν Θεῷ... Τοῦτο τοῦ γάμου τὸ δῶρον, οὗτος ὁ καρπός, τοῦτο τὸ κέρδος... Δι' ἐν γὰρ τοῦτο μόνον χρὴ λαμβάνειν γυναῖκα, ἵνα τὴν ἁμαρτίαν φύγωμεν, ἵνα πορνείας ἀπάσης ἀπαλλαγῶμεν» (PG. 51, 232).

προϋποθέσεις γιὰ τὴ δημιουργία καὶ τὴ διατύπωση μιᾶς πραγματικῆς «ὀρθόδοξης θεολογίας τοῦ γάμου». Διότι, ὅπως ὅλοι γνωρίζουμε καὶ ἤδη ἔχει λεχθεῖ ἀπὸ πολλούς, σήμερα «ἀπὸ ὀρθοδόξου πλευρᾶς ὑπάρχει ἀσάφεια καὶ ἀοριστία» στὰ θέματα τοῦ γάμου, τοῦ ἔρωτα καὶ τῶν σεξουαλικῶν σχέσεων⁴⁶.

3. Ἑρμηνευτικὰ Σχόλια Θεοδώρητου Κύρου.

Ὁ Ἐπίσκοπος Κύρου Θεοδώρητος ὑπῆρξε ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ἐξηγητὲς τῆς γνωστῆς Ἀντιοχειανῆς Σχολῆς κατὰ τὸν πέμπτο αἰῶνα. Μεταξὺ τῶν ἐξηγητικῶν του ἔργων σπουδαία θέση κατέχει καὶ ἡ «Ἑρμηνεία» του στὴν Α΄ πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή. Τὰ ἐρμηνευτικὰ του σχόλια στὴν περικοπὴ Α΄ Κορ. 7,1-7, ποὺ προχωροῦν συστηματικὰ καὶ μεθοδικά, στίχο πρὸς στίχο, ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὸν ἱερὸ Χρυσόστομο, μᾶς παρέχουν κατὰ τρόπο εὐληπτο καὶ ἀπλὸ τὰ βασικὰ ἐκεῖνα στοιχεῖα τοῦ «ἀνθρωπολογικοῦ πραγματισμοῦ» τῆς ἐρμηνευτικῆς παραδόσεως τοῦ προηγούμενου αἰῶνα⁴⁷.

Ὅπως ὁ Χρυσόστομος ἔτσι καὶ ὁ Θεοδώρητος δέχεται ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὴν περικοπὴ αὐτή, ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ, ἀντιμετωπίζει τὰ προβλήματα τοῦ γάμου καὶ ἰδιαίτερα τῶν συζυγικῶν σχέσεων, ἀπὸ συγκεκριμένη ἀφορμὴ ἐπιστολῆς πιστῶν τῆς Κορίνθου μὲ ἀνάλογα ἐρωτηματικά. Ἐπομένως, καὶ κατὰ τὸν Θεοδώρητο, τὸ «καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι» τοῦ πρώτου στίχου δὲν ἐκφράζει θέση τοῦ Ἀποστόλου ἀλλὰ ἐντάσσεται σ' ἐκεῖνα τὰ «περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι», ποὺ λέει ὁ Παῦλος. Αὐτὸ φανερῶνει μὲ σαφήνεια ὅτι ὁ Παῦλος ἀπαντᾷ σὲ συγκεκριμένες ἐρωτήσεις ποὺ τοῦ προσκομίζει ἐγγράφως ἡ ἀντιπροσωπεῖα ἀπὸ τὴν Κόρινθο. Καὶ ἡ πρώτη ἐρώτηση εἶναι σαφής, ἐὰν δηλαδὴ σὲ κάποιον, ποὺ νόμιμα ἔχει συζευχθεῖ, τοῦ ἐπιτρέπεται μετὰ τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εἰσοδὸ του στὴ νέα πίστη τοῦ Χριστοῦ νὰ ζεῖ ἐρωτικὴ ζωὴ μὲ τὴ γυναῖκα του ὅπως καὶ πρὶν καὶ νὰ ἀνταποκρίνεται στὶς σχετικὲς συζυγικὲς ὑποχρεώσεις.

Τὸ ἀπλὸ καὶ λιτὸ στὴ διατύπωση αὐτὸ ἐρώτημα τοποθετεῖ τὸ θέμα τῆς στάσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔναντι τοῦ ἔρωτα καὶ τῶν συζυγικῶν σχέσεων. Πνευματικὴ καὶ μυστηριακὴ ζωὴ σημαίνει ἄραγε ἀποχή, ἐγκράτεια καὶ ἀσκητικὲς τάσεις; Ἡ μήπως τὸ μυστήριο τοῦ γάμου καταξιώνει τὸν ἔρωτα καὶ καθαγιαίνει τὴν «γαμικὴ ὁμιλία» οὐσιαστικά, καὶ μᾶς βοηθεῖ σὲ μιὰ ἐντελῶς

46. Βλέπε σχετικὰ Θ. Ν. Ζήση, Ἡ περὶ γάμου διδασκαλία Ἰωάννου Χρυσοστόμου, σελ. 296 καὶ Th. Stylianopoulos, Toward a Theology of Marriage in the Orthodox Church, σελ. 249-283.

47. Βλέπε Δ. Τρακατέλλη (Ἐπισκόπου Βρεσθένης), Παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Τρία βιβλικά δοκίμια, Ἀθήνα 1984, σελ. 108. Πρβλ. καὶ R. J. anin, Θεοδώρητος Κύρου, στὴ Θ.Η.Ε. 6 (1965), στ. 192.

διαφορετική κατανόηση τῶν θεμάτων αὐτῶν ἀπὸ ὅ,τι συνέβαινε στὸν ἐξωχριστιανικὸ ἑλληνιστικὸ κόσμον τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης; Οἱ ἀσκητικὲς τάσεις ποὺ παρουσιάσθηκαν πολὺ νωρὶς καὶ μέσα στὸ Χριστιανισμό —καὶ μιὰ γεύση τῶν προβλημάτων ποὺ ἄρχισαν νὰ δημιουργοῦνται παίρνουμε ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν στὴν Κόρινθο— ἔθεσαν τὰ ἀνθρωπολογικὰ θέματα στὸ κέντρο τῆς βιβλικῆς θεολογίας.

Σ' αὐτὲς τὲς τάσεις, ποὺ ἔγιναν ἡ ἀφορμὴ γιὰ τὲς μεταγενέστερες σχετικὲς αἱρέσεις, ὅπως ἐκεῖνες τῶν μηχαναῖκῶν ἀντιλήψεων, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀντέδρασε ἄμεσα μὲ τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴ του, γεγονὸς ποὺ ὑπογραμμίζει ἰδιαίτερα καὶ ὁ ἱερὸς ἐρμηνευτὴς Θεοδώρητος Κύρου. Κατὰ τὸν Θεοδώρητο, ἡ τοποθέτηση τοῦ Παύλου στὰ θέματα αὐτὰ εἶναι ἡ ἐξῆς: ἔπαινος γιὰ τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴ ζωὴ τῆς ἀγαμίας, καταδίκη τῆς πορνείας, καὶ ἀποδοχὴ τῆς «γαμικῆς κοινωνίας» μέσα στὰ γάμο. Ἡ κάθε μορφή ζωῆς ἔχει τὴ δική της ἰδιαιτερότητα καὶ πνευματικὴ ἀξία. Καὶ ὁ γάμος καὶ ἡ ἀγαμία εἶναι μορφὲς ζωῆς ἀποδεκτὲς καὶ καταξιωμένες στὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν στάθηκε ἀρνητικὰ στὸν ἔρωτα. Τὸν ἀνύψωσε μάλιστα σὲ μυστηριακὴ πράξη καὶ λειτουργία. Αὐτὸ ποὺ ἀπορρίπτεται εἶναι ἡ μοιχεία καὶ πορνεία, ἡ προσβολὴ τῆς «γαμικῆς κοινωνίας»⁴⁸.

Ὁ ἐπόμενος δεῦτερος στίχος «διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχτω, καὶ ἐκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἔχτω» (Α' Κορ. 7,2), δίνει ἀφορμὴ στὸν ἀρχαῖο αὐτὸν ἐρμηνευτὴ τῆς Ἐκκλησίας νὰ διατυπώσῃ τὴ βασικὴν χριστιανικὴ θέση, ποὺ εἶχε ὑπογραμμίσῃ καὶ ὁ Χρυσόστομος, γιὰ τὴν πλήρη ἰσότητά τῶν δύο φύλων καὶ τὰ ἴσα δικαιώματα ποὺ ἔχουν ἄνδρας καὶ γυναῖκα μέσα στὸ γάμο. Ἡ ἀρχὴ αὐτή, ποὺ ἐκφράζεται μὲ ἀπόλυτη σαφήνεια καὶ ἀπὸ τὰ ἀγιογραφικὰ κείμενα καὶ ἀπὸ τὰ πατερικὰ ἐρμηνευτικὰ ὑπομνήματα, στηρίζεται στὴ βασικὴ ἀνθρωπολογικὴ ἀλήθεια γιὰ τὴν «ὁμοουσιότητα» καὶ τὴν κοινὴ «μία φύση» τῶν δύο φύλων. Καμιά διαφοροποίησις καὶ γιὰ τοὺς δύο, καὶ κανένας δὲν διακρίνεται ὡς πρῶτος ἢ δεῦτερος, ὑποδεέστερος ἢ ἐπικρατέστερος, κύριος καὶ δούλη.

Ὁ ἄνδρας καὶ ἡ γυναῖκα, λοιπόν, εἶναι «κατὰ φύσιν» ἴσοι. Ἰσοὶ στὰ δικαιώματα καὶ στὶς ὑποχρεώσεις. Ἰσοὶ στὸν ἔρωτα καὶ στὴν ἐγκράτεια. Εἶναι σύζυγοι καὶ ἀποτελοῦν κοινωνία προσώπων. Τὸ νὰ πρέπει νὰ εἶναι

48. Θεοδώρητος Κύρου, Ἐρμηνεία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν: «Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι, καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι». Σαφῶς δεδήλωκεν, ὡς περὶ ὧν ἐκείνοι τὰς πεύσεις προσήνεγκαν, ποιεῖται τὰς ἀποκρίσεις. Ἦροντο δὲ οἱ Κορίνθιοι, εἰ χρὴ τῷ νόμῳ γάμου γυναῖξι συναφθέντας, εἶτα τοῦ σωτηρίου Βαπτίσματος ἀξιοθέντας, τῆς γαμικῆς ὁμιλίας μεταλαγχάνειν. Γράφει τοίνυν, τὴν μὲν ἐγκράτειαν ἐπαινῶν, τῆς δὲ πορνείας κατηγορῶν, συγχωρῶν δὲ τὴν γαμικὴν κοινωνίαν» (PG. 82, 272A).

ήθικα πιστός ο ένας σύζυγος στον άλλο, αυτό είναι εξίσου υποχρέωση, καθήκον και δικαίωμα και των δύο, και του άνδρα και της γυναίκας. Αυτή η ισότητα πρέπει να κυριαρχεί και στις αποφάσεις των συζύγων για άποχή ή «γαμική κοινωνία». Και η οποιαδήποτε απόφαση να είναι κοινή, ελεύθερη και άβιαστη⁴⁹.

«Τῇ γυναίκι ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν ἀποδιδότω, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί». Σιχολιάζοντας τὴν ἀποστολικὴ αὐτὴ «ἐντολή», ὁ Θεοδώρητος ἐπιχειρεῖ μιὰ νέα κοινωνιολογικὴ τοποθέτηση στὰ θέματα τῆς ισότητας τῶν δύο φύλων καὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν συζύγων καὶ μιὰ πραγματικὰ ἐπαναστατικὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη καὶ τὴ δική μας ἀκόμη ἐποχὴ κατανόηση τοῦ ρόλου τῆς γυναίκας μέσα στὸ γάμο. Ἀφετηρία αὐτῆς τῆς ἐπανερμηνείας τῶν υποχρεώσεων τοῦ γάμου, βάσει τοῦ νέου χριστιανικοῦ πνεύματος, εἶναι τὸ κεντρικὸ θέμα τῆς συζυγικῆς πιστότητας καὶ τῆς «σωφροσύνης». Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, «νομοθετώντας» τὰ περὶ τοῦ γάμου, ἐντέλλεται καὶ καλεῖ τὸν ἄνδρα καὶ τὴ γυναίκα «ἵσως ἔλκειν τὸν τοῦ γάμου ζυγόν». Τοῦτο σημαίνει, γιὰ τὸν Ἐπίσκοπο Κύρου, πὼς δὲν ἐπιτρέπεται καμιὰ παρέκκλιση ἀπὸ τὸν κανόνα αὐτὸ τοῦ «ζυγοῦ» τῆς συζυγίας, ὅπου καὶ οἱ δύο καλοῦνται νὰ ἀπονέμουν «τὴν προσήκουσαν ἀλλήλοις εὐνοίαν», ὥστε κανένας στὸ τέλος νὰ μὴ βλέπει πρὸς διαφορετικὴ κατεύθυνση καὶ νὰ καταστρατηγεῖ τοὺς νόμους τῆς «ζεύγλης» ποὺ ὁ ἴδιος ἐλεύθερα ὡς σύζυγος δέχθηκε.

Ἡ ἔμφαση αὐτὴ γιὰ τὰ «ἴσα δικαιώματα τῆς γυναίκας» εἶναι ἀναγκαία, γιατί κάθε διδασκαλία καὶ ἐντολὴ γιὰ πιστότητα καὶ σωφροσύνη, δηλαδὴ γιὰ ἄμεμπτη ἠθικὴ συμπεριφορὰ, ἀναφέρεται συνήθως μόνο στὴ γυναίκα. Οἱ ἀνθρώπινοι μάλιστα νόμοι, ὅλων σχεδὸν τῶν ἐποχῶν, ἀπηύθυναν καὶ ἀπευθύνουν τὸ «σωφρονεῖν» μόνο πρὸς τὴν πλευρὰ τῆς γυναίκας, καὶ παλαιότερα τιμωροῦσαν αὐστηρὰ ὅσες παράβαιναν τὸ νόμο στὸ σημεῖο αὐτό. Πρὸς τοὺς ἄνδρες δὲν διατυπώνεται ἡ ἀπαίτηση γιὰ «ἴση σωφροσύνη». Μὴ ξεχνοῦμε δέ, μᾶς λέει ὁ Θεοδώρητος, πὼς ὅλοι οἱ νόμοι ἐγιναν ἀπὸ τοὺς ἄνδρες καὶ δὲν ἐφρόντισαν ποτὲ γιὰ τὴν «ισότητα» στὰ θέματα τῆς συζυγικῆς ζωῆς. Μόνο διέβλεψαν νὰ παράσχουν κάποια δυνατότητα «συγγνώμης» στὴ γυναίκα γιὰ κάθε παρεκτροπή, ὥστε καὶ μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ ἐπικυρώνεται καὶ νὰ ἐπεκτείνεται ἡ κυριαρχία τοῦ ἀνδρα καὶ τὸν πνευματικὸ τομέα.

Μέσα σὲ μιὰ τέτοια αὐστηρὰ ἀνδροκρατούμενη κοινωνία ἦρθε ὁ Χριστιανισμός. Κάθε ἀλλαγὴ ποὺ ἐπιτεύχθηκε μετὰ ταῦτα φέρνει τὴ σφραγίδα

49. Θεοδώρητος τοῦ Κυρίου, Ἑρμηνεία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν: «Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἰδίαν γυναῖκα ἔχεται, καὶ ἕκαστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἔχεται». Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶ νομοθετεῖ, ἐπειδὴ μία ἡ φύσις. Εἰς καιρὸν δὲ τὸ διὰ τὰς πορνείας προστέθεικεν, ἐπειδὴ ταύτης ἤδη κατηγορήσε» (PG. 82, 272B).

τοῦ νέου πνεύματος ποὺ ἔφερε ὁ Χριστὸς καὶ ἡ πρώτη Ἐκκλησία. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ἐμπνεόμενος στὰ θέματα τοῦ γάμου καὶ τῶν σχέσεων τῶν δύο φύλων ἀπὸ τῆς θείας χάριτος, ἀπευθύνει τὸ λόγο γιὰ «σωφροσύνη» πρῶτα πρὸς τοὺς ἄνδρες καὶ μετὰ στὶς γυναῖκες, καὶ ἔτσι οὐσιαστικά «νομοθετεῖ» αὐτὸς πρῶτος τὴν ἰσότητα τῶν φύλων. Ἐὰν ὁ ἄνδρας στὸ «συζυγικὸ σῶμα» ἐκληφθεῖ ὡς ἡ «κεφαλὴ», τότε αὐτὸς πρῶτος πρέπει νὰ φέρει ἀκέραιη καὶ τὴν εὐθύνη τῆς ἠθικότητας τοῦ γάμου καὶ τῆς «σωφροσύνης». «Ὅσοι κατηγόρησαν καὶ κατηγοροῦν τὸν Ἀπόστολο Παῦλο γιὰ «ἀντιφεμινισμό», καὶ αὐτοὶ παλαιότερα καὶ τώρα εἶναι πολλοί, σημαίνει ὅτι δὲν κατενόησαν τὸ πνεῦμα τοῦ καὶ δὲν ἐρμήνευσαν σωστὰ τὸ λόγο τοῦ. Ὁ ἀρχαῖος ἐρμηνευτὴς Θεοδώρητος Κύρου μᾶς δίνει ἐδῶ ἓνα δεῖγμα ὑψηλῆς καὶ ὀρθῆς ἐρμηνείας τῆς γραφῆς τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἑθνῶν Παύλου⁵⁰.

Στὴ συνέχεια, καὶ στὴν ἴδια γραμμὴ προβολῆς τῆς ἰσότητας τῶν δύο μέσων στὸ γάμο, μεταθέτει τὴν εὐθύνη ἀπὸ τὸν ἄνδρα στὴ γυναῖκα. Ἐὰν ὁ ἄνδρας εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὰ θέματα τῆς «σωφροσύνης» καὶ τῆς πιστότητας, ἡ γυναῖκα εἶναι ὑπεύθυνη γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ δημιουργεῖ ἡ «ἐγκρατεία». Καὶ ἐπειδὴ συνέβαινε νὰ ὑπάρχει αὐθαιρεσία στὰ θέματα ἐγκρατείας καὶ ὁ καθένας ἀποφάσιζε τὴν ἀποχὴ ἀπὸ τὴ «γαμικὴ ὁμιλία» αὐτόβουλα καὶ χωρὶς τὴ θέληση καὶ τὴ συγκατάθεση τοῦ ἄλλου, ὁ Ἀπόστολος ἦταν φυσικὸ νὰ θέσει τὸ πρόβλημα καὶ νὰ πεῖ τὸ βαρυσήμαντο ἐκεῖνο λόγο γιὰ οὐσιαστικὴ ἰσότητα, ἀφοῦ τελικὰ «ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ· ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή».

Ἡ πρόταξη ἐδῶ τῆς γυναίκας γίνεται, μᾶς λέει ὁ Θεοδώρητος, γιατί συνήθως αὐτὴ εἶναι ἐκεῖνη ἡ ὁποία πρώτη προβάλλει λόγους ἐγκρατείας καὶ ἐπιβάλλει στὸ τέλος τὴν «ἀποχή», συνήθως παρὰ τὴ θέληση τοῦ ἀνδρός. Ἡ γυναῖκα ὅμως πρέπει νὰ συνειδητοποιήσει ὅτι μέσα στὸ γάμο δὲν «ἐξουσιάζει» ἡ ἴδια τὸ δικό της σῶμα ἀλλὰ ὁ ἄνδρας της. Τὸ σῶμα τῆς γυναίκας εἶναι στὴ «διάθεση» τοῦ ἀνδρός. Γιὰ νὰ μὴν ὑπάρξει ὅμως παρερμηνεία αὐτῆς τῆς διατυπώσεως καὶ παρατηρηθεῖ αὐθαιρεσία ἀπὸ μέρους τοῦ συζύγου στὰ θέ-

50. Θεοδώρητος Κύρου, Ἑρμηνεία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν: «Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν ἀποδίδτω, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ». Περὶ σωφροσύνης ταῦτα νομοθετεῖ, καὶ τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα ἴσως ἔλκειν κελεύων τὸν τοῦ γάμου ζυγόν, καὶ μὴ ἐτέρωσε βλέπειν καὶ διαφθεῖρειν τὴν ζεύγην, ἀλλὰ τὴν προσήκουσαν ἀλλήλοις εὐνοίαν ἀπονέμειν. Τῷ δὲ ἀνδρὶ προτέρω τοῦτο νενομοθέτηκεν, ἐπειδὴ γυναικὸς κεφαλὴ ὁ ἀνὴρ. Οἱ μὲν γὰρ ἀνθρώπινοι νόμοι ταῖς μὲν γυναιξὶ διαγορεύουσι σωφρονεῖν, καὶ κολάζουσι παραβαινούσας τὸν νόμον· τοὺς δὲ γε ἄνδρας τὴν ἴσιν σωφροσύνην οὐκ ἀπαιτοῦσιν. Ἀνδρες γὰρ ὄντες οἱ τεθεικότες τοὺς νόμους, τῆς ἰσότητος οὐκ ἐφρόντισαν, ἀλλὰ σφίσι συγγνωμὴν ἀπένεμαν. Ὁ δὲ γε θεὸς Ἀπόστολος, ὑπὸ τῆς θείας χάριτος ἐμπνεόμενος, τοῖς ἀνδράσι πρῶτοις νομοθετεῖ σωφροσύνην» (PG. 82, 272B-272C).

ματα τῆς ἐρωτικῆς ζωῆς, ὁ Ἀπόστολος εὐθὺς ἀμέσως ἀντιστρέφει τὸ λόγο πρὸς τὸν ἄνδρα γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ νόμου τῆς πλήρους ἀμοιβαιότητος, «ὁμοίως καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή». Αὐτὸ τὸ χιαστὶ λεκτικὸ σχῆμα τοῦ Παύλου ἀκολουθεῖται μὲ συνέπεια καὶ ἀπὸ τὸν ἐρμηνευτὴ Θεοδώρητο στὰ ὑπομνηματικά του σχόλια γιὰ τὴν ἐξαγωγή καταλλήλων ποιμαντικῶν συμπερασμάτων.

Ἡ διάθεση, ἐπομένως, κι ἐδῶ εἶναι νὰ διαφυλαχθεῖ ἡ ἀπόλυτη, καὶ γιὰ πρώτη φορὰ προβαλλόμενη μὲ τόση ἔμφαση, ἰσότητα τῶν συζύγων μέσα στὸ γάμο. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ γυναῖκα τείνει πρὸς τὴν ἀποχὴ καὶ τὴν ἐγκράτεια περισσότερο ἀπὸ τὸν ἄνδρα, ὁ «νόμος» τῆς ἰσότητος ἀπευθύνεται τὴ φορὰ αὐτὴ ἰδιαίτερα πρὸς τὴ σύζυγο. Σ' αὐτὴν πρῶτα ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ τῶν προβλημάτων ποὺ εἶναι δυνατό νὰ δημιουργήσῃ μιὰ ἀλόγιστη τακτικὴ ἐγκρατείας, καὶ πρὸς τὴν ὁποία συνήθως ἐκ φύσεως ρέπουν οἱ γυναῖκες σύζυγοι καὶ προσπαθοῦν στὸ τέλος νὰ τὴν ἐπιβάλλουν μέσα στὸ γάμο τους. Τὸ ἴδιο ἀσφαλῶς μπορεῖ νὰ συμβεῖ καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ ἀνδρός, οἱ ὁποῖοι ἐπιβάλλουν τὴν ἐγκράτεια γιὰ διάφορους προσωπικοὺς λόγους. Γι' αὐτὸ στὴ συνέχεια γίνεται λόγος γιὰ κοινὴ συμφωνία καὶ συναίνεση πάνω στὸ προκείμενο θέμα⁵¹.

«Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρόν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχησθε». Μὲ ἀφορμὴ τὸ στίχο αὐτὸ ὁ ἱερός ἐρμηνευτὴς δὲν ἐπιχειρεῖ ἀσφαλῶς νὰ κάνει ἐδῶ κάποια «σεξουαλικὴ ἀγωγή», ἀλλὰ σχολιάζοντας τὸ κείμενο, ἐπιθυμεῖ νὰ κάνει ρεαλιστικὸ ποιμαντικὸ ἔργο, καὶ ὁ σκοπὸς του εἶναι σαφῶς ὁ ἁγιασμὸς τῶν πιστῶν, ἡ πνευματικὴ τους προαγωγή καὶ ἡ προστασία ὅλων ἀπὸ τὶς πλεκτάνες καὶ τὶς μεθοδεῖς τοῦ πειραστοῦ διαβόλου. Καὶ αὐτὸ ἔχει μεγάλη σημασία. Ἡ ἐρωτικὴ ζωὴ τῶν συζύγων δὲν εἶναι θέμα ἀδιάφορο γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἕνας ποιμένας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δείχνει ἐπιπολαιότητα καὶ ἀνωριμότητα στὴν ἀντιμετώπιση τῶν ποικίλων σχετικῶν προβλημάτων.

Τὸ θέμα τῆς ἀποχῆς ἀπὸ τὰ «καθήκοντα» τῶν συζυγικῶν σχέσεων ποὺ τίθεται ἐδῶ παίρνει γενικότερη πνευματικὴ σημασία. Ἐμπίπτει στὶς «ὑπο-

51. Θεοδώρητος Κόρου, Ἑρμηνεία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν: «Ἐπειδὴ δὲ συνέβαινε τῆς ἐγκρατείας ἢ γυναῖκας ἢ ἄνδρας ἐφεμένους, καὶ τῶν ὁμοζύγων οὐ βουλομένων, τῆς γαμικῆς ὁμιλίας χωρίζεσθαι, εἰκότως καὶ περὶ αὐτοῦ διαγορεύει. «Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ. Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή». Ἐπειδὴ μὴν γὰρ αὐτοὺς ὁ τοῦ γάμου νόμος ἀπέφηνε σάρκα, εἰκότως καὶ τὸ τῆς γυναικὸς σῶμα τοῦ ἀνδρός προσηγόρευσε, καὶ αὐ πάλιν τὸ τοῦ ἀνδρός ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τέθεικε τῆς γυναικός. Ἐνταῦθα μέντοι ταῖς γυναῖξι πρώταις τὸν νόμον προσήνεγκεν Ἐπειδὴ αὗται μάλιστα πρὸ τῶν ἀνδρῶν εἰώθασιν ἀσπάξεσθαι τὴν ἐγκράτειαν» (PG. 82, 272D).

χρεώσεις» («ὀφειλή») τῶν συζύγων μεταξύ τους. Καὶ ὁ ὅρος «ἀποστέρησις» σημαίνει κάτι ποῦ ἀρνοῦμαι νὰ δώσω, ἐνῶ αὐτὸ ἀνήκει στὸν ἄλλο δικαιοματικά. Γι' αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὸ σημεῖο αὐτὸ προτείνει τὸν ὅρο «ἐκ συμφώνου», γιὰ ὅποιαδήποτε ἀπόφαση πρὸς ἐγκράτεια, μικρῆς ἢ μεγάλης χρονικῆς διάρκειας. Ἐὰν ἡ γυναίκα ἀπὸ μόνη της, μᾶς λέει ὁ Θεοδώρητος, πάρει τὴν ἀπόφαση τῆς ἀποχῆς, χωρὶς τὴ γνώμη καὶ τὴ συγκατάθεση τοῦ συζύγου, τότε αὐτὴ ἡ ἀπόφαση εἶναι πράξη «ἀποστερήσεως» καὶ ἀσφαλῶς στὴ συνέχεια θὰ ὑπάρξουν δυσχέρειες καὶ προβλήματα στὴν ἐφαρμογὴ της.

Ἀντιλαμβάνεται κανεὶς τι προβλήματα δημιουργοῦνται ὅταν ἡ «ἀπόφαση» τῆς ἐγκράτειας ἐπιβάλλεται ἀπὸ τρίτους, ἐξαιτίας κάποιας νοοτροπίας ἢ ἀγωγῆς, χωρὶς τὴ σύμφωνη γνώμη τῶν ἐνδιαφερομένων. Βέβαια, ἡ γυναίκα ἐκ φύσεως μπορεῖ καὶ ὑπομένει «τὸ πάθος» εὐκολώτερα. Γιὰ τὸν ἄνδρα ὅμως γίνεται γεγονός δυσβάστακτο καὶ γι' αὐτὸ ὁ λόγος ἐδῶ ἀπευθύνεται συνεχῶς πρὸς τὴ σύζυγο καὶ σ' αὐτὴν ἐπιρρίπτεται ἡ μεγάλη εὐθύνη τῶν ἀποτελεσμάτων μιᾶς ἄκριτης καὶ ἀσύμφωνης πρὸς τὴ φυσιολογία τοῦ γάμου τακτικῆς.

Καὶ ἂν πάλι ἡ ἀπόφαση ληφθεῖ «ἐκ συμφώνου» δὲν πρέπει νὰ ἀγνοεῖται ἡ ἀνθρώπινη ἀδυναμία καὶ «ἀσθένεια». Ἡ ἐγκράτεια πρέπει νὰ εἶναι «πρὸς καιρὸν», γιὰ συγκεκριμένο καὶ περιορισμένο χρονικὸ διάστημα. Καὶ μάλιστα γιὰ εἰδικὸ πνευματικὸ σκοπὸ. Ἡ ἀποχὴ δὲν εἶναι ὁ κανὼνας τῆς συζυγικῆς ζωῆς, εἶναι ἓνα ἰδιαίτερα ἔκτακτο γεγονός. Εἶναι μιὰ «διακοπὴ» καὶ «διᾶλειμμα» τῆς κανονικῆς καὶ «ἐπὶ τὸ αὐτὸ» συνευρέσεως τῶν συζύγων.

Βέβαια, στὴν πορεία τῆς πνευματικῆς ζωῆς δὲν πρέπει ν' ἀγνοεῖται ἡ σημασία καὶ ἡ σπουδαιότητα τῆς νηστείας, τῆς στερήσεως δηλαδὴ γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα τροφῶν, γιὰ ἄσκηση καὶ τιθάσευση τῶν ὁρμῶν καὶ παθῶν. Ἡ ὁδὸς ἀγιασμοῦ ἔχει χωρὶς ἀμφιβολία τὴν «ἀσκητικὴ» τῆς διάστασης. Καὶ ὁ γάμος ἔχει τὴν «ἀσκητικὴ» του. Ὅμως τὸ «ἀσκητικὸ» στοιχεῖο δὲν ἔρχεται νὰ ἀνακόψει καὶ πολὺ περισσότερο νὰ ἀνατρέψει τὴ φυσιολογικὴ πορεία τοῦ ἔγγαμου βίου. Ἐρχεται νὰ καλλιεργήσει καὶ νὰ ἐμβαθύνει τίς ρίζες τῆς ἐνότητας. Γι' αὐτό, ὅπως πολὺ εὐστοχα σχολιάζει ὁ Θεοδώρητος, μετὰ τὴν «πρὸς καιρὸν» νηστεία καὶ προσευχή, καὶ ἀσφαλῶς τὴν «ἀποχή», ἐπιτρέπεται καὶ ἐπιβάλλεται οἱ σύζυγοι νὰ ἐπιστρέψουν καὶ πάλι στὴ «γαμικὴ ὁμιλία», ποῦ εἶναι ἡ κανονικὴ καὶ «κατὰ φύσιν» μορφή καὶ πρακτικὴ τοῦ γάμου. Ἀπευθυνόμενος, λοιπόν, κανεὶς πρὸς ἐγγάμους πιστοὺς, μὲ πνευματικὴ ζωὴ, μὲ βίον ἀσκήσεως, προσευχῆς καὶ νηστείας, μὲ ἀπόφαση γιὰ ἐγκράτεια μὲ πνευματικούς σκοποὺς καὶ μὲ τὴ διάθεση νὰ βοηθήσει αὐτοὺς οὐσιαστικά στὸν ἔγγαμό τους βίον, νὰ τοὺς ἐπαναλαμβάνει συνεχῶς καὶ νὰ τοὺς ἀπευθύνει τὴν ἄκρως συνετὴ συμβουλὴ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου: ἀδελφοί, «μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους..., ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθε»⁵².

52. Θεοδώρητος τοῦ Κύρου, Ἑρμηνεία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν:

«Ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς» καὶ «διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν». Σκοπὸς τῆς ποιμαντικῆς αὐτῆς τακτικῆς εἶναι ν' ἀποτραποῦν οἱ μεθοδεῖς τοῦ διαβόλου, ποὺ ἐπιζητεῖ τὴν πνευματικὴ καταπόντιση τῶν συζύγων καὶ τὴ διάλυση τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου τους. Αὐτὸ τὸ ἐπιτυγχάνει ἰδιαίτερα ὁ διάβολος μὲ τοὺς πειρασμούς. Καὶ ὅταν οἱ σύζυγοι διακόπτουν τὶς συζυγικὲς σχέσεις γιὰ διαφοροὺς λόγους, ὁ διάβολος βρίσκει τότε εὐκαιρία καὶ «πρόφασιν» νὰ ἐντείνει τὶς προσβολές του. («Ἀκρασία», ἐπομένως, δὲν σημαίνει κάποια «ἀκράτεια» καὶ «ἀδυναμία νὰ συγκρατηθοῦν» οἱ σύζυγοι. Ὁ διάβολος βρίσκει «πρόφασιν» νὰ προσβάλλει τοὺς συζύγους, ὅταν αὐτοὶ ζοῦν «ἐν ρθυμίᾳ» καὶ ὅταν ἔχουν «ἐπιλέξει» νὰ «δουλεύουν» στὶς ἡδονές⁵³. Ἡ θέση αὕτη διαφοροποιεῖ τὴν ὑπάρχουσα ἀντίληψη γιὰ τὴν ἐρμηνεία καὶ τὴν κατανόηση τοῦ παύλειου ὅρου «ἀκρασία» ὡς «ἀδυναμία ἐγκρατείας», ἀπὸ παλαιότερους καὶ σύγχρονους ἐρμηνευτὲς θεολόγους.

Ἡ ἀνθρώπινη ἀτέλεια στὸν παρόντα αἰῶνα εἶναι καθοριστικὸ στοιχεῖο καὶ γιὰ τὴν ποιμαντικὴ διακονία καὶ γιὰ τὴ θεολογία. Κάτω ἀπὸ αὕτη τὴν προοπτικὴ πρέπει νὰ δοῦμε καὶ τὴν «ὑπόδειξιν» τοῦ Ἀποστόλου Παύλου γιὰ ἄγαμο βίο καὶ παρθενία («θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς ἐμαυτόν»). Ἡ τελειότητα τῆς ἀγαμίας ποὺ ὑποδεικνύεται εἶναι πραγματοποιήσιμη μόνο «ἐν ἐγκρατείᾳ». Παράλληλα ὅμως γίνεται ἀποδεκτὴ καὶ ἡ ἄλλη μορφή ζωῆς, ἐκείνη τοῦ ἑγγαμου βίου. Σκοπὸς τοῦ Παύλου εἶναι νὰ προσφέρει σὲ ὅλους τὰ φάρμακα ἐκεῖνα τὰ κατάλληλα, ποὺ θὰ μπορέσουν νὰ προφυλάξουν τοὺς ἀνθρώπους ἀφενὸς μὲν ἀπὸ τὴν ἀσθενή τους φύση, ἀφετέρου δὲ νὰ τοὺς δώσει εἰ δυνατόν ἓνα «ἀρχέτυπον» γιὰ πρόκληση νὰ ἀποκαλύψει καθέννας τὸν

«Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθε». Ἀποστερεῖσθαι τις ὑπολαμβάνει τούτων, ἅπερ οὐκ ἐθέλων δίδωσιν. Ἄγαν τοίνυν ἀρμοδίως τοῦτο τέθηκεν ἐπὶ τῶν οὐ συμφώνως τὴν ἐγκράτειαν αἰρουμένων. Τῆς γὰρ δὴ μόνης γυναικὸς ταύτην ἀσπαζομένης, δυσχεραίνει δὴ πούθεν ὁ ἀνὴρ, ὡς παρὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην ἐγκρατευομένης ἐκείνην. Ταῦτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἡ γυνὴ τὸ πάθος ὑπομένει, τοῦ ἀνδρὸς αἰρουμένου τὰ κρείττονα· εἰκότως τοίνυν ἔφη· Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, καὶ προστέθεικεν, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου· καὶ τῆς φύσεως εἰδὼς τὴν ἀσθενείαν, ἐπήγαγε, πρὸς καιρὸν. Ἐδίδαξε δὲ καὶ τὸν καιρὸν εἰπὼν· Ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ. Δεῖ γὰρ τῇ ἁγιοσύνῃ τὴν νηστείαν τιμᾶσθαι. Μετὰ δὲ τὴν νηστείαν ἐπιτρέπει τὴν ὁμιλίαν. Τοῦτο γὰρ λέγει, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθε» (PG. 82, 273A).

53. Θεοδωρὴ τοῦ Κύρου, Ἑρμηνεία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν: «Καὶ διδάσκων ὡς ἕτερον ὑφορώμενος ταῦτα νομοθετεῖ, ἐπήγαγεν· «Ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς». Καὶ δεικνὺς ὡς ἡμεῖς τὴν ἐκείνου καθ' ἡμῶν ἀὔξομεν δυνατότητα, προστέθεικε, «διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν». Ὑμῶν γὰρ ραθυμία συζώντων, καὶ δουλεύειν αἰρουμένων ταῖς ἡδοναῖς, πρόφασιν ὁ διάβολος λαμβάνει τῆς καθ' ὑμῶν παρατάξεως» (PG. 82,273B).

δικό του «τύπου» και πλοῦτο «τῆς οἰκείας ἀγνείας». Ἡ προβολή ἐνὸς ἀποστολικοῦ «ἀρχετύπου» δὲν εἶναι νὰ ἐπιβληθεῖ μιὰ κάποια μορφή ζωῆς, ἐκείνη τῆς «ἀγνείας», ἀλλὰ νὰ βοηθήσει στὴ συνειδητοποίηση τοῦ «χαρίσματος» ποὺ ἔχει ἕκαστος. Ἡ αὐτογνωσία τοῦ καθενὸς βρίσκεται στὴ βάση τῶν προθέσεων τοῦ Παύλου καὶ τίποτε παραπάνω, θὰ μᾶς ἔλεγε ὁ ἐρμηνευτὴς τῆς Ἑκκλησίας Θεοδώρητος Κύρου⁵⁴.

«Ἄλλ' ἕκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως». Ὁ καθένας εἶναι χαρισματοῦχος ἢ πρέπει νὰ εἶναι χαρισματοῦχος γιὰ τὴ μορφή ζωῆς ποὺ ἐπιλέγει γιὰ τὸν ἑαυτό του. Βασικὸ κίνητρο καὶ γνώμονας εἶναι τὸ «ἐκ Θεοῦ χάρισμα». Ὅχι οἱ προτιμήσεις, οἱ ἀδυναμίες, ἢ τὰ ἐξωτερικὰ κριτήρια. Ἡ μορφή ζωῆς εἶναι προσωπικὴ ἐπιλογή μὲ κριτήριο ἐσωτερικὸ, ἐκεῖ ὅπου «ἀναπαύεται ἡ καρδιά τοῦ ἀνθρώπου», ὅπως λένε καὶ σήμερα σοφοὶ Γέροντες τοῦ Ἀγίου Ὁρους. Μόνο τοῦτο πρέπει νὰ ξέρεי ὁ καθένας, καὶ αὐτὸ εἶναι μεγάλη παρηγορία καὶ «παραμυθία», ὅτι δηλαδὴ, ὅπως ἡ ἀγαμία ἔτσι καὶ ὁ γάμος «προσαγορεύεται» ἀπὸ τὸν Παῦλο «χάρισμα Θεοῦ».

Μὲ αὐτὸ τὸ χάρισμά του καὶ μὲ τὴ δύναμη «τῆς χάριτος βοηθούμενος» ὁ ἄνθρωπος θὰ κατορθώσει καὶ μέσα στὸ γάμο τὴν πραγματοποίηση τῆς ἀγνότητος καὶ τῆς «σωφροσύνης». Ἀπαραίτητη προϋπόθεση ἡ συνεργία Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Ὅταν οἱ ἄνθρωποι «ἀγαθὴν εἰσφέρουσι προθυμίαν» τότε «ἐπικουρεῖ ἡ χάρις» καὶ ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς εἴτε τοῦ γάμου εἴτε τῆς ἀγαμίας πραγματοποιεῖται. Μὴ ξεχνοῦμε καὶ ἐκεῖνο τὸ «αἰτεῖτε καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε καὶ εὕρησете», ποὺ σημαίνει πραγματοποίηση τοῦ σωτηριολογικοῦ σκοποῦ, εἴτε διὰ τοῦ γάμου εἴτε διὰ τῆς ἀγαμίας παρὰ τὴν ἀνθρώπινη ἀτέλεια καὶ ἀδυναμία.

Αὐτὰ («τὰ πρόσφορα» καὶ «ἃ προσήκει ποιεῖν») ἕκαστος, εἶχε ν' ἀπαντήσῃ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὶς ἐρωτήσεις τῶν Κορινθίων, ἀνταποκρινόμενος στὶς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς καὶ στὴν ιδιαιτερότητα τῶν προβλημάτων ποὺ παρουσιάζει ὁ ἕγγαμος καὶ ὁ ἄγαμος βίος. Σὰν καλὸς ποιμένας ὁ Παῦλος, μᾶς λέει ὁ Θεοδώρητος, δὲν ἀφήνει ἀναπάντητα ἐρωτήματα, ἔστω καὶ δύσκολα. Ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴ σωτηρία ὅλων. Συμβουλευεὶ ἀκόμη καὶ ἐκείνους, ποὺ ἐνῶ στὴν ἀρχὴ δέχθηκαν τὸ δρόμο τοῦ γάμου, τώρα λόγῳ χηρείας ἀντιμετωπίζουν ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὁδὸν τοῦ θανάτου τοῦ ἀγαπημένου τους προσώπου

54. Θεοδώρητος Κύρου, Ἑρμηνεία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν: «Ὅτι δὲ τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀσθενείᾳ τοὺς νόμους ἐμέτρησεν, ἐδίδαξε διὰ τῶν ἐξῆς. «Το ὅτι δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγὴν. Θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτόν». Ἐν ἐγκρατείᾳ καὶ τὴν τελειότητα ὑπέδειξε, καὶ τὸν ἐλάττονα συνεχώρησε· καὶ τὰ μὲν τῆς ἀσθενείας ἀλεξίσακα φάρμακα ὁ λόγος προσήνεκεν· ἐπὶ δὲ τῇ τῶν κρείττονων αἰρέσει τὸ ἀρχετύπον διεγείρει· ἑαυτὸν δὲ ἀρχετύπον τε προὔθηκε, τῆς οἰκείας ἡμῖν ἀγνείας ἀναγκασθεὶς ἀποκαλύψαι τὸν πλοῦτον» (PG. 82, 273B-273C).

καὶ ἓνα πλῆθος προβλημάτων, μὰ ποὺ καλοῦνται καὶ αὐτοὶ νὰ συνεχίσουν τὴν προσπάθειά τους γιὰ ἀγιασμό καὶ τελείωση⁵⁵.

Τέλος, συμπερασματικά θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, πὼς ἡ ἐρμηνευτικὴ παράδοση τοῦ τετάρτου αἰώνα συνεχίζεται καὶ στὸν πέμπτο, χωρὶς ἀλλαγές καὶ οὐσιαστικὲς διαφοροποιήσεις. "Ὅπου δὲ παρουσιάζεται κάποιον νέο στοιχεῖο στὴν ἐρμηνεία τῶν στίχων, ἐκεῖ ὁ ἐρμηνευτὴς τοποθετεῖται θετικότερα πρὸς τὸ γάμο καὶ τὰ συναφῆ προβλήματα. "Ὅλο καὶ περισσότερο μάλιστα ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὶς ἀσκητικὲς καὶ δυαλιστικὲς τάσεις τοῦ παρελθόντος, ποὺ ἐπεδίωκαν νὰ ἐπιβάλουν ἓνα «μοναχικὸ» τρόπο ζωῆς καὶ νοοτροπίας στὴ ζωὴ τῶν κοσμικῶν καὶ ἐγγάμων ἀνθρώπων καὶ ποὺ ταλαιπώρησαν τὴν Ἐκκλησία ἐπὶ μεγάλο χρονικὸ διάστημα.

4. Ἑρμηνευτικὰ Σχόλια Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους θεολόγους τῆς Ἐκκλησίας μας καὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ βασικοὺς δογματολόγους Πατέρες, κατὰ τὸν ὄγδοο αἰώνα, ἰδιαίτερα γιὰ τὸ ἀπαράμιλλο συνθετικὸ του ἔργο. Τὰ ἐρμηνευτικὰ του εἶναι ἀσφαλῶς περιορισμένα καὶ ἡ ἐρμηνεία του στίς Ἐπιστολὰς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μπορεῖ ἀνεπιφύλακτα νὰ χαρακτηριστεῖ ὡς «ἐπιτυχὴς ἐπιτομή» τῆς πραγματικῆς ἐκτεταμένης ἐρμηνείας τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, μὲ ἐλάχιστες καὶ σποραδικὲς προσωπικὲς του παρατηρήσεις καὶ παρεμβάσεις⁵⁶.

Αὐτὸ σημαίνει, πὼς οἱ θέσεις τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, μὲ τὰ καθοριστικὰ γιὰ τὴν κατανόηση τῶν προβλημάτων τοῦ γάμου σχόλιά του, ἦταν ὅχι ἀπλῶς σεβαστὲς καὶ κατὰ τὸν ὄγδοο αἰώνα, ἀλλὰ καὶ συνέχιζαν νὰ διαμορφώνουν τὴν ποιμαντικὴ στάση τῆς Ἐκκλησίας καὶ στὴ νέα γόνιμη θεολογικὴ αὐτὴ περίοδο. Ἐξάλλου καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς δηλώνει στὴν ἐπιγραφή τῆς «Ἑ ρ μ η ν ε ί α ς» του τὴν ἄμεση ἐξάρτηση τῶν ἐρμηνευτικῶν του σχολίων ἀπὸ τὰ κείμενα Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἡ ἐξάρτηση αὐτὴ φτάνει,

55. Θεοδωρήτου Κύρου, Ἑρμηνεία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν: «Ἀλλ' ἕκαστος ἰδίον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως». Παρεμυθήσατο καὶ τοὺς ἐν γάμῳ, χάρισμα Θεοῦ προσαγορεύσας τὸν γάμον. Ὑπ' ἐκείνης γάρ τις τῆς χάριτος βοηθούμενος, καὶ τὴν ἐν γάμῳ κατορθοῖ σωφροσύνην. Ἐπικουρεῖ δὲ ἡ χάρις τοῖς τὴν ἀγαθὴν εἰσφέρουσι προθυμίαν. «Αἰτεῖτε γάρ, φησὶν, καὶ δοθήσεται ὑμῖν» ζητεῖτε, καὶ εὕρησете». Ταῦτα πρὸς τὰς Κορινθίων ἐρωτήσεις ἀποκρινόμενος, καὶ τὰ πρόσφορα τοῖς ἐν γάμῳ νομοθετήσας, γράφει καὶ τοῖς μηδέπω τοῦ γάμου τὸν ζυγὸν δεξαμένοις, καὶ τοῖς δεξαμένοις μὲν, εἴτα δὲ τῷ θανάτῳ διαζευχθεῖσι, καὶ τὴν χρεῖαν ὀδυρομένοις, ἀ προσήκει ποιεῖν» (PG. 82, 273C).

56. Π. Χρήστου, Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, στὴ Θ.Η.Ε., τόμ. 6ος, Ἀθῆναι 1965, στ. 1221.

μάλιστα, μέχρι τοῦ σημείου ἐπαναλήψεως ἰδεῶν ἀλλὰ καὶ αὐτούσιων φράσεων τοῦ ὄντως μεγάλου ἐκείνου ἐρμηνευτῆ Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας τοῦ τετάρτου αἰώνα.

Καὶ τώρα στὰ συγκεκριμένα ἐρμηνευτικά σχόλια τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐρμηνευτῆ τῆς Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς. Στὸ «περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι» καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ἀνακεφαλαιώνει τοὺς σκοποὺς τῆς συγγραφῆς ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς, ἀκριβῶς ὅπως εἶχε κάνει καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος. Σκοπός, λοιπόν, τῆς Πρώτης πρὸς Κορινθίους ἦταν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν «τὰ χαλεπώτερα ἐγκλήματα» μελῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου, τὰ ὁποῖα δημιουργοῦσαν μιὰ πραγματικὰ ἐκρυθμὴ κατάσταση. Τὸ πρῶτο «ἐγκλημα» ἦταν οἱ διασπαστικὲς καὶ σχισματικὲς τάσεις, ποὺ ὡς γνωστό δημιουργοῦσαν μεγάλη ἀναταραχὴ, τὸ δεύτερο ἦταν τοῦ αἱμομίκτη πόρου καὶ τὸ τρίτο ἐνὸς πλεονέκτη μέλους τῆς ἐκεί χριστιανικῆς κοινότητος.

Ἡ «παραίνεση» καὶ ἡ «συμβουλή» τοῦ Ἀποστόλου Παύλου γιὰ τὰ θέματα τοῦ γάμου καὶ τῆς παρθενίας εἶναι παρενθετικῆς φύσεως καὶ ὄχι ὡς κύριος σκοπὸς τῆς Ἐπιστολῆς. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι καὶ γιὰ τὸν Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνό, στὴν Α' πρὸς Κορινθίους δὲν ἔχουμε κάποιο θεολογικὸ δοκίμιο γιὰ τὸ γάμο, οὔτε καὶ ἀναλυτικὰ τίς ἀντιλήψεις καὶ θέσεις τοῦ Ἀποστόλου γιὰ τὰ προβλήματα τοῦ γάμου. Μόνο ἔχουμε, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, μιὰ κάποια σχετικὴ «παραίνεση» καὶ «συμβουλή». Ἐπομένως, κάθε γενίκευση «τοῦ περὶ παρθενίας λόγου» ποὺ γίνεται στὴν περικοπὴ Α' Κορ. 7,1-7, εἶναι καὶ ἀνεπίτρεπτη καὶ ἐπικίνδυνη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴν παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, θὰ μᾶς ἔλεγε ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός⁵⁷.

Τὸ «καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι...» καὶ τὰ καθεξῆς τῶν πρώτων στίχων, δίνουν τὴν ἀφορμὴ νὰ τονίσει ὁ ἐρμηνευτὴς Πατὴρ μὲ φρασεολογία τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου τὸ συγκριτικὰ ἀντικειμενικὸ «καλὸν» καὶ τὸ «σφόδρα ὑπερέχον» τῆς παρθενίας. Ἐπισημαίνεται ὅμως κι ἐδῶ, πὼς ὁ γάμος εἶναι πράγματι «τὸ ἀσφαλές» καὶ «τὸ βοηθοῦν» τὴν ἀνθρώπινη ἀσθένεια μέσα στὸν παρόντα αἰώνα⁵⁸. Μὲ τὴν ἴδια χρυσοστόμεια φρασεολογία

57. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐρμηνεία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν: «Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι». Διορθώσας τὰ χαλεπώτερα ἐγκλήματα, ἐν μὲν τὸ διασπᾶσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, δεύτερον δὲ τὸ τοῦ πεπορνευκότος, τρίτον τὸ τοῦ πλεονέκτου, χρῆται λοιπὸν ἡμερωτέρῳ λόγῳ, καὶ μεταξὺ τίθησι παραίνεσιν καὶ συμβουλήν τὴν περὶ τοῦ γάμου καὶ τῆς παρθενίας» (PG, 95, 621A).

58. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐρμηνεία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν: «καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι... Ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή. Εἰ μὲν καλὸν ζητεῖς, φησί, καὶ σφόδρα ὑπερέχον, βέλτιον μὴδὲ ὧς ὁμίλει γυναικί. Εἰ δὲ τὸ ἀσφαλές καὶ βοηθοῦν σου τῇ ἀσθενείᾳ, ὁμίλει γάμῳ» (PG, 95, 621B),

σχοιλιάζει ὅλους τοὺς στίχους, ἰδιαίτερα στὰ πλέον ἐπίμαχα σημεῖα τῆς Ἐπιστολῆς καὶ ἀσφαλῶς σὲ ἐξαιρετικὰ περιληπτικῇ μορφῇ.

Στὰ θέματα ἐγκράτειας εἶναι πολὺ ἐπιφυλακτικὸς καὶ ὁ Δαμασκηνός, γιατί ὅπως λέει προέρχονται ἀπ' αὐτὴν μεγάλα κακά, ὅπως πορνεῖες, μοιχεῖες, διάλυση οἰκογενειῶν καὶ τὰ ὅμοια. Ἡ ἐγκράτεια μπορεῖ νὰ ἐφαρμοσθεῖ «πρὸς καιρὸν» καὶ μόνο ὕστερα ἀπὸ κοινὴ καὶ ἀβίαστη συμφωνία καὶ τῶν δυὸ συζύγων. Δὲν πρέπει δὲ ποτὲ νὰ ξεχνοῦν οἱ σύζυγοι καὶ τὴ συμβουλὴ τοῦ Ἀποστόλου, ὅπως μετὰ τὸ πέρας τῆς προσευχῆς καὶ τῆς νηστείας ποὺ ἄσκησαν καὶ τὴν ἀποχή, «καὶ πάλιν ἐπὶ τῷ αὐτῷ» νὰ συνέρχονται, διότι καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀδύνατος καὶ ὁ Σατανᾶς ὅπως δὴποτε θὰ ἐπιχειρήσει καὶ πάλι νὰ τοὺς παρασύρει στὸ κακὸ. Τὸ τελευταῖο αὐτό, δηλαδὴ τὸ «ἐπὶ τῷ αὐτῷ συνέρχῃσθε», χρειάζεται οἱ σύζυγοι νὰ τὸ προσέχουν ὥς κάτι τὸ ἰδιαίτερα σοβαρὸ καὶ μάλιστα «μετὰ πλείονος σπουδῆς», διότι γιὰ τὸν ἔγγαμο βίον δὲν εἶναι δευτερεῖον ἀλλὰ πρωταρχικῆς σημασίας γεγονός⁵⁹.

Ἡ ἐγκράτεια καὶ ὁ βίος τῆς παρθενίας ὅταν ἐπιχειροῦνται διὰ τῆς «βίας» καὶ μάλιστα ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ ἡ ἀντοχή τους δὲν εἶναι ἐπαρκής, εἶναι ἓνα ἐγχείρημα καὶ ἀκατόρθωτο καὶ ἐπικίνδυνο πνευματικά. Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι πρέπει ἐπιτέλους νὰ πεισθοῦν πὼς ὁ γάμος καὶ ἡθικὸ «παράπτωμα» δὲν εἶναι καὶ δὲν ἀντίκειται στὴ βουλὴ τοῦ Θεοῦ. Ἀντίθετα μάλιστα βοηθᾷ ἀφάνταστα τὸν ἄνθρωπο στὴν πνευματικὴ κατάσταση ποὺ βρίσκειται συνήθως μέσα στὸν παρόντα κόσμον τῶν πειρασμῶν καὶ κάτω ἀπὸ τὴν πιεστικὴ παρέμβαση τῆς «ἀκρασίας».

Ἡ δὲ παρθενία κατανοεῖται ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸν Δαμασκηνὸ ἰδιαίτερα ὡς ἔκφραση καὶ πραγμάτωση εἰδικοῦ «χαρίσματος» ποὺ μποροῦν νὰ ἔχουν μερικοὶ ἄνθρωποι «ἐκ Θεοῦ» καὶ ὅχι ὡς ἀποτέλεσμα «ἀναγκασμοῦ» ἢ κάποιας σχετικῆς ἀγωγῆς. Ἐὰν ἡ παρθενία ἐπιχειρηθεῖ ἀπὸ κάποιον μὲ ἀδύνατο χαρακτήρα καὶ μὲ ἔντονες ἐπιθυμίες σαρκικές, τότε αὐτὸς θὰ φλέγεται συνεχῶς ἀπὸ τὸν πόθο καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς σάρκας του θὰ γίνῃ μιὰ διαρκὲς καὶ ἀβάστακτη «τυραννία». Καὶ ἂν παραταῦτα κάποιος ἔχει τὴν αἴσθηση καὶ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἀντέχει στὸν σκληρὸ πνευματικὸ ἀγῶνα καὶ ὅτι μπορεῖ νὰ ἀντα-

59. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἑρμηνεία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν: «Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν ἵνα σχολάσητε τῇ νηστείᾳ. Μὴ ἐγκρατεῦσθω ἡ γυνή, φησὶν, τοῦ ἀνδρὸς ἄκοντος, μηδὲ ὁ ἀνὴρ τῆς γυναικὸς μὴ βουλομένης. Καὶ τί δῆποτε; Ὅτι μεγάλα τὰ ἐκ τῆς ἐγκρατείας ταύτης τίκτεται τὰ κακά, καὶ πορνεῖαι, καὶ μοιχεῖαι, καὶ οἰκων ἀνατροπαὶ πολλάκις ἐντεῦθεν γέγονον. «Καὶ τῇ προσευχῇ καὶ πάλιν ἐπὶ τῷ αὐτῷ συνέρχῃσθε, ἵνα μὴ ἐπιχειρῇ πειράζων ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. Τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην». Τὴν μετὰ πλείονος σπουδῆς προσέχειν ἐνταῦθα λέγει» (PG. 95, 621C).

πεζέλθει στην «πύρωση» τῆς σάρκας, δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾷ ποτὲ τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἰδρώτες τῆς πνευματικῆς ζωῆς, διότι ἂν θελήσει νὰ τοὺς σταματήσει, τότε ὅπωςδῆποτε θὰ παρεκτραπεῖ⁶⁰.

Αὐτὰ εἶναι, δυστυχῶς, τὰ ἐλάχιστα ἀλλὰ τόσο οὐσιαστικὰ ἐρμηνευτικὰ σχόλια ποὺ διασώζονται. Ὁ σύντομος, ὅμως, καὶ μεστός λόγος τοῦ μεγάλου αὐτοῦ θεολόγου καὶ δογματικοῦ Πατέρα τῆς Ἐκκλησίας, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, ἔρχεται σὰν ἓνας οὐσιαστικός συνδετικός κρίκος, ποὺ συνδέει ἀδιάρρηκτα τὸν τέταρτο μὲ τὸν ὄγδοο αἰῶνα καὶ δημιουργεῖ θαυμάσιες προϋποθέσεις γιὰ ἐνόητα καὶ συνέχεια τῆς πατερικῆς ἐρμηνευτικῆς παραδόσεως τοῦ παρελθόντος μὲ τοὺς ἐπόμενους αἰῶνες τῆς ἐκκλησιαστικῆς ιστορίας, γιὰ μιὰ ὀρθόδοξη ποίμανση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὕτῃ ἡ συνέχεια εἶναι ποὺ ἔχει μεγάλη σημασία καὶ πρέπει ἰδιαίτερα νὰ ὑπογραμμισθεῖ σὲ ἐποχὲς ποὺ ἀποτολήθηκε ἀυθαίρετα ἡ διακοπὴ τῆς.

5. Ἑρμηνευτικὰ Σχόλια Οἰκουμενίου Τρίκκης.

Γιὰ τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο τοῦ Οἰκουμενίου Τρίκκης γίνεται πολὺ συζήτηση στὸ χῶρο τῆς ἔρευνας. Τὸ Ὑπόμνημα στὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολή, ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει ἐμᾶς ἐδῶ, καὶ ποὺ φέρεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Οἰκουμενίου, θὰ πρέπει νὰ ἀνήκει στὸν γνωστὸ Ἐπίσκοπο Τρίκκης⁶¹. Τὸ ἐνδιαφέρον εἶναι, ὅτι στὸ διασωθὲν ἀπόσπασμα τοῦ Ὑπομνήματος αὐτοῦ ἔχουμε ἓνα εὐγλωττο κείμενο γιὰ τὶς θέσεις ποὺ ἐπικρατοῦσαν καὶ κατὰ τὸ δέκατο αἰῶνα πάνω στὰ θέματα τοῦ γάμου καὶ ποὺ ὅπως θὰ δοῦμε στὴ συνέχεια δὲν ἀφίστανται τῶν βασικῶν θέσεων τῶν μεγάλων ἐρμηνευτῶν Πατέρων τῶν προηγούμενων αἰώνων. Διαπιστώνουμε δηλαδὴ τὴν ἀδιατάρακτη συνέχεια καὶ συνέπεια πρὸς τὶς βασικὲς ἀρχὲς τῆς ὀρθόδοξης ἐρμηνευτικῆς παραδόσεως καὶ τῆς φιλόνηθρης πατερικῆς ποιμαντικῆς νοοτροπίας ποὺ ἤδη ἐπισημάναμε στὰ προηγούμενα.

60. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἑρμηνεία εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν: α"Αλλ' ἕκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ..., ἵνα μένωσιν ὡς κἀγώ'. Ἐπειδὴ σφόδρα αὐτῶν κατηγόρησεν εἰπὼν, διὰ τὴν ἀκрасίαν ὑμῶν, πάλιν αὐτοὺς παρεμυθήσατο, εἰπὼν ἔχειν χάρισμα ἐκ Θεοῦ. Εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμήσάτωσαν'. Οὐκ ἀναγκάζει τὸν μὴ φθάνοντα εἰς τὴν ἐγκράτειαν, δεδοικῶς μὴ παράπτωμα γένηται. Κρεῖσσον γὰρ ἐστὶν γαμεῖν ἢ πυροῦσθαι...'. Ἐνέφηνεν ὅση τῆς ἐπιθυμίας ἡ τυραννίς. Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. Εἰ πολλὴν ὑπομένεις βίαν καὶ πύρωσιν, ἀπαλλάγηθι πόνων καὶ ἰδρώτων, μήποτε καὶ παρατραπῇς» (PG. 95, 621A-624A).

61. Βλέπε σχετικὰ Η. Μουτσούλα, Οἰκουμένιος, στὴ Θ.Η.Ε., 9 (1966), σσ. 876-78.

Ἰδιαίτερα γιὰ τὸν πρῶτο στίχο τοῦ κειμένου μας, ὁ Οἰκουμένιος συντάσσεται καὶ αὐτὸς μὲ τοὺς προηγούμενους ἐρμηνευτὲς Πατέρες, καὶ εἶναι μάλιστα σαφέστερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους στὸ ὅτι τὸ «καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι» δὲν εἶναι θέση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀλλὰ σαφὲς ἐρώτημα τῶν Κορινθίων, οἱ ὅποιοι «ἔγραψαν τῷ Παύλῳ εἰ δεῖ ἀπέχεσθαι γυναικὸς ἢ οὐ». Στὴ συνέχεια φαίνεται ἔντονα ὁ ἐπηρεασμὸς τοῦ Ἐπισκόπου Τρίκκης ἀπὸ τὴν ἐξηγητικὴ γραμμὴ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου.

«Καλὸν ἀνθρώπῳ». Καὶ ἐδῶ τὸ «καλὸν καὶ ὑπερέχον» τῆς ἀγαμίας προτάσσεται, γιὰ νὰ δοθεῖ ἔμφαση στὴν ἀναγκαιότητα ἀπόλυτης παρθενικῆς ζωῆς καὶ στὸ «ὅλως μὴ ἄπτεσθαι γυναικὸς» γιὰ τὴν πραγματοποίηση σὲ ὕψιστο βαθμὸ τῆς μορφῆς αὐτῆς ζωῆς. Ἐδῶ στὸ χῶρο τῆς ἀγαμίας καὶ παρθενίας δὲν ἐπιτρέπεται κανένας συμβιβασμός. Ἡ ἐπιδίωξη τοῦ ἀπόλυτου, τοῦ «ὅλως», εἶναι κριτήριον γνησιότητος. Τὸ χωρίο ὅμως αὐτὸ δὲν ἔχει καθολικὴ ἰσχὺ. Σ' ἐκείνους ποὺ μέσα στὴν παρούσα ζωὴ ἀναζητοῦν καὶ ἐπιδιώκουν τὸ «ἀσφαλὲς καὶ βοηθοῦν τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν», δίνεται ἡ συμβουλὴ τοῦ νομίμου γάμου. Τὸ «κεχρῆσθαι γυναικὶ» καὶ «κεχρῆσθαι ἀνδρὶ» ἀντιστοίχως εἶναι καὶ νόμιμο καὶ «ἀσφαλὲς» γιὰ τὴν πνευματικὴ πορεία καὶ πρόοδο τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν χρειάζεται, ἐπομένως, νὰ γίνεταί σύγκριση μεταξὺ τῶν δύο μορφῶν ζωῆς, καὶ πολὺ περισσότερο νὰ ἐξαίρεται ἡ μία σὲ βάρος τῆς ἄλλης. Δὲν ὑπάρχει πρόβλημα μορφῆς ἀλλὰ ποιότητος. Ἡ κάθε μιὰ μορφὴ ζωῆς καταξιώνεται ἀνάλογα μὲ τοὺς σκοποὺς καὶ τοὺς στόχους ποὺ ἔχει νὰ ἐπιτελέσει μέσα στὸν κόσμος, καὶ ἀπὸ τὴ συνέπεια ποὺ διακρίνει αὐτὸν ποὺ ἐπιλέγει εἴτε τὸ γάμο εἴτε τὴν ἀγαμία⁶².

«Τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν» ὁ Ἐπίσκοπος Τρίκκης τὴ συσχετίζει ἅμεσα μὲ τὴν νέα κατάστασις ποὺ παρουσιάζεται μέσα στὸ γάμο καὶ ὅπου «ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει ἀλλ' ὁ ἀνὴρ, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει ἀλλ' ἡ γυνή». «Χρέος», λοιπόν, μᾶς λέει ὁ Οἰκουμένιος, καὶ ὅχι «δωρεὰ» εἶναι ἡ ἀνταπόκρισις τῶν συζύγων στίς συζυγικές τους ὑποχρεώσεις, καὶ ἰδιαίτερα στὴ μεταξὺ τους πίστις καὶ ἀγάπη. Καὶ ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ κάποιες γενικὲς ἠθικὲς ἀρχὲς ἀλλὰ γιὰ τὴν πλήρη «ἰσότητα» τῶν συζύγων στὸν ἐρωτικὸ τομέα, ὅπου δὲν μπορεῖ νὰ ὑπείσθῃ τὸ «πλέον» γιὰ τὸν ἓνα καὶ τὸ «ἐλαττον» γιὰ τὸν ἄλλο. Ὁ ἄνδρας ἴσως ἔχει κάποιον προβάδισμα καὶ προτεραιότητα, δηλαδὴ ὑπερτερεῖ σὲ μερικὰ θέματα. Μπορεῖ ἀκόμη νὰ πεῖ κανεὶς, ὅτι ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο δίνεται στὸν

62. Οἰκουμένου Τρίκκης, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν: «Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι...». Ὑγραψαν τῷ Παύλῳ εἰ δεῖ ἀπέχεσθαι γυναικὸς ἢ οὐ. «Καλὸν ἀνθρώπῳ». Τὸ μὲν καλὸν καὶ ὑπερέχον, φησὶν, ἔστι τό, ὅλως μὴ ἄπτεσθαι γυναικός. Τὸ δὲ ἀσφαλὲς καὶ βοηθοῦν τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν, τό, νομίμῳ κεχρῆσθαι γυναικὶ, καὶ τό, νομίμῳ κεχρῆσθαι ἀνδρὶ» (PG. 118, 724B).

ἄνδρα ὁ «πρῶτος λόγος» ἐκεῖ ὅπου τίθεται θέμα «ἐξουσίας» κοινωνικῆς, ὅμως στὰ θέματα τῶν συζυγικῶν σχέσεων, τῆς «ἐξουσίας τοῦ σώματος» καὶ τῆς «σωφροσύνης» καὶ οἱ δύο δικαιοῦνται τὰ ἴσα καὶ «ὀφείλουν» τὰ ἴσα. Ἡ στάση αὐτὴ τοῦ Οἰκουμενίου εἶναι ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα, ἀφενὸς μὲν γιὰ τὴν ἀνύψωση τοῦ γάμου καὶ τὴν ἀποδοχὴ τοῦ ἐρωτικοῦ στοιχείου σὰν μιὰ ἀνεπανάληπτη ἀξία μέσα στὴ ζωὴ καὶ ἀφετέρου γιὰ τὴν κατανόηση τῆς ἐρωτικῆς ἁρμονίας σὰν βασικοῦ κριτηρίου ἐπιτυχίας καὶ τοῦ χριστιανικοῦ γάμου⁶³.

Τὸ «χρέος» αὐτὸ ἔρχεται ὡς ἀπάντηση καὶ στὴν ἄλλη πρόταση τοῦ Ἀποστόλου ποὺ συνιστᾷ μὲ ἔμφαση τὸ «μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους». Ἡ «ἀποστέρισις» τῆς ἐρωτικῆς ζωῆς εἶναι γεγονὸς κακὸ καὶ ἀντίκειται στὴ συζυγικὴ «ὀφειλή». Κάθε λόγος καὶ συμβουλὴ γιὰ ἀποχὴ καὶ ἐγκράτεια μέσα στὸ γάμο δὲν ἐκφράζει οὔτε τὴν ἁγιογραφικὴ οὔτε τὴν πατερικὴ παράδοση. Ἐρχεται ἀπὸ ἔξω καὶ ἐκφράζει προσωπικὴ γνώμη καὶ ἀρνητικὴ πρὸς τὸ γάμο τοποθέτηση. Στὸν κανόνα τοῦ «ἐπὶ τῷ αὐτῷ συνέρχησθε» γιὰ τοὺς συζύγους ὑπάρχει ἀσφαλῶς καὶ ἡ ἐξαίρεση. Καὶ ἡ ἐξαίρεση αὐτὴ ἐπιτρέπεται μόνον «πρὸς καιρὸν» καὶ μάλιστα «ἐκ συμφώνου». Τὰ σχόλια τοῦ Οἰκουμενίου Τρίκκης εἶναι θαυμάσια στὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ φανερώνουν τὴν ἀδιατάρακτη ἐνότητα στὴν πατερικὴ ἐρμηνευτικὴ σκέψη τῆς ὀρθοδόξου ἀντιλήψεως στὰ θέματα τῶν συζυγικῶν σχέσεων.

Ὁ Οἰκουμένιος ὑπογραμμίζει πῶς δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ἐφαρμογὴ καὶ ἡ ἄσκηση τῆς ἐγκράτειας ἀπὸ τὸν ἓνα μόνον ἀπὸ τοὺς συζύγους, ἐὰν ὁ ἄλλος δὲν τὴν ἀποφασίζει. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ ἡ ἐγκράτεια μπορεῖ στὴν περίπτωσή αὐτὴ νὰ γίνῃ «πρόξενος πορνείας» καὶ ἁμαρτίας γιὰ κάποιον ἀπὸ τοὺς δύο. Καὶ εἶναι κρίμα νὰ συμβεῖ αὐτό. Ἡ ἐγκράτεια ποὺ εἶναι ἀρετὴ μεγάλη γιὰ τοὺς ἀγάμους καὶ πολὺ ἀναγκαῖα καὶ γιὰ τοὺς ἐγγάμους, μπορεῖ ν' ἀνοίξῃ τὸ δρόμο ἐδῶ γιὰ νὰ μπεῖ ὁ διάβολος καὶ νὰ καταστραφεῖ ὁ γάμος. Γι' αὐτὸ χρειάζεται μεγάλη σύνεση καὶ προσοχὴ στὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἐγκράτειας ἀπὸ μέρους τῶν συζύγων ἔστω καὶ σὲ περιόδους ποὺ ἐπιβάλλεται. Καὶ ἂν ἀκόμη ἀποφασίσουν τὴν ἀποχὴ καὶ τὴν ἐγκράτεια ἀνεπηρέαστα καὶ ἀβίαστα, γιὰ εἰδικoὺς πνευματικούς σκοποὺς, καὶ πάλι τότε θὰ πρέπει νὰ διαλέξουν τὸν κατάλληλο καὶ «προσ-

63. Οἰκουμενίου Τρίκκης, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν: «Τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν». Ἐδειξε χρέος οὖσαν τὴν εὐνοίαν, ἡγουν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀγάπην, καὶ οὐ δωρεὰν παρεχομένην. «Ὁ μὲν οὖν δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει». Ἐπειδὴ εἶπε «τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν», ἡρμήνευσε ποία ἐστίν. Αὕτη, φησὶν οὔτε ἀνὴρ, οὔτε γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος ἐξουσιάζουσιν, ἀλλὰ τὴν τοῦτου ἐξουσίαν ὁ ἕτερος ἔχει. Καὶ φαίνεται εὐνοία ἢ φιλία, εὐνούστατος ὁ πιστὸς φίλος. Τί δὴ ποτε δὲ ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις τὸ πλέον δίδωσι τῷ ἀνδρὶ ἔνθα περὶ ὑποταγῆς καὶ ἐξουσίας ὁ λόγος αὐτῷ, νῦν δὲ τὴν ἰσότητά ἔδωκε; Καὶ φαμεν, ὅτι ἐκεῖ μὲν, περὶ τοῦ ἀρχικοῦ ὁ λόγος αὐτῷ, νῦν δέ, περὶ σωφροσύνης, ἐν ἣ οὐδεὶς τὸ πλέον ἢ τὸ ἔλαττον ἔχειν ὀφείλει» (PG. 118, 724C).

ήκοντα καιρὸν» καὶ μάλιστα γιὰ συγκεκριμένο καὶ περιορισμένο χρονικὸ διάστημα. Ἡ ἄκριτη καὶ ἀπεριόριστη ἀποχὴ κρίνεται ἀπαράδεκτη.

Ἡ μόνη «εὐκαιρία» γιὰ ἀποχὴ, κατὰ τὸν Ἀπόστολο, εἶναι ἀσφαλῶς ἡ νηστεία καὶ ἡ προσευχή. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει, κατὰ τὸν ἱερὸ ἐξηγητὴ, ὅτι ἡ ἐρωτικὴ ζωὴ «κωλύει» τοὺς συζύγους νὰ προσεύχονται καὶ νὰ νηστεύουν. Ἀλλ' ὅταν ἓνα ζευγάρι ἐπιθυμεῖ κάποια περίοδο νὰ τὴν ἀφιερῶσει ἰδιαίτερα καὶ ἀποκλειστικὰ στὴν ἄσκηση, μπορεῖ νὰ τὸ κάνει, χωρὶς ὅμως νὰ θεωρεῖ τὴν «ἀσχολίαν τῆς μίξεως» ὡς πνευματικὴν «ἀκαθαρσίαν». Καὶ ἀσφαλῶς «μῖξιν» ἐδῶ ἐννοοῦμε, συμπληρώνει ὁ Οἰκουμένιος, τὴν ἐπιτρεπτὴ «πρὸς τὴν νομίμην γυναῖκα» μέσα στὸ γάμο⁶⁴.

Μὲ τὴν ἴδια θεολογικὴ σαφήνεια καὶ ποιμαντικὴ σοφία συνεχίζει ὁ Οἰκουμένιος τὰ ἐρμηνευτικὰ του σχόλια. Τὸ «διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν» δὲν τὸ μεταφράζει «ἐξαιτίας τῆς ἀδυναμίας σας νὰ ἀπέχετε», ἀλλὰ ἐξαιτίας τῆς ἐλλείψεως συζυγικῶν σχέσεων ὁ διάβολος βρίσκει τὴν εὐκαιρία νὰ παρασύρει τὸν ἄνθρωπο στὴν ἁμαρτία. Ἔτσι καὶ πάλι γίνεται ἀντιληπτὸ ὅτι ὁ διάβολος δὲν εἶναι ὁ «μόνος αἴτιος τῆς πορνείας», ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπαράδεκτη γιὰ τὴ συζυγικὴ ζωὴ νοοτροπία γιὰ ἄκριτη καὶ ἀσύνετη ἀποχὴ. Οἱ πειρασμοὶ δὲν προέρχονται μόνο ἀπὸ τὸ διάβολο ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς συζύγους, οἱ ὁποῖοι στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν συμπεριφέρονται ὅπως ἀρμόζει σὲ μιὰ φυσιολογικὴ συζυγικὴ κοινωνία. Ἐδῶ δὲν πρέπει νὰ ξεχνοῦμε τὸ «μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους» καὶ τὸ «πάλιν ἐπὶ τῷ αὐτῷ συνέρχεσθε».

Βέβαια, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δὲν θέλει μὲ ὅλα αὐτὰ νὰ δημιουργήσει μιὰ νέα ἐντολὴ καὶ οὔτε ἐπιθυμεῖ νὰ δώσει στοὺς πιστοὺς μιὰ κάποια «ἐπιταγή». Τὸ «οὐ κατ' ἐπιταγὴν» δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ὅμοιο μὲ τὸ «οὐ μοιχεύσεις» ἢ τὸ «οὐ φονεύσεις». Ἐχει ὅμως μεγάλη βαρύτητα καὶ ἐγκυρότητα. Ὁ Ἐπίσκοπος Τρίκκης ἀποτολμᾷ νὰ πεῖ πῶς «τὸ μὴ ἀποστερεῖν ἀλλήλους» πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ ἀπὸ ἐμᾶς ὡς ἀποστολικὴ «ἐπιταγή». Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος εἶναι συνεπὴς στὰ συζυγικά του καθήκοντα πρέπει νὰ εἶναι «ἐπαινετός», γιατί ἐκπληρώνει τὸ συζυγικὸ του προορισμὸ καὶ ἀκολουθεῖ τὴ νομοτέλεια τοῦ γάμου. Καὶ ἀφοῦ εἶναι «ἐπαινετός» δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ κατακριτέος. Ὅλα αὐτὰ ἀσφα-

64. Οἰκουμένιου Τρίκκης, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν: «Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους...». «Ὅρα καὶ ὧδε, τὸ χρέος σημανθὲν τῷ ρήματι τῆς ἀποστερήσεως. «Εἰ μὴ τι ἄν ἐκ συμφώνου». Μὴ ἐγκρατευσθῶ, φησί, θάτερος, θάτέρου μὴ βουλομένου, μὴ πως πορνείας γένηται πρόξενος τῷ ἐτέρῳ μέρει ἡ ἐγκράτεια. «Πρὸς καιρόν». Τουτέστι, κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα. Εὐκαιρία δέ ἐστὶν ἀποχῆς, ἡ νηστεία καὶ ἡ προσευχή. Τοῦτο δέ, φησὶν, οὐ τοὺς συνόντας γυναικὶ εὐχεσθαι ἢ νηστεύειν κωλύων, ἀλλ' ὅπως ἡ εὐχὴ καὶ ἡ νηστεία σπουδαιότερα γένηται. Ἀπέχεσθε γάρ, φησὶν, ἵνα σχολάσθε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, ὡς τῆς μίξεως ἀσχολίαν οὐκ ἀκαθαρσίας ποιούσης, μίξεως δέ τῆς πρὸς τὴν νομίμην γυναῖκα» (PG. 118,724D-725A).

λῶς δὲν μειώνουν τὴν ἀντικειμενικὴ ἀξία τῆς ἐγκράτειας. Ἐνας ἰσχυρὸς ἠθικὸς χαρακτήρας εἶναι πάντα ἄξιος καὶ ἓνας ποὺ μπορεῖ νὰ ἐγκρατεῦται εἶναι «μακάριος». Ἡ ἐγκράτεια εἶναι τόσο ἀναγκαία καὶ μέσα στὸ γάμο, μόνο ποὺ χρειάζεται μεγάλη διάκριση, πότε καὶ πῶς πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται.

Τὸ «κατὰ συγγνώμην» πάλι τοῦ κειμένου ἔχει διπλὴ ἔννοια. Κατ' ἀρχὴν ὁ Παῦλος μὲ ὅσα λέει, συγκαταβαλίνοντας στὴν ἀνθρώπινη «ἀσθένεια», δὲν «ἐπιτάσσει» κανέναν καὶ γιὰ τίποτε. Ἀλλὰ καὶ ἡ προτροπὴ νὰ ἀπέχουν οἱ σύζυγοι μόνο γιὰ συγκεκριμένη περίοδο νηστείας καὶ προσευχῆς δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ τυχαία. Εἶναι ἓνα «φυσικὸ πρᾶγμα» καὶ μιὰ συμβουλὴ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ σοφὸ καὶ ἔμπειρο ποιμένα, γνώστη τῆς ἀνθρώπινης πραγματικότητας καὶ ρεαλιστὴ πνευματικὸ ἄνθρωπο. Ὁ ἀποστολικὸς λόγος, ἐπομένως, ἔχει καὶ σοφία καὶ ἐγκυρότητα. Μπορεῖ γιὰ μᾶς νὰ θεωρηθεῖ, ἀνεπιφύλακτα, ὡς «ἐπιταγὴ» καὶ κανόνας ζωῆς γιὰ τὴν καθημερινὴ συμπεριφορὰ τῶν συζύγων⁶⁵.

«Θέλω γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς ἐμαυτὸν». Αὐτὴ ἡ πρόταξη τοῦ «εἶναι ὡς ἐμαυτὸν» γίνεται γιὰτὶ ἔχει τὴ συνείδηση ὁ Ἀπόστολος ὅτι ἡ ὑπόθεση τοῦ γάμου καὶ ὅλα ὅσα συνιστοῦν τὸ γάμο εἶναι πράγματα δύσκολα γιὰ τὸν παρόντα αἰῶνα. Δυσχερέστερη ὅμως εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ μιᾶς σωστῆς τακτικῆς γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν καθημερινῶν προβλημάτων του. Ἐπειδὴ, πράγματι, ἐδῶ ὁ Παῦλος «δυσχερὲς ἐπιτάσσει πρᾶγμα», μὲ ὅσα συμβουλεύει, «ἐαυτὸν ἐν μέσῳ φέρει», ὡς παράδειγμα, γιὰ μιὰ διαφορετικὴ ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς, διὰ μέσου τῆς ἀγαμίας καὶ τῆς παρθενίας.

Ἡ προβολὴ ὅμως τῆς ἀγαμίας ὡς μορφῆς ζωῆς στὸν παρόντα αἰῶνα προϋποθέτει οὐσιαστικὴ καὶ βαθιὰ χαρισματικὴ ζωὴ. Γιὰτὶ «τὸ μεῖναι παρθένον, χάρισμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ». Ἡ ἔμφαση ἐξάλλου στὸ χαρισματικὸ στοιχεῖο δὲν σημαίνει ὅτι «οὐ δεῖται σπουδῆς τὸ πρᾶγμα». Ἀντίθετα, μάλιστα, χρειάζεται ἀγῶνα σκληρὸ καὶ ἄσκηση ἀδιάκοπη. Ὅποιος καταξιώνεται αὐτοῦ τοῦ χαρίσματος πρέπει νὰ συνειδητοποιήσῃ ὅτι χρειάζεται συγχρόνως πολὺ νὰ κοπιᾷσει, ὅχι μόνο νὰ εἶναι ἄγαμος ἀλλὰ καὶ νὰ μείνῃ οὐσιαστικὰ καθαρὸς καὶ παρθένος. Ἀλλὰ «ἐκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ». Χάρι-

65. Οἱ κοινὸι μὲν τοῦ Τρίκκης, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν: «Διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν». Ἰνα μάθῃς ὅτι οὐχ ὁ διάβολος μόνος αἴτιος τῆς πορνείας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἡμῶν ἀκρασία, ἐπάγει, «διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν», δεικνὺς ἔνθεν μᾶλλον, ἢ ἐκ τοῦ διαβόλου γίνεσθαι πειρασμούς. «Οὐ κατ' ἐπιταγὴν». Οὐ γὰρ ὡσπερ τό, «Οὐ μοιχεύσεις», «Οὐ φονεύσεις», ἥδη καὶ τὸ μὴ ἀποστερεῖν ἀλλήλους ἐπιταγὴ τίς ἐστί, καὶ ἐπαινετὸς ὁ τοῦτο ποιῶν ὡς νόμον πληρῶν. Κατὰ συγγνώμην, φησί, τοῦτο εἶπον, συγκαταβάς τῇ ἀσθενείᾳ ὑμῶν, οὐκ ἐπιτάσσω. Μὴ ἀποστερεῖτε, ἀλλὰ μακάριος ὁ ἐγκρατεῦμενος. Ἐκ δὲ τοῦ εἰπεῖν, συγγνώμην, ἔδειξεν ὅτι κατεγνωσμένον πράττει πρᾶγμα, ὁ μόνον ἐν τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ ἀπεχόμενος» (PG. 118, 725A-B).

σμα ὁ γάμος, χάρισμα καὶ ἡ ἀγαμία. Αὐτὸ ποὺ χρειάζεται εἶναι ὁ καθένας νὰ οἰκοδομήσει μὲ συνέπεια τὴ ζωὴ στὸ δικό του προσωπικὸ «ἐκ Θεοῦ» χάρισμα. Στὴ δική του πνευματικὴ ιδιαιτερότητα καὶ ἐλευθερία.

Τέλος, στὸ «ὅς μὲν οὕτως, ὅς δὲ οὕτως» τοῦ κειμένου, ὁ Οἰκουμένιος δίνει μιὰ ιδιαίτερη καὶ χαρακτηριστικὴ ἐρμηνεία, τὴν ὁποία γιὰ πρώτη φορὰ συναντοῦμε ἐδῶ. Ἄλλος μὲν «παντελῶς ἀπέχεται μίξεως» καὶ ἀκολουθεῖ διὰ βίου τὴ ζωὴ τῆς ἀγαμίας καὶ παρθενίας καὶ ἄλλος «ἄχρι τῆς γαμετῆς ἴσταται». Ἡ ἀποχὴ καὶ ἡ ἐγκράτεια μέχρι τὴ στιγμή τοῦ γάμου. Ἡ ἀπόρριψη δηλαδὴ τῶν προγαμιαίων σχέσεων. Ὅμως, μετὰ τὸ γάμο καὶ μέσα στὸ γάμο δημιουργεῖται μιὰ νέα κατάσταση ἀντιμετωπίσεως τοῦ σεξουαλικοῦ προβλήματος. Ὁ γάμος ἐγκαινιάζει καὶ ἀπὸ κοινωνικῆς καὶ ἀπὸ θρησκευτικῆς ἀπόψεως τὴ νόμιμη σεξουαλικὴ λειτουργία. Ἐδῶ πλέον κανόνας δὲν εἶναι ἡ ἀποχὴ ἀλλὰ ἡ «μῖξις»⁶⁶. Καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ γίνῃ ἀνεπιφύλακτα ἀποδεκτὸ καὶ σεβαστὸ ἀπὸ ὅλους καὶ ὅλων τῶν αἰώνων, καὶ ἀσφαλῶς καὶ ἀπὸ ἐμᾶς ποὺ ἐν ὀνόματι τῆς «ὀρθοδοξίας» καὶ τῆς «παραδόσεως» ἐπιβάλλουμε στοὺς ὡμούς τῶν ἄλλων βάρη δυσβάστακτα, παρεμποδίζοντάς τους νὰ εἰσέλθουν στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ (βλ. Ματθ. 23,4 καὶ 13).

6. Ἑρμηνευτικὰ Σχόλια Θεοφύλακτου Βουλγαρίας.

Ὁ Θεοφύλακτος Βουλγαρίας εἶναι ἀπὸ τοὺς τελευταίους μεγάλους ἐρμηνευτὲς στὴ γραμμὴ αὐτὴ τῆς πατερικῆς ἐξηγητικῆς παραδόσεως. Στὴν ἐκκλησιαστικὴ γραμματολογία τοῦ ἐνδέκατου αἰῶνα εἶναι ιδιαίτερα γνωστὸς γιὰ τὰ ἐρμηνευτικὰ του ἔργα. Θεωρεῖται ὡς συνεχιστὴς τῶν ἀπόψεων τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων Καππαδοκῶν διδασκάλων⁶⁷. Στὰ ἐρμηνευτικὰ του σχόλια στὴν περικοπὴ Α' Κορ. 7,1-7 διαπιστώνουμε οὐσιαστικὰ μιὰ περιληπτικὴ ἀνακεφαλαίωση, θὰ λέγαμε, ὅλων τῶν προηγουμένων ἐξηγητῶν Πατέρων. Καὶ στὸν Θεοφύλακτο Βουλγαρίας διαπιστώνουμε, ἐπομένως, τὴ συνέχιση τοῦ ἰδίου πνεύματος ποὺ κυριαρχοῦσε στοὺς μεγάλους

66. Οἰκουμένιου Τρίκκης, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν: «Εἶναι ὡς ἐμαυτὸν». Ἐνθα δυσχερὲς ἐπιτάσσει πρᾶγμα, ἑαυτὸν ἐν μέσῳ φέρει. «Ἀλλ' ἕκαστος ἰδίον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ». Ἐπειδὴ σφόδρα αὐτῶν κατηγόρησεν εἰπὼν, «μὴ πως πειράζῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρᾶσίαν ὑμῶν», νῦν σπουδάζει παραμυθῆσθαι αὐτούς. Παρθένος ἦν ὁ Παῦλος, καὶ ἐπειδὴ εἶπε, «θὲλῶ πάντας εἶναι ὡς ἐγώ», φησί, τὸ μεῖναι παρθένον, χάρισμα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἐπειδὴ τῆς ἡμετέρας οὐ δεῖται σπουδῆς τὸ πρᾶγμα· αὐτὸ γὰρ τὸ ἀξιώθησαν χάρισματος, πολλὰ κοπιᾷ τις· ἀλλ' ὡς εἴρηται παραμυθεῖναι αὐτούς ὑπὲρ τῆς ὕβρεως. «Ὅς μὲν οὕτως, ὅς δὲ οὕτως». Ὅς μὲν καὶ παντελῶς ἀπέχεται μίξεως, ὅς δὲ ἄχρι τῆς γαμετῆς ἴσταται» (PG. 118, 725B-725C).

67. Βλέπε R. J a n i n, Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, στὴ Θ.Η.Ε., 6 (1965), στ. 418.

έρμηνευτές Πατέρες τῆς χρυσῆς ἐποχῆς τῶν ἐξηγητικῶν ὑπομνημάτων τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἡ ἐπίδραση ἰδιαίτερα τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου φαίνεται κι ἐδῶ καθοριστική.

Ἡ ἐρμηνεία σύντομη καὶ περιεκτικὴ προχωρεῖ σταδιακὰ στίχο πρὸς στίχο χωρὶς κενὰ καὶ ἐπαναλήψεις. Σκοπὸς εἶναι νὰ ἐπισημανθοῦν τὰ οὐσιώδη καὶ νὰ διαφυλαχθοῦν στὴ μνήμη τῶν ἀκροατῶν καὶ ἀναγνωστῶν ἐκεῖνα ἰδιαίτερα τὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸ νὰ βοηθήσουν τοὺς πιστοὺς στὴν πνευματικὴ τους προαγωγή. Ὁ γάμος καὶ ἡ ἀγαμία προβάλλονται ἐξίσου ὡς δυὸ καταξιωμένες μορφές ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς γιὰ τὴ βίωση τῆς πίστεως κατὰ ἓνα οὐσιαστικὸ τρόπο στὸν παρόντα αἰώνα. Ἀγία ἡ παρθενία, ἀλλὰ καὶ ὁ γάμος «οὐκ ἀκάθαρτος»⁶⁸.

Στὰ εἰσαγωγικὰ τῆς περικοπῆς αὐτῆς καὶ ὁ Θεοφύλακτος, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ ἄλλοι, ἀναφέρεται στὰ προβλήματα καὶ στὰ «σχίσματα», τὰ ὁποῖα ταλανίζουν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου, καὶ τὴν προσπάθεια τὴν ὁποῖα κάνει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος νὰ «διορθώσει» ἰδιαίτερα τὴν πορνεία καὶ τὴν πλεονεξία, ποὺ ἄμεσα ἀπασχολοῦν τὴν τοπικὴ αὐτὴ χριστιανικὴ κοινότητα. Ὁ Ἀπόστολος, ἐπομένως, ἐρωτᾶται καὶ καλεῖται νὰ ἀπαντήσει σὲ συγκεκριμένα θέματα. Οἱ Κορίνθιοι «ἔγραψαν» στὸν Παῦλο μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ «εἰ γυναικὸς ἀπέχεσθαι ἢ οὐ» μετὰ τὴν εἴσοδό τους στὴ χριστιανικὴ πίστη. Τὸ πρόβλημα τοῦ γάμου καὶ τῆς παρθενίας τέθηκε ὡς ἐπεῖγον θέμα καὶ καλεῖται ὁ Ἀπόστολος νὰ ἐκθέσει μὲ σαφήνεια τὴ χριστιανικὴ θέση. Στὰ «περὶ δὲ ὧν ἔγράψατέ μοι» χωρὶς ἀμφιβολία ἀνήκει καὶ τὸ ἐπίμαχο θέμα τῶν συζυγικῶν σχέσεων⁶⁹.

«Καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι». Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτὴ εἶναι θέση-ἐρώτημα τῶν Κορινθίων, τὸ θέμα συζητεῖται κι ἐδῶ διεξοδικά. Τὸ «καλὸν καὶ ὑπερέχον» τῆς παρθενίας ἀπευθύνεται «παντὶ ἀνθρώπῳ» καὶ ὄχι σὲ μιὰ εἰδικὴ κατηγορία ἢ τάξη πιστῶν, ὅπως ἐκείνη τῶν κληρικῶν ποὺ πολλοὶ τότε ἐνόμιζαν. Κάθε ἄνθρωπος μπορεῖ ἂν τὸ θελήσει, καὶ ἂν, ὅπως πῶς κάτω θὰ τονισθεῖ, ἔχει τὸ σχετικὸ χάρισμα νὰ ζήσει τὴ ζωὴ τῆς ἀγαμίας. Ἡ μόνη καὶ βασικὴ προϋπόθεση γιὰ νὰ κατορθωθεῖ αὐτὴ ἡ ζωὴ εἶναι ὁ ἀπόλυτος καὶ σαφὴς χαρακτήρας τῆς παρθενίας, δηλαδὴ «τὸ ὅλως μὴ ἄπτεσθαι γυναικός». Γιὰ τοὺς ἄλλους ὅμως, καὶ αὐτοὶ θὰ εἶναι οἱ πῶς πολλοί, ποὺ ἐπιθυμοῦν «τὸ ἀσφαλέστερον» ἀλλὰ καὶ «τὸ βοηθοῦν» τὴν ἀνθρώπινη ἀτέλεια καὶ

68. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν (PG. 124, 649D).

69. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν: «Περὶ δὲ ὧν ἔγράψατέ μοι». Διωρθώσατο τὰ σχίσματα, τὴν πορνείαν, τὴν πλεονεξίαν· νῦν οὖν περὶ γάμου καὶ παρθενίας διατάσσεται. Ἐγραψαν γὰρ αὐτῷ, εἰ δεῖ γυναικὸς ἀπέχεσθαι, ἢ οὐ» (PG. 124, 640A).

«ἀσθένεια» τοῦ παρόντος χρόνου, εἶναι ἀσφαλῶς ὁ γάμος. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ λόγος στὴ συνέχεια γιὰ τὸ γάμο.

Ἡ διατύπωση «διὰ δὲ τὰς πορνείας, ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἔχτω», δὲν ἔχει ὡς σκοπὸ, κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, νὰ μειώσει τὴν ἀξία τοῦ γάμου ἔναντι τῆς ἀγαμίας, ἀλλὰ γιὰ νὰ διαλεχθεῖ γιὰ τὰ δικαιώματα καὶ τὶς ὑποχρεώσεις τῶν δύο συμβαλλομένων μερῶν, τοῦ ἄνδρα καὶ τῆς γυναίκας. Μεταξὺ τῶν θεμάτων ποὺ ἀπασχολοῦν ἓνα ζευγάρι, καὶ ἴσως ἀπὸ τὰ πρῶτιστα καὶ τὰ πιὸ βασικά, εἶναι ἐκεῖνο τῶν ἰδιαιτέρων συζυγικῶν σχέσεων. Αὐτὸ τὸ θέμα δὲν ἐπιδέχεται οὔτε διαφοροποιήσεις οὔτε προσωπικὲς προτιμήσεις. Χρειάζεται συνεργασία καὶ συναντίληψη. Καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα πλήρη ἰσότητα.

Ἐδῶ τίθεται τὸ θέμα τῆς ἐγκράτειας. Ἐάν, λοιπόν, ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο, ὁ ἄνδρας ἢ ἡ γυναῖκα, καθὼς συμβαίνει πολλές φορές στὴν καθημερινὴ ζωὴ, ἀρέσκεται καὶ «στέργει» πρὸς τὴν ἐγκράτεια καὶ τὴ ζωὴ τῆς «σωφροσύνης» καὶ ὁ ἄλλος δὲν ἀποδέχεται αὐτὲς τὶς προτιμήσεις, τότε ἀρχίζει καὶ δημιουργεῖται κατάσταση συγκρούσεων. Ἡ συναντίληψη ἢ ἀκόμη καὶ ἡ διαλλακτικότητα εἶναι ἀναγκαῖα στὴν περίπτωση. Γιατὶ τὸ πρόβλημα ποὺ δημιουργεῖται σήμερα ἀπὸ τὸ ἓνα μέλος τῆς συζυγίας, αὔριο θὰ μποροῦσε νὰ δημιουργηθεῖ ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἡ ἀντίδραση πρὸς τὴν ἐγκράτεια, δὲν σημαίνει ἀσφαλῶς ὅτι ὁ γάμος εἶναι κατάσταση ἐρωτικῆς αὐθαιρεσίας καὶ ὅτι οἱ σύζυγοι θὰ μποροῦν νὰ «συνέρχονται» κατὰ τρόπον ἀκόλαστο. Τὸ «ἀκόλαστος συνέρχεσθαι» δὲν εἶναι συζυγικὴ κοινωνία ἀλλὰ κάτι ἄλλο. Ἡ σωφροσύνη πρέπει, ὅπωςδήποτε, νὰ κοσμεῖ τὶς συζυγικὲς σχέσεις. Ἄν ὁ γάμος κινδυνεύει νὰ γίνῃ ὑποκατάστατο τῆς πορνείας, τότε χρειάζεται νὰ παροτρύνει κανεὶς τοὺς συζύγους σὲ ἐγκράτεια καὶ σωφροσύνη⁷⁰.

Βασικὴ ἀρχὴ στὶς σχέσεις τῶν συζύγων εἶναι ἡ ἀμοιβαία καὶ πρὸς «ἀλλήλους» ἀπόδοση τῆς «ὀφειλομένης εὐνοίας». Τοῦτο εἶναι καὶ «ὀφειλὴ καὶ χρέος». Ἀποκορύφωση αὐτοῦ τοῦ «ἀναγκαίου χρέους» εἶναι ἡ ἐλευθέρη καὶ χωρὶς περιορισμοὺς «χρῆση» καὶ «διάθεση» τοῦ σώματος μέσα στὸ γάμο. Γιατὶ βασικὸς κανόνας εἶναι ὅτι τὰ σώματα τῶν συζύγων δὲν ἀνήκουν στὸν

70. Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν: «Καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι». Τὸ μὲν καλὸν καὶ τὸ ὑπερέχον ἐστὶ, φησί, παντὶ ἀνθρώπῳ, καὶ οὐ μόνον ἱερεῖ (ὡς τινες κακῶς νοοῦσι), τὸ ὅλως μὴ ἄπτεσθαι γυναικός, ἀλλὰ παρθνεύειν· τὸ δὲ ἀσφαλέστερον καὶ βοηθοῦν ἡμῶν τῇ ἀσθενείᾳ ἐστὶ τὸ τοῦ γάμου χρῆμα. Ἐπιφέρει οὖν· «διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἔχτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἔχτω». Περὶ ἑκατέρου μέρους διαλέγεται. Εἰκὸς γάρ τὸν μὲν ἄνδρα στέργειν τὴν σωφροσύνην, τὴν δὲ γυναῖκα οὐ· ἢ καὶ τὸ ἔμπαλιν. «Διὰ δὲ τὰς πορνείας», εἰπὼν, εἰς ἐγκράτειαν συνωθεῖ. Εἰ γὰρ διὰ τὰς πορνείας ὁ γάμος συγχωρεῖται, οὐκ ὀφείλουσι λοιπὸν οἱ ἐν γάμῳ ἀκόλαστος συνέρχεσθαι, ἀλλὰ σωφρόνως» (PG. 124, 640A-B).

ἐαυτό τους ἀλλὰ στὸ σύντροφο τοῦ βίου. Σ' αὐτὴ τὴν ἀλληλουχία καὶ «συνα-
νάκραση» ἡ γυναίκα γίνεται «καὶ δούλη καὶ δέσποινα τοῦ ἀνδρός». Καθ' ὅμοιο
τρόπο καὶ ὁ ἄνδρας «καὶ δοῦλος ἐστὶ καὶ δεσπότης τῆς γυναικός». Ἡ σύζυγος
ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς, ἀφοῦ στὸ «ἴδιον σῶμα οὐκ ἔχει ἐξουσίαν», δὲν μπορεῖ νὰ
τὸ διαθέσει σὲ ἄλλους, προσφέρεται ὡς «δούλη» στὸν ἄνδρα τῆς. Ὁ σύζυγος,
ἀφοῦ καὶ αὐτὸς «οὐκ ἔχει αὐτοῦ (τοῦ σώματός του) ἐξουσίαν», δὲν τοῦ ἐπι-
τρέπεται νὰ τὸ προσφέρει σὲ τίς πόρνες, γίνεται «δοῦλος» στὴ γυναίκα του.
Οἱ ἔννοιες «δοῦλος» καὶ «δεσπότης» χάνουν τὴν κοινωνικὴ σημασία τους μέσα
στὸ γάμο. Γίνονται ἔννοιες συμβατικές. Αὐτὸ πού κυριαρχεῖ καὶ ἔχει σημασία
εἶναι ἡ ἐλεύθερη καὶ ἐν ἀγάπῃ συζυγία⁷¹.

Τὸ «μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρόν»,
ἔρχεται ὡς ἀπάντηση στὸ πρόβλημα πού εἶχε τεθεῖ προηγουμένως. Ὁ σε-
βασμὸς τῆς ιδιαιτερότητος τοῦ ἄλλου φύλου καὶ ἡ ἀποδοχὴ τῆς «συζυγίας»
δημιουργεῖ μιὰ νέα κατάσταση καὶ ἐπιβάλλει τὴ «συζυγικὴ λογικὴ». Σ' αὐτὴ
τὴ νέα «λογικὴ» ἡ γυναίκα δὲν μπορεῖ νὰ ἐγκρατεῖται χωρὶς τὴ σύμφωνη
γνώμη τοῦ συζύγου τῆς. Ὅμοια πρέπει νὰ πράττει καὶ «ὁ ἀνὴρ, τῆς γυναι-
κὸς μὴ βουλομένης». Γιατί, ἂν κάποιος πράξει τοῦτο «ἄκοντος τοῦ ἑτέρου»,
τότε αὐτὸ σημαίνει «ἀποστέρησιν», καὶ ἐπομένως μὴ ἀπόδοση τῆς «ὀφειλῆς»
ἢ τῆς «ὀφειλομένης εὐνοίας», πού ἀπαιτεῖ ἡ συζυγικὴ κοινωνία.

Καὶ ἂν ἡ «ἀποστέρησις» δὲν ἐπιτρέπεται, γιὰ θέματα παραδείγματος
χάριν οἰκονομικά, ὅταν δηλαδὴ δύο συνεταιρίζονται, οὔτε, πολὺ περισσότερο
γιὰ θέματα οὐσιαστικότερα, ὅπως ἐκεῖνα τῶν συζυγικῶν σχέσεων, ὅταν μάλι-
στα οἱ δύο ἐλεύθερα ἀποφάσισαν τὴ ζωὴ τῆς συζυγίας. Βέβαια, ὅταν ὑπάρχει
κοινὴ συμφωνία, μᾶς λέει ὁ Θεοφύλακτος, τότε δὲν ἔχουμε «ἀποστέρησιν». Μόνο
πού καὶ στὴν περίπτωσιν αὕτη θὰ πρέπει νὰ ὁρισθεῖ ἐκ τῶν προτέρων
καὶ ὁ κατάλληλος καιρὸς καὶ ὁ εἰδικὸς σκοπὸς «εἰς τὸ ἀπέχεσθαι ἀλλήλων».

Ὁ σκοπὸς πού ὁρίζεται στὸ κείμενο εἶναι καθαρὰ πνευματικός, «εἶνα
σχολάζετε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ». Κατὰ τὸν ἐρμηνευτὴ, ἡ διατύπωση

71. Θεοφυλάκτου Βουλγαρίας, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους
Ἐπιστολὴν: «Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὐνοίαν ἀπο-
διδότω· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί». Χρέος, φησὶν, ἔχετε τὴν πρὸς
ἀλλήλους εὐνοίαν· ὡς οὖν χρέος, ἀναγκαῖόν ἐστὶν ὑμᾶς ἀποδιδόναι ταύτην ἀλλήλοις. «Ἡ
γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ· ὁμοίως
δὲ καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή». Ὅτι ὀφείλῃ καὶ χρέος ἐστὶν ἡ πρὸς ἀλλήλους εὐνοία, νῦν δείκνυσιν. Οὐ γὰρ ἐξουσιάζουσι,
φησὶ, τῶν σωμάτων, ἀλλ' ἡ γυνή, καὶ δούλη καὶ δέσποινα ἐστὶ τοῦ ἀνδρός· δούλη, καθ' ὃ
τὸ ἴδιον σῶμα οὐκ ἔχει αὐτὴ ἐν ἐξουσίᾳ, ὥστε διδόναι αὐτὸ οἷς βούλεται, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ δε-
σπόζει αὐτοῦ· δέσποινα δέ, διότι πάλιν τὸ τοῦ ἀνδρός σῶμα αὐτῆς ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔχει ἐκεῖνος
αὐτοῦ ἐξουσίαν, ὥστε ταῖς πόρναις διδόναι αὐτό. Ὅμοίως οὖν καὶ ὁ ἀνὴρ, καὶ δοῦλος ἐστὶ
καὶ δεσπότης τῆς γυναικός» (PG. 124, 640B-C).

δὲν ὑποδηλώνει τὴν ἀπλὴ καθημερινή προσευχή, γιατί τότε θὰ ἔλεγε ὁ Ἀπόστολος ἀπλὰ «ἵνα προσευξησθε», ἀλλ' ἡ ἔμφραση τίθεται ἐδῶ στὸ «ἵνα σχολάζητε». Πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση ὁδηγεῖ καὶ ἡ φράση «πρὸς καιρόν». Πρόκειται, λοιπόν, γιὰ ἕνα εἰδικὸ «καιρό», γιὰ τὴν πραγματοποίηση τοῦ «ἐπιτεταμένως εὐξασθαι», ὅπου ἡ προσευχή παίρνει τὴ μορφή μιᾶς πραγματικῆς «ἀσχολίας», τὴ μορφή τοῦ «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε». Γιὰ τὴν πραγμάτωση αὐτῆς τῆς «εὐχῆς» ἀναγκαῖα εἶναι ὄχι μόνο ἡ διακοπὴ τῆς «μῖξεως» ἀλλὰ καὶ τὸ «ἀπέχεσθαι ἀλλήλων» σὲ μιὰ γενικότερη ἔννοια. Τοῦτο δὲν σημαίνει καὶ πάλι ὅτι ἡ «ἀσχολία τῆς μῖξεως» εἶναι ὑπόθεση ἀκάθαρτη. Γιατί, ἂν συνέβαινε αὐτό, τότε ὁ Ἀπόστολος δὲν θὰ ἔλεγε εὐθὺς ἀμέσως «καὶ πάλιν ἐπὶ τῷ αὐτῷ συνέρχεσθε». Καὶ μάλιστα ἀμέσως μετὰ τὴ λήξη τοῦ «καιροῦ» τῆς προσευχῆς⁷².

Δυσκολία παρουσιάζει γιὰ ὅλους τοὺς ἐρμηνευτὲς ὁ στίχος «ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν». Ὁ πειρασμὸς εἶναι ἡ πορνεία. Καὶ ἐπειδὴ «ὁ διάβολος οὐ καθ' ἑαυτὸν αἷτιος τῆς πορνείας», πρέπει νὰ ἀναζητηθεῖ ἡ αἰτία καὶ ἄλλου. Ὁ Θεοφύλακτος, ὅπως καὶ οἱ προηγούμενοι μεγάλοι ἐξηγητὲς τῆς πατερικῆς παραδόσεως, τὴν αἰτία καὶ τὴν ἀφορμὴ τοῦ φοβεροῦ αὐτοῦ πειρασμοῦ γιὰ τὴ συζυγικὴ κοινωνία τὴν τοποθετεῖ στὸν καιρὸ τῆς «ἀκρασίας» τῶν συζύγων, δηλαδὴ κατὰ τὴν ἐρμηνεία, στὴν περίοδο τῆς «ἀποχῆς» καὶ τῆς ἐλλείψεως συζυγικῶν σχέσεων. Αὐτὴ, λοιπόν, θεωρεῖται ἡ βασικὴ αἰτία τοῦ «πειράζειν ἡμᾶς» (ὁ Σατανᾶς). Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἰδιαίτερα ἐπιρρεπὴς στὰ ἁμαρτήματα τῆς σάρκα καὶ ἂν τοῦ ἐπιβληθεῖ ἀναγκαστικὰ καὶ ἡ «ἀποχή» ἀπὸ τὴ «γαμικὴ κοινωνία», τότε ὁ πειραστὴς ἐκμεταλλεύεται τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία καὶ «ἀσθένεια» καὶ τὸν ὁδηγεῖ σὲ πτώση.

Τὸ «πρὸς καιρόν ἀποστερεῖν ἀλλήλους» τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, λέει ὁ Θεοφύλακτος, πρέπει νὰ τὸ κατανοήσουμε μέσα στὸ πνεῦμα αὐτὸ τῆς πραγματικότητος στὴν ὁποία ζοῦν οἱ ἔγγαμοι καὶ ὄχι κάτω ἀπὸ ἀσκητικὲς ἀντιλήψεις. Αὐτὸ βέβαια δὲν σημαίνει ὅτι ὁ Παῦλος ἀπορρίπτει τὴν ἀγαμία ἢ

72. Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολήν: «Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρόν». Τουτέστιν, ἄκοιτος τοῦ ἀνδρὸς μὴ ἐγκρατεῦσθαι ἢ γυνή, ἢ ὁ ἀνὴρ, τῆς γυναικὸς μὴ βουλομένης. Τὸ γὰρ ἄκοιτος τοῦ ἐτέρου τὸν ἕτερον τοῦτο ποιεῖν, ἀποστερεῖν ἐστίν, ὥστερ καὶ ἐπὶ τῶν χρημάτων λέγεται: τὸ δὲ ἐκόντος, οὐκέτι οἶον, ὅταν ἐκ συμφώνου οἱ δύο ἀφορίσωσι καιρόν τινα εἰς τὸ ἀπέχεσθαι ἀλλήλων. «Ἴνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ». Ἐρμηνεύει, πῶς εἶπε τό, «πρὸς καιρόν», ἡγουν ὅταν ὁ καιρὸς ᾗ σχολάζει τῇ προσευχῇ, τουτέστιν, ἐπιτεταμένως εὐξασθαι. Οὐ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, ἵνα προσευξησθε, ἀλλ', «ἵνα σχολάζητε τῇ προσευχῇ». Εἰ γὰρ τοῦ ἀπλῶς εὐξασθαι ἀπείργει τοὺς συνιόντας, πῶς ἀλλαχοῦ φησὶν «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε»; Ὡς ἂν οὖν ἡ εὐχὴ σπουδαιότερα γένηται, ἀπέχεσθε, φησὶν, ἀλλήλων, ὡς τῆς μῖξεως ἀσχολίαν οὐκ ἀκαθαρσίαν ποιούσης» (PG. 124, 640D-641A).

ἀντιδρᾶ στήν ἄσκηση τῆς ἐγκράτειας. Ἀντίθετα, μάλιστα, ὁ Παῦλος, ἐνῶ κάνει σαφῆ διάκριση τῶν δύο μορφῶν ζωῆς, παρακάτω «ἐαυτὸν φέρει εἰς τὸ μέσον» ὡς παράδειγμα ἐγκρατείας καὶ θὰ διατυπώσῃ τὴν εὐχὴ «πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς ἐαυτὸν», δηλαδή «ἵνα πάντες πάντοτε ἐγκρατεύωνται». Ἀλλὰ ἐπειδὴ αὐτὸ εἶναι ἀπραγματοποίητο, ὅχι μόνο διότι εἶναι «δυσχερὲς πρᾶγμα» γιὰ ὅλους, ἀλλὰ καὶ διότι «ἐκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ», κατανοεῖ τὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ ἑγαμου βίου καὶ τῶν ἰδιόμορφων προβλημάτων του. «Ὅπως τὸ «μεῖναι παρθένον, χάρισμά ἐστι ἀπὸ Θεοῦ», ὁμοίως «καὶ τὸν γάμον χάρισμα τίθησιν». Ἡ ἀγαμία χάρισμα. Ἀλλὰ καὶ ὁ γάμος ἔχει τὸ δικό του χάρισμα. Δὲν πρόκειται γιὰ ἀπλὴ ἀνθρώπινη ἐκλογὴ καὶ ἐπιτυχία. Ὁ καθένας καλεῖται νὰ οἰκοδομήσῃ τὴ ζωὴ του στὸ δικό του προσωπικὸ «ἀπὸ Θεοῦ χάρισμα».

Στὸ σημεῖο αὐτὸ τοῦ λόγου του γιὰ τὴν ἀγαμία καὶ τὸ γάμο, ὁ Θεοφύλακτος παρεμβάλλει καὶ πάλι ἐκεῖνο τὸ δύσκολο γιὰ τὴν ἐρμηνεία, καὶ ποὺ ἀναφέρεται εἰς «τὴν ἀκρασίαν», μὲ τὴν ἔννοια τῆ φορὰ αὐτῇ τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Ἡ ἔμφαση στὴ χαρισματικὴ ἀγαμία καὶ παρθενία γίνεται ὡς ἀντιστάθμισμα τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας γιὰ ἐγκράτεια, ποὺ ἐπισημάνθηκε πρὸ πάντων. Ἔστω καὶ ἂν εἶναι ἀδύνατος, ὁ ἄνθρωπος θὰ κατορθώσῃ τὴ ζωὴ τῆς ἀγαμίας, ἀρκεῖ νὰ ἔχει τὸ «πρὸς τοῦτο χάρισμα». Ἀσφαλῶς θὰ χρειασθεῖ παράλληλα καὶ μεγάλη ἀπὸ μέρους τοῦ ἀνθρώπου φροντίδα καὶ «σπουδὴ». Ἡ ἀμέλεια ἐπιτείνει συνήθως τὴν ἀνθρώπινη ἀδυναμία καὶ τὸ «χάρισμα» μένει ἄκαρπο καὶ ἀτελέσφορο. Τὸ συμπέρασμα, λοιπόν, ἐδῶ εἶναι, ὅτι ὁ καθένας ἔχει ἀπὸ τὸ Θεὸ «ἴδιον χάρισμα». Ὁ Ἀπόστολος αὐτὴ τὴν ἀλήθεια τὴ διατυπώνει μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ του διατύπωση: «ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως». Καὶ ὁ ἐρμηνευτὴς Θεοφύλακτος ἐπεξηγεῖ γιὰ τὴν κατανόηση: τὸ «ὃς μὲν οὕτω, τουτέστι παρθενεύειν», τὸ «ὃς δὲ οὕτω, τουτέστι γαμεῖν»⁷³.

73. Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολὴν: «Καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθαι, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμεῖς ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν». Τὸ πάλιν συνέρχεσθαι ὑμᾶς, φησὶν, οὐ νομοθετῶν λέγω, ἀλλ' «ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμεῖς ὁ Σατανᾶς», εἰς πορνείαν δηλαδή. Ἐπεὶ δὲ ὁ διάβολος οὐ καθ' ἐαυτὸν αἷτιος τῆς πορνείας, ἀλλὰ προηγουμένως ἡ ἡμῶν ἀκρασία· ἐπήγαγε· «διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν». Αὕτη γὰρ ἡ αἰτία τοῦ καὶ τὸν διάβολον πειράζειν ἡμᾶς. «Τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγὴν». Τὸ πρὸς καιρὸν, φησὶν, ἀποστρεφὲν ἀλλήλους, κατὰ συγγνώμην εἰπον· τουτέστι, συγκαταβαίνων τῇ ἀσθενείᾳ ὑμῶν, οὐ μόνον θελεῖς ὑμῖν καὶ ἐπιταγὴν ἀπαράβατον. «Ὡς ἐλὼ γὰρ πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμαυτόν», Ἐνθα ἂν δυσχερὲς ἐπιτάσῃ πρᾶγμα, εἰωθεν ἐαυτὸν φέρειν εἰς μέσον. Φησὶν οὖν, ὅτι βούλομαι ἵνα πάντες πάντοτε ἐνεγκρατεύωνται. «Ἀλλ' ἐκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ, ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως». Τὸ μεῖναι, φησὶ, παρθένον, χάρισμά ἐστιν ἀπὸ Θεοῦ. Καίτοι καὶ τῆς ἡμετέρας δεῖται σπουδῆς τὸ πρᾶγμα. Πῶς οὖν χάρισμα αὐτὸ λέγει; ἵνα παραμυθῇσθαι αὐτούς, ὡς ἱκανῶς πλήξας ἐν οἷς εἶπε τό, «διὰ τὴν ἀκρα-

Τέλος, με άφορμή και πάλι τόν περι έγκρατείας λόγο που έπευθύνει προς τούς άγάμους και τις χήρες ό 'Απόστολος Παύλος με ιδιαίτερη σοφία και στοργή, ό ιερός έρμηνευτής Θεοφύλακτος βρίσκει την εύκαιρία νά τονίσει για μιá άκόμη φορά την άναγκαιότητα της έλεύθερης έκλογής είτε του γάμου είτε της άγαμίας. 'Ιδιαίτερα έφιστά την προσοχή εκείνων που σκέφτονται ν' άποτολήσουν τη ζωή της έγκρατείας και εκείνων που λόγω της θέσεώς των παρακινούν πολλούς προς την κατεύθυνση αυτή. "Άλλο είναι νά εκθειάζει κανείς τόν άγαμο και έγκρατη βίο και άλλο νά παρακινεί τούς νέους και τις νέες προς αυτόν. 'Ο «έξαναγκασμός» των άλλων με όποιονδήποτε τρόπο και μέσο ν' άκολουθήσουν τη ζωή της έγκρατείας είναι μέγα παράπτωμα. Καί άκόμη χειρότερο παράπτωμα είναι νά παρωθεϊ κανείς πνευματικά και νά «άναγκάζει τόν μη δυνάμενον» προς την έγκράτεια.

'Η σαρκική «πύρωση» είναι βασανιστικό γεγονός και ή άνεκπλήρωτη έπιθυμία πραγματική «τυραννία». Δέν είναι άρκετό νά είναι κανείς καλός άγωνιστής. Χρειάζεται, όπως τονίσθηκε και πιό πάνω, νά έχει και τό προς τοúτο «χάρισμα έκ Θεού». 'Αλλά και πάλι πρέπει νά ξέρει ό άγαμος ότι ή έγκράτεια είναι ύπόθεση μεγάλης πνευματικής άσκήσεως και πολλών «πόνων και ιδρώτων» σέ όλο τόν ύπόλοιπο βίο. "Αν πράγματι έπιθυμεί κάποιος ν' άπαλλαγεί από την τυραννία της έπιθυμίας και της σαρκικής «πυρώσεως», αυτό θά τό πετύχει μόνο με συνεχή πνευματικό άγώνα. Διαφορετικά, ό κίνδυνος νά «περιτραπή» κανείς είναι βέβαιος⁷⁴.

'Ο Θεοφύλακτος Βουλγαρίας, με τά «σχόλια» αυτά στην περικοπή Α' Κορ. 7,1-7, είναι ένας ουσιαστικός κρίκος σ' αυτή την ένιαία γραμμή της εκκλησιαστικής και πατερικής παραδόσεως σχετικά με τό γάμο. 'Η «παρέμβαση» του σ' αυτή την παράδοση χαρακτηρίζεται ουσιαστικά ως θετικό βήμα για τη συνέχιση της φιλόθρονης κατανόσεως των θεμάτων και προβλημάτων του γάμου. 'Η «ορθόδοξη άνθρωπολογία» διαφυλάχθηκε για μιá άκόμη φορά και μέσα στον ένδέκατο αιώνα, με τη γραφίδα και τό λόγο ένός έρμηνευτή εκκλησιαστικού άνδρός. 'Ενδιαφέρον έχει νά δούμε τώρα και τόν «τελευταίο»

σίαν ύμωv». Σημειώσαι δέ, ότι και τόν γάμον χάρισμα τίθησιν, έν τῷ εἰπεῖν· «έκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει, δς μὲν οὕτω», τουτέστι, παρθενεῖν· «δς δέ οὕτω»· τουτέστι, γαμῆν» (PG. 124, 641A-C).

74. Θεοφύλακτου Βουλγαρίας, 'Υπόμνημα εἰς τήν Α' πρὸς Κορινθίους 'Επιστολήν: «Λέγω δέ τοῖς ἀγάμοις καὶ ταῖς χήραις, καλὸν αὐτοῖς ἐστίν, ἐάν μείνωσιν ὡς καὶ γώ. Εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμήσάτωσαν· κρεῖσσον γάρ ἐστι γαμῆσαι, ἢ πυροῦσθαι». Εἶδες σοφίαν Παύλου, πῶς καὶ βελτίονα δεικνύσι τὴν ἐγκράτειαν, καὶ οὐκ ἀναγκάζει τὸν μηδύνμενον, ἵνα μὴ χειρόν παράπτωμα γένηται; Εἰ γὰρ πολλήν, φησὶν, ὑπομένεις βίαν καὶ πύρωσιν (μεγάλη γὰρ ἡ τῆς ἐπιθυμίας τυραννίς), ἀπαλλάγῃ πόνων καὶ ιδρώτων, μήποτε καὶ περιτραπῆς» (PG. 124, 641C).

τῆς παραδόσεως αὐτῆς, τὸν Εὐθύμιο Ζιγαβηνό, μοναχὸ καὶ ἐρμηνευτὴ τοῦ ἐπόμενου αἰώνα.

7. Ἑρμηνευτικὰ σχόλια Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ.

Μὲ τὸν Εὐθύμιο Ζιγαβηνὸ φτάνουμε στὰ τέλη τοῦ ἐνδέκατου καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ δωδέκατου αἰώνα, περίοδο πού κλείνει οὐσιαστικά τὴ μεγάλη καὶ ἐνιαία πορεία καὶ γραμμὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ πατερικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας μας. Μετὰ ἀπὸ τὸν Ζιγαβηνὸ ὁδηγοῦμαστε, ὅπως λέγεται, σὲ «ἀγόνους» ἀπὸ πλευρᾶς ἐρμηνευτικῆς αἰῶνες, ἕως ὅτου φτάσουμε στὴν ἐποχὴ τῶν νεωτέρων χρόνων μὲ μιὰ νέα ὥθηση καὶ μορφὴ τῆς σύγχρονης, ἐπιστήμης πλέον, τῆς Ἑρμηνευτικῆς.

Αὐτὸ δὲν σημαίνει, ἀσφαλῶς, ὅτι μετὰ τὸν Ζιγαβηνὸ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀσχολήθηκαν μὲ τὴ Βίβλο, ἐρμηνεύοντας καὶ μεταφέροντας τὸ ἀγιογραφικὸ πνεῦμα στὴ θεολογία, στὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ στὴν ποιμαντικὴ διακονία τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλὰ, δυστυχῶς, δὲν ἔχουμε μιὰ ιδιαίτερη παραγωγὴ καὶ «ἀποκλειστικὸ» ἐνδιαφέρον ἀπὸ πλευρᾶς ἐξηγητικῆς καὶ ὑπομνηματισμοῦ τῶν ἱερῶν κειμένων. Τὸ ἐνδιαφέρον στράφηκε σὲ ἄλλα θέματα, καὶ ἀπὸ πλευρᾶς ἐξηγητικῆς παρουσιάζεται ιδιαίτερα τὸ φαινόμενο τῆς συλλογῆς ὑπὸ μορφὴ ἀνθολογιῶν καὶ «σειρῶν» τῆς ἐρμηνευτικῆς σοφίας τοῦ παρελθόντος.

Ὁ Εὐθύμιος Ζιγαβηνὸς χαρακτηρίσθηκε ἐπάξια ἀπὸ τοὺς μελετητές του ὡς ἓνας ἀπὸ τοὺς ἐπιφανέστερους συστηματικοὺς θεολόγους καὶ ἐξηγητές τῆς περιόδου αὐτῆς τοῦ δωδέκατου αἰώνα, λίγο πρὶν δηλαδὴ ἀπὸ τὸν τραγικὸ χωρισμὸ τῆς Ἐκκλησίας σὲ Ἀνατολικὴ καὶ Δυτικὴ⁷⁵. Ἡ προσφορὰ του γιὰ τὴ διαφύλαξη καὶ συνέχιση τῆς ἐνότητος τοῦ πατερικοῦ πνεύματος στὴν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία θεωρήθηκε μεγάλῃ καὶ ἀπὸ πλευρᾶς θεολογικῆς παραγωγῆς καὶ ἀπὸ πλευρᾶς ιδιαίτερα ποιμαντικοῦ ἐνδιαφέροντος, γιατί συνέβαλε μὲ τὸ ἔργο του κατ' οὐσιαστικὸν τρόπο στὴν πνευματικὴ οἰκοδομὴ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ στὴν πνευματικὴ ὠφέλεια τῶν πιστῶν. Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ τὰ ἐρμηνευτικὰ του ἔργα ἔπαιξαν καθοριστικὸν ρόλο, γιατί μὲ τὴ σύνδεση τῆς ποιμαντικῆς διακονίας τῆς ἐποχῆς του μὲ τὸ πνεῦμα τῶν μεγάλων ἐξηγητῶν Πατέρων τοῦ παρελθόντος, ἀφενὸς μὲν ἐδραίωσαν καὶ πάλι στὸ παρὸν τὸ πατερικὸ καὶ ἀγιογραφικὸ στοιχεῖο, ἀφετέρου δὲ ὥθησαν τὸ χριστιανικὸ βίωμα πρὸς τὸ νεοπατερικὸ ὀρθόδοξο ἥθος ζωῆς.

Γιὰ τὸν ἐρμηνευτὴ Εὐθύμιο Ζιγαβηνὸ συνέβη ὅ,τι ἀκριβῶς καὶ μὲ

75. Βλέπε σχετικὰ Σ τ. Παπαδοπούλου, Ζιγαβηνὸς Εὐθύμιος, ἀρθρο, στὴ Θ.Η.Ε., τόμος 5ος, στ. 1228.

τούς πιδ πολλούς προηγούμενους έξηγητές: «άποκλειστική σχεδόν πηγή» έμπνεύσεως και έπεξεργασίας τών θεμάτων του να είναι και πάλι πρώτιστα ό ιερός Χρυσόστομος⁷⁶ και «δευτερευόντως οί άλλοι προγενέστεροι έξηγητές Πατέρες»⁷⁷. Με αυτό τόν τρόπο τó πνεύμα τοῦ ιεροῦ Χρυσοστόμου διά τών έρμηνευτικῶν κειμένων τοῦ Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ συνεχίζει να έπηρεάζει τó όρθόδοξο χριστιανικό βίωμα και στούς επόμενους αιώνες κατά ένα καθοριστικό τρόπο. Και αν άκόμη δεχθοῦμε αυτό που λέγεται, πώς ό Ζιγαβηνός ήταν μόνο ένας μεγάλος «ερανιστής» τών αξιόλογων Πατέρων τοῦ παρελθόντος, και πάλι ή συμβολή του για τή συνέχιση τοῦ πατερικοῦ πνεύματος στην έρμηνευτική θεολογία και στην ποιμαντική αντιμετώπιση τών μεγάλων ανθρωπολογικῶν θεμάτων είναι οὐσιαστική και καθοριστική.

Από πλευρᾶς μεθοδολογίας και ό Ζιγαβηνός στην «Έρμηνεία» του πάνω στις Έπιστολές τοῦ Αποστόλου Παύλου⁷⁸, ακολουθώντας και τούς προηγούμενους έξηγητές, είναι σχεδόν πανομοιότυπος μ' εκείνους. Προχωρεῖ σταδιακά από στίχο σε στίχο και από μια έννοιολογική ένότητα σε μιάν άλλη, για να βοηθήσει στην πληρέστερη κατανόηση τοῦ ιεροῦ κειμένου από μέρους τών αναγνωστῶν του. Σχετικά δε με τó θέμα μας, δηλαδή τῆς έρμηνείας τῆς περικοπῆς Α' Κορ. 7,1-7, με τὰ έξηγητικά του σχόλια, όταν οδηγεῖται σε άναγκαία σύγκριση τοῦ γάμου με τήν παρθενία, τονίζει, ασφαλώς, ότι «ή παρθενία είναι τιμιωτέρα» και «δυσκατόρθωτος» υπόθεση ζωῆς, όμως, παράλληλα, δέν περιφρονεῖ οὐδὲ κατ' έλάχιστο τó γάμο, τόν όποιο μάλιστα θεωρεῖ ως τίμιο, έννομο και μυστηριακό λιμάνι για τούς συζύγους, καθώς και «κληρο» δοσμένο από τόν ίδιο τó Θεό πρὸς τόν άνθρωπο⁷⁹.

Η πρώτη ένότητα που συγκεντρώνει τήν ιδιαίτερη προσοχή και τó έξηγητικό ενδιαφέρον τοῦ μοναχοῦ έρμηνευτῆ Εὐθυμίου, φυσικό ήταν να είναι οί δύο πρώτοι στίχοι τῆς περικοπῆς Α' Κορ. 7,1-7, διότι απ' εκεί ξεκινάει ή όλη σωστή ή λανθασμένη κατανόηση τών υπόλοιπων στίχων και τοῦ γενικότερου πνεύματος τοῦ Αποστόλου Παύλου σχετικά με τὰ θέματα τοῦ γάμου και ιδιαίτερα με τήν προβληματικότητα τῆς σεξουαλικῆς λειτουργίας. Η έντύπωση που βγαίνει άβίαστα από τὰ «σχόλια» αὐτά είναι, πώς ό πρώτος στίχος (7,1b) εκφράζει άποψη τών πιστῶν τῆς κοινότητας τῆς Έκκλησίας τῆς Κορίνθου, οί όποιοι έμπορούμενοι από έντονες άσκητικές τάσεις τῆς εποχῆς τους

76. Σ τ. Παπαδοπούλου, όπου παραπ., στ. 1229.

77. Α. Ν. Παπαβασίλειου, Εὐθύμιος-Ιωάννης Ζυγαδηνός (Βίος-Συγγραφαί), έν Λευκωσία 1979, σελ. 240 και 268.

78. Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, Έρμηνεία εις τὰς ΙΔ' Έπιστολάς τοῦ Αποστ. Παύλου και εις τὰς Ζ' Καθολικάς (Έκδοσις υπό Νικηφόρου Καλογερά, Τόμος Α', έν Αθήναις 1887.

79. Βλ. Α. Ν. Παπαβασίλειου, όπου παραπ., σελ. 257.

και τοῦ περιβάλλοντός τους, και «ἐπειγόμενοι ὑψηλότερας ἄψασθαι πολιτείας» μετὰ τὴν εἰσδοὺς τοὺς στὸ Χριστιανισμό, ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Παῦλο και τὸν ἐρωτοῦν «διὰ γραφῆς, εἰ χρὴ γυναικὸς ἀπέχεσθαι». Ὁ Ἀπόστολος, μᾶς λέει ὁ Ζιγαβηνός, ἀπλῶς ἐδῶ «ἀντιγράφει» στὸν πρῶτο στίχο αὐτὴν τοὺς τὴν ἐρώτησιν, και παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ τοὺς προχωρεῖ στὴν ἐκθεσὴ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ γιὰ τὸ γάμο. Ἡ ἀποδοχὴ τοῦ συνθήματος «καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι», ἀσφαλῶς, θὰ ἐσήμαινε στὴ συνέχεια και τὸ «ἐγκρατεῦσθαι τοῦ λοιποῦ και ἀγνίζεσθαι και ἀγιάζεσθαι κατὰ μέμνησιν τῶν παρθενεύοντων»⁸⁰.

Αὕτῃ ὅμως θὰ ἦταν ἡ μιὰ πλευρὰ τῆς ζωῆς και θὰ ἀφοροῦσε μιὰ μόνο κατηγορία ἀνθρώπων. Γι' αὐτοὺς ὁ ἐρμηνευτὴς δὲν ἀρνεῖται τὴν ἀξία τοῦ «μὴ ἄπτεσθαι γυναικὸς». Ἐξάλλου ἡ παρθενία παρουσιάζεται και ὡς ὁδὸς γιὰ «ὑψηλότερη» χριστιανικὴ «πολιτεία». Μόνο ποὺ ἡ ὁδὸς αὕτῃ ἀπαιτεῖ συνέχεια και συνέπεια ζωῆς. Ὑπάρχουν ὅμως και οἱ ἄλλοι, οἱ μὴ «δυνάμενοι ἐγκρατεῦσθαι», γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ κίνδυνος νὰ πέσουν σὲ πορνεία εἶναι ὁρατός, ἀνὴρ ἐπεκτιμήσουν τὶς πνευματικὲς τοὺς δυνάμεις. Γι' αὐτοὺς τοὺς δευτέρους και τοὺς πρὸ πολλοὺς, ὁ γάμος μετὰ ὅλη τὴν ἐρωτικὴ λειτουργικότητά του, εἶναι δυνατό ν' ἀποβεῖ «λιμάνι» σωτηρίας γιὰ τὴν ἀποτροπὴ κάθε ναυαγίου. Ἡ προβολὴ τοῦ γάμου στὸ σημεῖο αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τὸν μοναχὸ Ἑρμηνευτὴ μετὰ τὸ σκοπὸ νὰ δοθεῖ ἡ δυνατότητα κατανοήσεως τῆς σπουδαιότητος ποὺ ἔχει τὸ ἐρωτικὸ και σεξουαλικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴ ζωὴ τῶν ἐγγάμων ἀνθρώπων. Δὲν διστάζει νὰ τονίσει «εὐθαρσῶς» τὴ θετικὴ σημασία τῆς ἐρωτικῆς πράξεως («κεχρήσθωσαν ἀλλήλοις εἰς συνουσίαν»)⁸¹. Καμία προσπάθεια ἀποσεξουαλικοποίησης τοῦ ἱεροῦ κειμένου, ὅπως συνέβη ἀπὸ τοὺς νεώτερους ἐξηγητὲς μας, καθὼς εἶδαμε στὸ τέλος τοῦ προηγούμενου κεφαλαίου.

Ἡ ἀγνότης και ἡ παρθενία θεωροῦνται, χωρὶς ἀμφιβολία, κι ἐδῶ ὡς τὸ «βέλτιον και ἄμεινον» τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Τὸ «ἀσφαλὲς» ὅμως γιὰ τοὺς πολλοὺς στὴν καθημερινή τους πορεία, ποὺ τοὺς διαφυλάσσει ἀπὸ τὸ «πίπτειν εἰς πορνείαν», εἶναι ὁ γάμος⁸².

80. Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, Ἑρμηνεία: «Ἐπειγόμενοι γὰρ ὑψηλότερας ἄψασθαι πολιτείας ἥρωτησαν διὰ γραφῆς, εἰ χρὴ γυναικὸς ἀπέχεσθαι· πρὸς δὲ λοιπὸν ἀντιγράφει, ποιούμενος τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τῶν ἐν γάμῳ, «καλόν, φησί, τῷ ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἄπτεσθαι», ἀλλ' ἐγκρατεῦσθαι τοῦ λοιποῦ και ἀγνίζεσθαι και ἀγιάζεσθαι κατὰ μέμνησιν τῶν παρθενεύοντων» (Ὅπου παραπ., σελ. 245-246).

81. Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, Ἑρμηνεία: «Διὰ δὲ τὰς πορνείας, αἷς περιπίπτουσιν οἱ ἐγκρατεῦσθαι μὴ δυνάμενοι, κεχρήσθωσαν ἀλλήλοις εἰς συνουσίαν (τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ «ἐχέτωσαν ἀλλήλους»), ἵνα διάγοντες ἐν λιμένι μὴ ναυαγήσωσιν» (Ὅπου παραπ., σελ. 246).

82. Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, Ἑρμηνεία: «Καλόν, φησί, τὸ πρῶτον, ἔχουν βέλτιον και ἄμεινον, ὡς ἀγνίζον· ἀσφαλὲς δὲ τὸ δεύτερον, ὡς οὐ συγχωροῦν πίπτειν εἰς πορνείαν» (Ὅπου παραπ., σελ. 246).

Ὁ τρίτος στίχος (Α' Κορ. 7,3) μετὰ τὴν ἀπόλυτη ἀμοιβαιότητα τῶν συζύγων ὡς πρὸς τὴν «ὀφειλομένην εὐνοίαν» ποὺ πρέπει ν' ἀποδίδουν πρὸς «ἀλλήλους», συσχετίζεται καὶ πάλι ἀπὸ τὸν ἐρμηνευτὴ, πολὺ ὀρθά, στὸ σχολιασμό του —ἀκολουθώντας κι ἐδῶ τὴν ἀρχαία πατερικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ παράδοση τῆς Ἀνατολῆς— μετὰ τὰ θέματα καὶ τὶς ὑποχρεώσεις ὅχι τὶς πνευματικὲς ἀλλὰ τὶς καθαρὰ «σωματικές». Γιατὶ πετυχημένος γάμος καὶ ἀπὸ πλευρᾶς χριστιανικῆς εἶναι νὰ «ὁμογνωμοῦν» οἱ σύζυγοι καὶ «περὶ τὴν συνουσίαν» καὶ ὅχι νὰ «διαστασιάζουν», νὰ βρίσκονται δηλαδὴ σὲ δυσαρμονία ἐρωτικῇ⁸³. Ἡ «ὁμόνοια» καὶ ἡ ἀρμονία τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων («ἄρμοςον αὐτούς, Κύριε...») μέσα στὸ γάμο εἶναι βασικὸς σκοπὸς τοῦ χριστιανικοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου, ὅπως τὸ βλέπει ἡ Ἐκκλησία μας καὶ στὴ λατρεία καὶ στὴν πρακτικὴ καθημερινὴ ζωὴ τῶν πιστῶν.

Ὁμοία καὶ ὁ τέταρτος στίχος (Α' Κορ. 7,4), μετὰ τὸ χιαστὸ σχῆμα τῆς «ἐξουσίας» πάνω στὰ σώματα ἐκ μέρους τῶν συζύγων, προσεκτείνει τὴ διερεῦνση τῆς ἐρωτικῆς λειτουργίας πρὸς οὐσιαστικότερους χώρους. Ἐκεῖνη ἡ «ἐξουσία» τοῦ ἀνδρα πρὸς τὴ γυναῖκα («αὐτός σου κυριεύσει», Γεν. 3,16), ποὺ κάποτε ἦταν τιμωρία καὶ «κατάρρα» ἐξαιτίας τῆς παρακοῆς καὶ πτώσεως, τώρα γίνεται μέσα στὸ γάμο «εὐλογία», ἀφοῦ δὲν πρόκειται γιὰ κυριαρχία τοῦ ἐνὸς πάνω στὸν ἄλλο ἀλλὰ γιὰ «διακονία» ἐρωτικῆς ἀρμονικῆς λειτουργίας. Τὰ «σχόλια» ἐμμένουν καὶ στὸ σημεῖο αὐτὸ στὸν ἐρωτικὸ χῶρο, χωρὶς καμιά προσπάθεια «πνευματοποιήσεως» τῆς συζυγίας, ἀφοῦ καὶ διὰ μέσου τῆς ἐρωτικῆς πράξεως περνάει ἡ ὑπόθεση τῆς σωτηρίας. Κυρίαρχο στοιχεῖο μέσα στὸ γάμο δὲν εἶναι ἡ προσωπικὴ ἱκανοποίηση, μετὰ μιὰ ἔννοια ἐγωϊστικῇ, ἀλλὰ ἡ συμβολὴ καὶ μετὰ τὴ σεξουαλικὴ λειτουργία γιὰ τὴ θεραπεία τῆς «ἀσθένειας» τοῦ ἄλλου καὶ γιὰ τὴ γενικότερη πραγμάτωση τῆς σωτηρίας. Ἡ «ἐξουσία τοῦ συνουσιάζειν» φτάνει ἐδῶ στὴν πιὸ ὑψηλὴ ἔννοια ποὺ ἔφτασε ποτέ, ἀφοῦ δὲν παίρνει τὴ μορφή τῆς ἀσκήσεως κάποιας κυριαρχίας καὶ ἐπικυριαρχίας τοῦ ἐνὸς φύλου ἐπὶ τοῦ ἄλλου, στὴ διαμάχη τοῦ ἄρρενος καὶ τοῦ θήλεος, ὅπως μᾶς λέει ἡ κοσμικὴ ἐπιστήμη, ἀλλὰ γίνεται «ὀφειλὴ» καὶ πνευματικὸ «χρέος» ἀσκήσεως τῆς ἀγάπης⁸⁴.

83. Εὐθυμίου Ζιγαννοῦ, Ἑρμηνεία: «Ὁφείλουσι γὰρ ἀλλήλοις εὐνοίαν, ὡς ἰδίους μέλεσιν· ἔσται γάρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν». Εὐνοοῦντες δὲ ἀλλήλους καὶ ὁμογνωμοῦντες οὐ περὶ τὴν συνουσίαν διαστασιάζουσιν» (Ὁπου πάραπ., σελ. 246).

84. Εὐθυμίου Ζιγαννοῦ, Ἑρμηνεία: «Καὶ μὴν τὴν γυναῖκα τῷ ἀνδρὶ κατ' ἀρχὰς ὁ Θεὸς ὑποτάττων, εἶπεν ὅτι «αὐτός σου κυριεύσει». Λοιπὸν οὖν ἐξουσιάζει τοῦ σώματος τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς εἰς μόνον τὸ συνουσιάζειν, ὅτε καὶ βούλοιο. Περὶ ταύτης γάρ τῆς ἐξουσίας ὁ λόγος νῦν, ἵνα μὴ ἡ θᾶτέρου μέρους ἐγκράτεια πορνείας αἰτία θᾶτέρῳ γένηται, μὴ δυναμένῳ κρατῆσαι τῆς ἐπιθυμίας. Χρὴ τοίνυν ἔπεσθαι τῷ βουλομένῳ τὸ μὴ βουλόμενον μέρος, ὡς ἐπὶ τῷ ἐρῶντι κειμένης τῆς ἐξουσίας τοῦ συνουσιάζειν διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ» (Ὁπου παραπ., σελ. 246).

Ὁ πέμπτος στίχος (Α' Κορ. 7,5) υποδιαίρεται ἀπὸ τὸν Ζιγαβηνὸ σὲ πέντε ἐπιμέρους ἐννοιολογικὲς ἐνότητες, μὲ κεντρικὸ σημεῖο ἀναφορᾶς καὶ πάλι τὸ θέμα τῆς «μίξεως» τῶν συζύγων, μὲ σκοπὸ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν κατὰ τὸν καλῦτερό τρόπο τὰ διάφορα προβλήματα ποὺ ἀνακύπτουν στὴν καθημερινὴ ζωὴ καὶ κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τῶν πνευματικῶν καθηκόντων. Τὸ «μὴ ἀποστερεῖν ἀλλήλους», κατὰ τὸν ἐρμηνευτὴ, προτάσσεται ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο γιὰ τὰ καθαρῶς σεξουαλικά θέματα, «τῆς συνουσίας δηλονότι», ὥστε νὰ μὴν ὑπάρξει γενίκευση τῶν θεμάτων, καὶ τῆς «ἐξουσίας» καὶ τῆς «συμφωνίας»⁸⁵.

Στὰ θέματα τῆς «ἀποχῆς», γιὰ λόγους «νηστείας καὶ προσευχῆς», ποὺ εἶναι ἡ ἐπόμενη ἐνότητα, ὁ ἱερός Ἐξηγητὴς συμβάλλει, πράγματι, κατ' οὐσιαστικὸν τρόπο στὴν ὀρθόδοξή κατανόησιν καὶ ἐρμηνεία τοῦ προβλήματος. Ὁ γάμος εἶναι «τίμιος», «ἐπιτετραμμένος» καὶ «ἐννομος», καὶ ἡ ἐρωτικὴ πράξις «οὐ μολύνει» τοὺς συζύγους. Ἀλλὰ δημιουργεῖ ἀσφαλῶς κάποιαν «ἀσχολίαν». Ἐδῶ βρίσκεται καὶ τὸ πρόβλημα, ὅταν χρειάζεται κάποια εἰδικὴ περίοδος ἡ «ἀσχολία» μας νὰ εἶναι ἀποκλειστικὴ γιὰ τὴν προσευχὴ καὶ τὴ νηστεία. Τὸ πρόβλημα, ἐπομένως, εἶναι πρακτικὸ καὶ ὄχι οὐσιαστικόν, δηλαδὴ πνευματικόν. Ἡ «ἡδονή» εἶναι δυνατὸ ἐδῶ νὰ ἀποπροσανατολίσῃ τὴν ψυχὴ. Κι ἐνῶ χρειάζεται νὰ στραφῇ πρὸς τὴν «προσευχήν», μπορεῖ νὰ συνεχίσει τὴν «ἀσχολίαν» τῆς συζυγικῆς «μίξεως». Ἡ ψυχὴ τὸν καιρὸ τῆς νηστείας καὶ τῆς ἀσκήσεως «συντάσσεται» πρὸς τὴν προσευχὴ καὶ ὁδηγεῖται σὲ ἐγρήγορσιν καὶ σκληράγῳγια· ἐνῶ ἡ ἐρωτικὴ ζωὴ ἔχει ἀνάγκη «σωματικῆς ἀνέσεως». Ἐκ φύσεως, λοιπόν, ὁ «καιρὸς» τῆς προσευχῆς καὶ τῆς νηστείας εἶναι κατάλληλος γιὰ τὶς πνευματικὲς ἐνασχολήσεις καὶ ὄχι γιὰ τὶς «σωματικὰς».

Ὁ «καιρὸς» τῆς νηστείας καὶ τῆς προσευχῆς, καὶ γιὰ τὸν Ζιγαβηνόν, σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχαία παράδοσιν, δὲν εἶναι ὁ τυχαῖος καὶ καθημερινὸς χρόνος, ἀλλὰ ἐκεῖνος ὁ «τῆς μεταλήψεως τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος». Καὶ κατὰ τὴν Ἰουδαϊκὴν παράδοσιν, τὴν περίοδον αὐτὴ τῆς νηστείας δὲν ἐπιτρέπεται ἡ «γαμικὴ ὁμιλία». Ἡ «θεία φωνὴ παρὰ τῷ ὄρει Σινᾶ» αὐτὸ προσέταξε στὸν παλιὸ Ἰσραήλ. Καὶ ἂν ἦταν ἐντολὴ γιὰ ἐκείνους τοὺς «νηπιώδεις» στὴν πίστη Ἰουδαίους, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ εἶναι γιὰ μᾶς «τοὺς ἄνδρας, τοὺς μέλλοντας φρικτοῖς προσιέναι μυστηρίοις καὶ τηλικαύτης ἀξιοθῆναι χάριτος». Ἡ «ἀνάγκη μίξεως» καὶ ἡ «ἐπιθυμία» τῆς ἡδονῆς μέσα σ' ἓνα τέτοιον «καιρὸν νηστείας» εἶναι ἐκτὸς πραγματικότητος καὶ δὲν εὐοδοῦνται οὔτε «ἀκμάζειν». Ἔτσι φυσιολογικὰ ὁδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος σὲ «ἀποχή».

85. Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, Ἑρμηνεία: «Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, τῆς συνουσίας δηλονότι. Ὁ γὰρ μὴ τοῦ ἰδίου σώματος ἐξουσιάζων ἐν ταῖς μίξεσιν εἰ ἀντιτείνου, πάντως ἀποστερεῖ, μὴ συγχωρῶν τὸ ὑπ' ἄλλην κείμενον ἐξουσίαν...» (Ὁπου παραπ., σελ. 247).

Ἀλλὰ καὶ ὁ ὅρος «καιρὸς τῆς προσευχῆς» τὴν ἴδια πραγματικότητα φανεώνει. Διότι δὲν πρόκειται γιὰ τὴν καθημερινή καὶ «ἀδιάλειπτο» προσευχή, ὅποτε οἱ σύζυγοι συνεχίζουν νὰ ζοῦν παράλληλα καὶ τὴν ἐρωτική τους ζωὴ, ἀλλὰ κάποιον ἔκτακτο γεγονὸς. Ἐδῶ «οὐ ταύτην οὖν λέγει νῦν, ἀλλὰ τὴν σπουδαιοτάτην, ὅτε χρεῖα πικρῶν δακρύων καὶ στεναγμῶν καὶ κακοπαθείας, οὐκ ἀνέσεως καὶ περιπλοκῆς καὶ ἡδυπαθείας». Εἶναι ἰδιαίτερα ἐνδιαφέρουσα ἡ ἐρμηνεία αὐτῆς. Ὁ καθημερινὸς θρησκευτικὸς βίος μὲ τὶς συνήθειες πνευματικῆς ἐμπειρίας δὲν ἀπεμπολεῖ τὰ ἰδιαίτερα συζυγικὰ καθήκοντα. Μέσα στὸ γάμο ὅλα, πνευματικὰ καὶ σωματικά, βρίσκονται σὲ ἁρμονικὴ συνύπαρξη. Ἡ «ἀποχή» «ἀπαιτεῖ» ἓνα συγκεκριμένο εἰδικὸ «καιρό», νηστείας καὶ προσευχῆς, ἐκτάκτου εἵδους «καιρὸ» ποὺ ἀναφέρει καὶ ὁ ἐρμηνευτὴς στὰ σχόλιά του. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ ἀπαιτεῖται κοινὴ συμφωνία καὶ ἀπόφαση τῶν συζύγων, γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ ἔκτακτη αὐτῆς «ἐνασχόληση» («ἐκ συμφώνου πρὸς καιρόν»). Κάθε γενίκευση τῆς ἀποχῆς ὡς «κανόνος» στὴ συζυγικὴ ζωὴ θεωρεῖται ἀπαράδεκτη καὶ ἀπὸ τὸ ἱερὸ κείμενο καὶ ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία⁸⁶.

Μετὰ τὸ πέρας αὐτῆς τῆς πνευματικῆς περιόδου, οἱ σύζυγοι καλοῦνται «καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθαι». Ἡ συζυγικὴ αὐτῆ «συνέλευσις» ἔχει σαφῶς τὴν ἔννοια τῆς σαρκικῆς «μίξεως», ἐπισημαίνει ὁ Ζιγαβηνός. Καὶ ἡ «αἰτία» αὐτῆς τῆς σπουδῆς εἶναι ὁ κίνδυνος «τοῦ πειρασμοῦ» καὶ τῆς «πορνείας», διότι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀδύνατοι καὶ ἐπιρρεπεῖς εἰς «τὸ μὴ κρατεῖν τῆς ὁρέξεως». Ἡ «ἀκρασία» τῶν ἀνθρώπων καὶ μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀδυναμίας πρὸς διαρκὴ ἐγκράτεια, πρέπει νὰ μᾶς προβληματίζει, ὥστε νὰ μὴν ἐπιμηκύνεται ἐπικίνδυνα ὁ «καιρὸς» τῆς ἀποχῆς⁸⁷.

Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι τῆς περικοπῆς (Α' Κορ. 7,6-7) δίνουν τὴν ἀφορμὴ νὰ τονισθεῖ καὶ ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο καὶ ἀπὸ τὸν μοναχὸ Ἑρμηνευτὴ, ὅτι θὰ ἐπιθυμοῦσαν οἱ ἄνθρωποι ὅλοι νὰ ἀγνεύουν καὶ νὰ παρθενεύουν, ὅπως οἱ ἴδιοι, ὅμως τοῦτο εἶναι ἀνέφικτο, ἐφόσον «οὐ θέλουσι τοῦτο πάντες». Ἐπομένως, ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία εἶναι κυρίαρχο στοιχεῖο γιὰ τὴν προσωπικὴ ἐπιλογὴ τοῦ δρόμου καὶ τῆς μορφῆς ζωῆς. Ἐπάνω σ' αὐτὸ δὲν χωράει κανένα εἶδος «ἐπιταγῆς», οὔτε ἀνθρώπινης οὔτε θείας, γι' αὐτὸ στὸ ἀποστολικὸ κείμενο δὲν διατυπώνεται καμιὰ «ἐπιταγή»-ἐντολὴ οὔτε «δεσποτικὴ» οὔτε καὶ ἀνθρώπινη, «ἰδία». Ἐξάλλου, τὸ «χάρισμα» ποὺ προβάλλεται ὡς κριτήριον ἐπιλογῆς δὲν ἀναιρεῖ τὴν προσωπικὴ «πρόθεση». Ἡ ἐπιτυχία βιώσεως τῆς προσωπικῆς ζωῆς δὲν εἶναι ὑπόθεση «σπουδῆς», ἀλλὰ συνεργίας Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Ὁ Θεὸς σέβεται τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου. Πρέπει νὰ τὴν σεβαστεῖ καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Τὸ «κατὰ πρόθεσιν», τῆς ἐρμηνείας, εἶναι κριτήριον ἐλευθερίας καὶ

86. Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, Ἑρμηνεία (ἔπου παραπ., σελ. 247).

87. Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, Ἑρμηνεία (ἔπου παραπ., σελ. 248).

πνευματικῆς ὠριμότητας. Ἀκριβῶς δὲ αὐτὴ ἡ «πρόθεσις», ἡ προσωπικὴ καὶ ἀνεπηρέαστη ἐπιλογὴ τοῦ δρόμου ζωῆς, εἶναι καὶ κριτήριο διαπιστώσεως καὶ τοῦ «ἐκ τοῦ Θεοῦ χάρισματος» γιὰ κάθε ἄνθρωπο, διότι, ὅπως λέει καὶ ὁ ἀποστολικὸς λόγος «ἐκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ· ὃς μὲν οὕτως, ὃς δὲ οὕτως»⁸⁸.

Μὲ τὰ τελευταῖα αὐτὰ σχόλια τοῦ Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ φθάσαμε στὸ τέλος τῆς χορείας τῶν μεγάλων ἐρμηνευτῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας, ποὺ ὅπως εἶδαμε, διαφύλαξαν κατὰ θαυμαστὸ τρόπο διὰ μέσου τῶν αἰώνων τὴν ἐνότητα καὶ τὴ συνέχεια τῆς ἐνιαίας κοινῆς αὐτῆς παραδόσεως. Καὶ ἡ ἀπλὴ ἀκόμη σύγκριση τῆς παραδόσεως αὐτῆς μὲ τὴ νεώτερη ἐρμηνευτικὴ παραγωγή, ὅπως εἶδαμε στὸ τέλος τοῦ πρώτου κεφαλαίου, μᾶς πείθει ὅτι στοὺς δύο προηγούμενους αἰῶνες, τὸν δέκατο ὀγδοο καὶ δέκατο ἑνατο αἰῶνα, μὲ ἄμεσες ἐπιπτώσεις καὶ στὴ δική μας ἐποχὴ, ἔχουμε μιὰν οὐσιαστικὴ διαφοροποίηση στὸ πνεῦμα τῆς ἐρμηνείας τῆς Καινῆς Διαθήκης. Αὐτὴ ἡ διαφοροποίηση παρουσιάζεται ἐντονὴ στὴν ἐν λόγῳ περικοπὴ Α' Κορ. 7,1-7, μὲ ἄμεσες ἐπιπτώσεις στὴν ἀντιμετώπιση τῶν θεμάτων τοῦ γάμου. Ἐχει κανεῖς τὴν αἴσθηση πραγματικὰ μιᾶς ξένης παρεμβάσεως, ἐντελῶς διάφορης ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς παραδόσεως τῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς. Μᾶς συνδέει μᾶλλον μὲ τὴν δυτικὴ παράδοση, ποὺ ξεκινάει ἀπὸ τὸν Ἀμβρόσιο, τὸν Ἱερώνυμο καὶ τὸν Αὐγουστῖνο, τοὺς φορεῖς τοῦ μοναχικοῦ πνεύματος στὴν Δύση, οἱ ὁποῖοι ἐπεχείρησαν νὰ εἰσαγάγουν τὸν ἀσκητικὸ τρόπο ζωῆς καὶ στὸν ἑγγαμο βίο. Εἶναι, ὅμως, καιρὸς γιὰ ἐπάνοδο στὸ πνεῦμα τῶν Πατέρων καὶ ἐπανασύνδεση μὲ τὴ δική μας ἀρχαία ἀνατολικὴ παράδοση, τὴν τόσο ρεαλιστικὴ καὶ φι-
λάνθρωπη.

88. Εὐθυμίου Ζιγαβηνοῦ, Ἑρμηνεία: «Ἀλλ' οὐ τῆς ἐμῆς, φησί, τοῦτο σπουδῆς, ἀλλὰ τῆς βοηθείας τοῦ Θεοῦ, συνεφαπτομένου τοῖς σπουδάζουσι καὶ χαριζομένου τὸ κατὰ πρόθεσιν. Ἐκαστος γὰρ ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ· ὃς μὲν..., ὃς δέ...» (ἔπου παραπ., σελ. 248).

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Ὁ γάμος εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ καθορισμένα Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς λυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ὁλοκλήρωση καὶ θέωση τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου. Ὁ γάμος εἶναι παράλληλα καρπὸς καὶ ἔκφραση καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία καὶ τὴν κατανόηση τῆς παραδόσεως αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἐν πολλοῖς καὶ ἡ ὁρθὴ ἢ λανθασμένη βίωση τῆς ἐγγαμῆς ζωῆς. Ἀλλὰ ὁ γάμος καὶ ἡ ἀγαμία στάθηκαν πολλὰς φορὲς καὶ βασικοὶ παράγοντες ἐκφράσεως καὶ διαμορφώσεως τῆς παραδόσεως μέσα στὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ παράδοση εἶναι ἀσφαλῶς κριτήριο ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ ὁ δυναμισμὸς τῆς παραδόσεως εἶναι συνυφασμένος μὲ τὴ διακονία μέσα στὸν κόσμον γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου. Ἀξονας καὶ κέντρο τοῦ δυναμισμοῦ αὐτοῦ τῆς ἡθικῆς εἶναι ἡ ἀγάπη, καὶ γι' αὐτὸ ἡ χριστιανικὴ ἡθικὴ δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ὡς στατικὴ πραγματικότητα, ἀλλὰ ὡς δύναμη μεταμορφωτικὴ καὶ ἀνακαινιστικὴ στὴν κάθε ἐποχὴ.

Ἐνας ἀπὸ τοὺς βασικότερους παράγοντες ποὺ συντέλεσαν στὴ διαμόρφωση μιᾶς χριστιανικῆς παραδόσεως σχετικὰ μὲ τὸ γάμο καὶ τὴν ἀγαμία εἶναι καὶ οἱ ἐσχατολογικὲς ἀντιλήψεις. Μέσα στὸ πνεῦμα ἰδιαίτερα τοῦ βιβλικοῦ ἐσχατολογικοῦ δυναμισμοῦ πρέπει νὰ κατανοηθεῖ ὅχι μόνον ἡ δυναμικὴ τῆς χριστιανικῆς ἡθικῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ δυναμικὴ διαλεκτικὴ στάση τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ παραδόσεως ἔναντι τοῦ γάμου. Ὁ γάμος πολὺ εὐγλωττα παρουσιάζεται ὡς εἰκόνα ἀλλὰ καὶ πρόγευση τοῦ γαμήλιου δείπνου τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὅπου ἡ τελείωση καὶ θέωση τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κατανοεῖ τὸ γάμο μέσα σ' αὐτὴ τὴ σχέση τῆς χριστιανικῆς ἡθικῆς καὶ τοῦ ἐσχατολογικοῦ δυναμισμοῦ.

Οἱ περὶ γάμου καὶ ἀγαμίας ἀντιλήψεις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου παραμένουν ἀκατανόητες, ἂν δὲν τίς δοῦμε κάτῳ ἀπὸ τὴν ἐσχατολογικὴ τους προοπτικὴ. Ἡ πεποιθήση τοῦ «συνεσταλμένου καιροῦ» τοῦ παρόντος στάθηκε καθοριστικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν ἔμφαση στὴν προτίμηση τῆς ἀγαμίας ἔναντι τοῦ γάμου. Ἡ ἡθικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀξία τοῦ γάμου εἶναι αὐταπόδεικτη. Ἐν ὅψει ὅμως ἐνὸς «ἐπικείμενου τέλους», καὶ καθόσον «παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου», ὁ Ἀπόστολος θέλει τοὺς ἀνθρώπους «ἀμερίμνους εἶναι». Ἡ ἀποκλειστικὴ «μέριμνα» τῶν πνευματικῶν πραγμάτων ἐξυπονοεῖ τὴν ἀγαμία («ὁ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου») καὶ ἡ ἔξαρση τῶν ἐνθουσιαστικῶν ἐσχατολογικῶν τάσεων προβάλλει τὴν ἀγαμία καὶ παρθενία ὡς τὴν προτιμότερη μορφὴ ζωῆς.

Αὐτὸ τὸ ἐσχατολογικὸ ὑπόβαθρο εἶναι πολὺ σαφὲς καὶ φανερό στὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ ἰδιαίτερα στὴ διδασκαλία τῆς Α' πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου γιὰ τὸ γάμο. Κατὰ τὸν δεύτερο καὶ τρίτο αἰῶνα ὅμως ἔχουμε τὴν παρέμβαση νέων, «γνωστικῶν τάσεων» τῇ φορᾷ αὐτῇ, στὴ διαμόρφωση τῶν ἀντιλήψεων γιὰ τὸ γάμο καὶ τὴν ἀγαμία. Κυρίαρχο κριτήριό τώρα εἶναι ἡ διαρχικὴ κατανόηση τῆς δημιουργίας καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ὁδὸς γιὰ τὴν τελείωση τοῦ ἀνθρώπου θεωρήθηκε νὰ εἶναι καθαρὰ «γνωστικὴ» καὶ «ἀσκητικὴ», καὶ σκοπὸς τῆς πνευματικῆς πορείας δὲν ἦταν ἡ θέωση τοῦ ὅλου ἀνθρώπου, ἀλλὰ ἡ «κάθαρση» ἀπὸ κάθε κοσμικοῦ καὶ ὕλικο στοιχείου.

Ἡ διαρχικὴ ἀντίληψη, ὅτι κάθε ὕλικο καὶ σωματικὸ εἶναι καθεαυτὸ καὶ κάτι τὸ κακὸ, ἦταν τὸ πρῶτο βῆμα γιὰ μιὰ ἀρνητικὴ στάση ἐναντι τοῦ γάμου καὶ τῆς σεξουαλικῆς λειτουργίας. Ἡ ἐναντίωση ἰδιαίτερα στὴ σεξουαλικότητα τοῦ ἀνθρώπου ἦταν κυρίαρχο στοιχεῖο στὴν ὅλη ἡθικὴ τοῦ Γνωστικισμοῦ καὶ ἀπ' αὐτὴν ξεπήδησαν ἕνα πλῆθος αἱρέσεων μὲ σαφεῖς γνωστικὲς ἀποκλίσεις, ποὺ ταλαιπώρησαν τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνες. Ὅμως, ἀν' ἡ Ἐκκλησία καταπολέμησε τὸν ἀπόλυτο δυαλισμὸ τῶν Γνωστικῶν καὶ ἀπέρριψε κάθε γνωστικὴ αἵρεση, οἱ χριστιανοὶ ἔμειναν δυστυχῶς ἀνοιχτοὶ στὶς ἐπιδράσεις τῶν φιλοσοφικῶν καὶ πνευματικῶν ρευμάτων τῆς ἐποχῆς τούτης. Ὁ γύρω κόσμος, μὲ ὅλη τὴν κοινωνικὴ καὶ πνευματικὴ του ὑποδομή, συνέχιζε νὰ ἀσκεῖ μεγάλη ἐπίδραση ἐπάνω στὶς ἀντιλήψεις τῶν πιστῶν, ἰδιαίτερα στὰ κοινωνικὰ καὶ καθημερινῆς συμπεριφορᾶς θέματα. Καὶ ὁ γάμος βρισκόταν στὸ ἐπίκεντρο αὐτῶν τῶν θεμάτων. Ἀλλὰ καὶ ἡ στάση πολλῶν λογίων χριστιανῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων, στὰ κοινωνικῆς φύσεως αὐτὰ θέματα, διαμορφωνόταν συχνὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς κοσμικῆς πνευματικῆς ιδεολογίας.

Ἡ προτίμηση τῆς ἀγαμίας σὲ πολλὰ κείμενα τῆς χριστιανικῆς γραμματείας τῶν πρώτων αἰώνων φανερώνει αὐτὸ τὸν ἐπηρεασμὸ. Ἡ ἀγαμία ἀρχισε νὰ θεωρεῖται ὡς ὁ αὐθεντικότερος τρόπος βιώσεως τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, ὅχι μὲ μιὰ ἐννοια ἐσχατολογικὴ ἀλλὰ κοινωνιστικὴ. Καί, στὰ μὲν κείμενα Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Μ. Ἀθανασίου, τοῦ Γρηγορίου Νύσσης καὶ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, παρατηρεῖται μιὰ θαυμαστὴ ἰσορροπία στὴν ἔξαρση τῶν θετικῶν στοιχείων τῆς ἀγαμίας ἀλλὰ καὶ τοῦ γάμου· σὲ κείμενα ὅμως ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων καὶ Πατέρων τῆς Δύσεως, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Κυπριανοῦ, τοῦ Ἀμβροσίου, τοῦ Ἱερωνύμου καὶ τοῦ Αὐγουστίνου, ἡ ἀπόκλιση πρὸς τὴν ἀγαμία εἶναι ἐμφανὲς καὶ ἡ μείωση τῆς ἀξίας τοῦ γάμου εἶναι πολὺ ἐνδεικτικὴ, γιὰ τὴ διαμόρφωση μιᾶς σχετικῆς ποιμαντικῆς θεολογίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς πρακτικῆς.

Ἐχει δὲ παρατηρηθεῖ, ὅτι πολλοὶ σύγχρονοι ἐρμηνευτὲς κατανοοῦν

τις ἀπόψεις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου γιὰ τὸ γάμο καὶ τὴν ἀγαμία, καὶ γενικότερα τὴ βιβλικὴ ἀνθρωπολογία τῆς Καινῆς Διαθήκης, διὰ μέσου τοῦ Τερτυλλιανοῦ, τοῦ Ἀμβροσίου, τοῦ Ἱερωνύμου καὶ τοῦ Αὐγουστίνου, διὰ μέσου δηλαδὴ τῆς δυτικῆς παραδόσεως, καὶ ὄχι διὰ μέσου τῶν ἐρμηνευτῶν Πατέρων τῆς Ἀνατολῆς, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἔχουμε οὐσιαστικὰ παρερμηνεῖα τῆς βιβλικῆς ἀντιλήψεως γιὰ τὸ γάμο καὶ τὴ σεξουαλικότητα.

Γι' αὐτὸ καὶ στὴ μελέτῃ αὐτὴ ἀσχοληθήκαμε μὲ τὴν ἐρμηνεία τῆς περικοπῆς Α' Κορ. 7,1-7, ὅπως παρουσιάσθηκε στὴν ἀνατολικὴ καὶ δυτικὴ ἐρμηνευτικὴ παράδοση, καὶ τὰ σχετικὰ προβλήματα ποὺ δημιουργοῦνται στὴν κλημερινὴ διαποίμανση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Ἡ τελικὴ διαπίστωση εἶναι σαφής: ὅτι δηλαδὴ οἱ ἐρμηνευτὲς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας δὲν δημιούργησαν μὲ τὴν ἐρμηνεία τους προβλήματα. Στὴ συνθετικὴ τους σκέψη καὶ στὴν καθολικὴ θεώρηση τῆς ζωῆς ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς δὲν παρουσιάζονται οἱ διαρχικὲς ἀποκλίσεις ποὺ ἐπισημαίνονται στοὺς δυτικούς Πατέρες, καὶ ἐπομένως δὲν παρατηρεῖται παρερμηνεία ἀπὸ μέρους τους, οὔτε τῆς ἐν λόγῳ περικοπῆς οὔτε καὶ τῆς σκέψεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου γιὰ τὸ γάμο καὶ τὴν ἀγαμία.

Τὸ θέμα αὐτὸ δὲν ἔχει μόνο θεωρητικὸ καὶ ἐρευνητικὸ ἐνδιαφέρον, ἀλλὰ καὶ μεγάλη πρακτικὴ σημασία, διότι ἡ ἐρμηνεία τῆς περικοπῆς Α' Κορ. 7, 1-7 συνέβαλε οὐσιαστικὰ καὶ αὐτὴ στὴ διαμόρφωση δύο διαφορετικῶν τρόπων βιώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴ δημιουργία διάφορων μορφῶν πνευματικότητας. Αὐτὸ ἔχει ἐπισημανθεῖ σήμερα ἀπὸ τὴν ἐρευνα. Ἡ δὲ ἐποχὴ μας καλεῖ ὅλους μας, μελετητὲς καὶ ποιμένες, γιὰ μιὰ οὐσιαστικὴ ἐπανασύνδεση μὲ τὴν ἀνατολικὴν παράδοση τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, τὴν τόσο ρεαλιστικὴ καὶ φιλάνθρωπῃ, τῶν ἀρχαίων καὶ μεταγενέστερων χρόνων τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Μὲ αὐτὴ τὴ βιωμένη παράδοση θ' ἀποκτήσουμε τὴν πραγματικὴ αὐτογνωσία καὶ αὐτοσυνειδησία ὡς Ὁρθοδόξων, καὶ θὰ συνειδητοποιήσουμε τὸ δυναμισμό τῆς ὀρθοδόξου πίστεως γιὰ ἀληθινὴ ποίμανση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ ἄσκηση σωτηριολογικοῦ ἔργου πρὸς τὸ σημερινὸ κόσμὸ τῶν ἀντιθέσεων, ποὺ εἶναι συχνὰ ἓνας κόσμος εἴτε ἐνὸς ἀκρατοῦ πανσεξουαλισμοῦ εἴτε μιᾶς παντελοῦς ἀρνήσεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἱστορίας.